

Arena in gladiatorji

Boriti se, tudi v areni življenja, napadati, braniti, nastopati. Je to arena življenja? Je to arena literature? Je to arena dnevnega tiska?

Morda se prehitro obračamo nazaj in skušamo spoznati in dojeti dogodke, ki so sprožili skoraj nepregledno goro vsakršnega pisanja, ki je vznemirilo neprosojno gladino sodobne slovenske kulturne oz. družbene situacije.

Kdo so gladiatorji, ki so se v zadnjih dneh zažirali drug v drugega, kakšnega kova je bilo orožje, ki so ga uporabljali, in nad kom bodo novodobni cesarji dvignili oz. povesili palce?

Verjetno je že večina spremljevalcev in opazovalcev polemik o Katalogu in Tribuni spoznala, da so vzroki nekje drugje in ne v pesniškem inventarju, ki ga uporabljajo napadani literati, ali pa v njihovih končnih proizvodih. Morda je pozorno oko zasledilo, da so bili nehote in proti svoji volji nagnani v areno ljudje, katerih pogledi in projekti so v svojih izhodiščih in vsebini nena- vadno podobni.

Ce se umaknemo iz središča dogajanja, ki ga (tako se vsaj zdi), zapuščajo tudi poraženi ali zmagoviti gladiatorji, pa nas lahko prese- neti eno samo dejstvo, ki po svoji teži presega vse ogorčene in v jezi izgovorjene besede. V mislih imamo silovitost, ki so je zmožni pripadniki našega naroda v medsebojnih o- bračunih, preseneča nas popolna od- sotnost katerekoli vrste zaupanja, prizanašanja, razumevanja. Dvomiti, sumiti, podcenjevati, podtikati, iz- krivljati, razglaševati. Čudovito raz- košje, ki si ga lahko privoščiti samo nekaj tako mogočnega, kot smo Slo- venci. Kdor je bil v središču dogod- kov, ve, da je marsikdo pogrešal učinkovitejša orožja, da bi z njim dokazal svoje trditve, podkrepil re- snice, ki jim je vdan. Kdo vse si ni v teh dneh zaželel namesto okusa po oblasti imeti v rokah oblast sa- mo, da bi lažje prepričeval.

Na skupnih frontah so se sreče- vali najrazličnejši gladiatorji, ki so čutili le to, da je napočil trenutek spopada s poblaznelo slovensko kul- turo.

»Kaj je kultura? Kateri pojem iz- raža ta beseda, ki je nam v vsem tako domača in hkrati tako strašno tuja? Literatura, umetnost, znanost — to je le zunanji izraz narodovega

Ljubljana, 4. XII. 1968

Letnik XVIII

Številka 5

Sodelavci
in uredništvo
TRIBUNE
pozdravljajo
petindvajseti
rojstni dan
REPUBLIKE

duševnega in materialnega blago- stanja. Naša slovenska kultura, ka- kor je na današnji stopinji, je re- zultat vsega našega duševnega in materialnega dela od začetka za- vednega narodovega življenja do da- nes. — Zgodovina narodove kulture in zgodovina naroda samega je zgo- dovina njegovega političnega, dru- žabnega in gospodarskega razvoja. To je napisal Cankar.

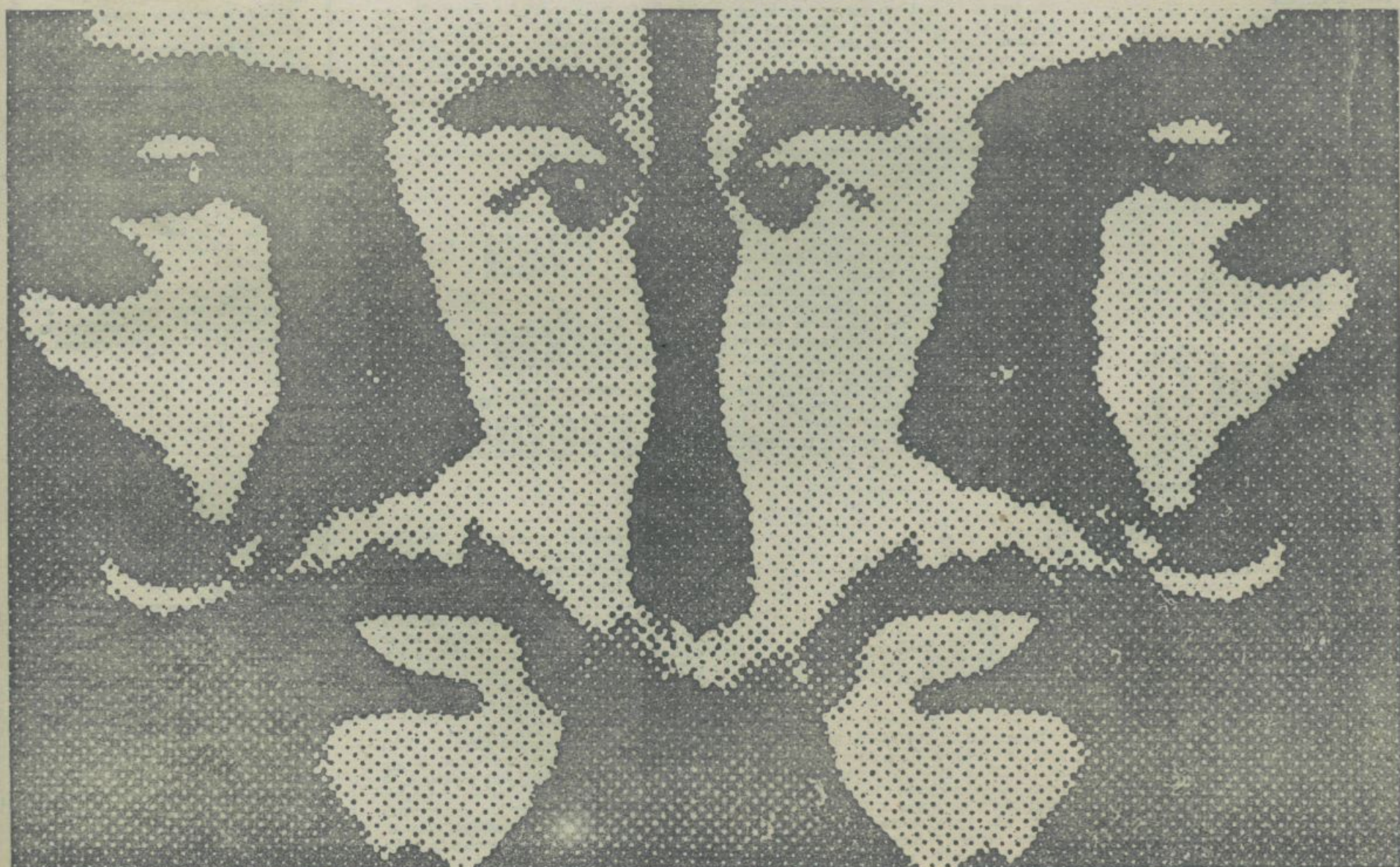
Rekli bodo, da je od Cankarja preteklo že mnogo vode, in rekli bomo, da ljudje ne razumejo, da li- teratura ne more biti dekla, ki slu- ži vsem gospodarjem in kaže vse- čen obraz vsem radovednim zija- lom. Literatura stoji izven posamič- nih in skupinskih ideologij. Postati mora tisti miselni obrat, ki kaže skozi svojo spačeno in obrnjeno zu- nanjo podobo utrinek resnice, del- ček zaupanja. Skozi literaturo ak- cij, napada in obrambe, pa bodo osvajali le trdnjave polresne in ma- lih razodetij.

In skozi gosto tiskane strani ča- sopisov, ki so v teh dneh dajali za- točišče nasilno in brez potrebe ust- varjeni aferi, je štrlela želja po tem drugem modelu literature.

Vse to prerokanje pa nas še z večjo silovitostjo spominja na tisti del slovenskega ljudstva, za kate- ga je bil že Cankar prepričan, da »slovi vsa kultura na njih izmuče- nih plečih, kakor je stonela nekoč grška kultura na plečih helotov, rimska kultura na plečih vsenarod- nih sužnjev? Kaj ni delo teh zani- čevanih, nepozabnih tisti temelj, na katerem zidamo svoje kulture ba- bilonki stolp, ki se skoro dotika že oblakov? ... Oblakov se dotika babilonski stolp naše kulture in ti- sti, ki ga nosijo na svojih trudnih plečih, ga ne vidijo, ker so njih motne oči uprte v tla...«

Kdo so gladiatorji? Kaj je arena? Cezarji?

Kdo nas gleda? M. Slodnjak

PISMO

SLOVENSKA APOKALIPSA IN SE KAJ, S KATERIM SE VERJETNO NE STRIJA VEČINA BRALCEV »TRIBUNE«

V petek, 8. nov. 1968, je v slovenskem dnevniku DELO izšel polemichen članek v zvezi s totalno nihilističnim konceptom slovenske revije KATALOG ter podobnimi tendencami v študentskem listu TRIBUNA. Članek »DEMOKRACIJA — DA, RAKROJ — NE!« so podpisali vsi vidni umetniki in kulturniki starejše generacije.

Tako torej starejša generacija. Kaj pa meni o takem načinu pisanja in pesnjenja generacija (generacija bodočih izobražencev), katerim sta ti dve publikaciji v prvi vrsti namenjeni? Zato predlagam, da po vseh fakultetah skupščine študentov prediskutirajo vprašanja o navedenih problemih ter zavzamejo o njih aktivno stališče. Tako široka akcija se mi zdi potrebna, ker pri vsem tem niso prizadeali samo študentje filozofske fakultete (ti so običajno najbolj aktivni), ampak študentje cele univerze, saj je TRIBUNA list vseh študentov (dasiravno jo dirigirajo študentje FF). Po mojem mnenju je TRIBUNA postala taka predvsem zaradi dosežanega premajhnega zanimanja vseh študentov za njen koncept. In zakaj zanimanja ni bilo? Zato, ker so se uredništva vedno bolj krepila, osamosvajala in uhajala kontroli študentov. Vsebinska pa je postajala vedno bolj »znanstvena« in »super kulturno-umetniška« ter tako povprečnim študentom vedno manj razumljiva. NI čudno torej, da so študentje popolnoma nedotaknjene izvode TRIBUNE uporabljali za kurjavo ter namesto toaletnega papirja. Torej — kakšno glasilo si želimo slovenski študentje? Tako, ki nam bo ne samo fizično (na nekaterih fakultetah je naročnina celo obvezna), ampak tudi mentalno dostopno, ali pa tako, ki bo samo sebi namen.

Z naslednjimi nekaj mislimi bi rad izrazil svoje kritično stališče do koncepta TRIBUNE.

V zadnjih nekaj letih sta se v TRIBUNI nenavadno razpasli moderna proza in poezija. Pri tem ne trdim, da nekatere stvaritve res niso bile dobre (bolje rečeno originalne). Zato pa je brez dvoma, da so se z imenom moderno ustvarjanje pričeli pojavljati prispevki nekaj pametnih študentov, ki so bili pripravljeni za ho-

norar objavljati vsemogoče tvorbe bolnega duha. Da bi se zaščitili (ker niso razumeli lastnih umotvorov), se skrivajo pod parolo, da sodobne poezije in proze ne smemo interpretirati in razlagati, ker jo s tem razvrednotimo. To je izredno prefinjena poteza, za katero se lahko skrrije vsako, še tako konfuzno skrupulo. Po mojem mnenju je vsaka stvaritev, ki ima ravno toliko razlag (lahko popolnoma diametralnih), kolikor bralcev, brez vsake vrednosti. V takem primeru bi bilo namreč popolnoma vseeno, če bi naročnikom razdelili časopise s praznimi stranmi, ki bi si jih potem lahko razlagali vsak po svoje, brez vsakršnega intelektualnega napora. Vprašanje je, če je to umetnost. Po mojem mnenju ni. Dopuščam možnost, da mi z argumenti kdo to dokaže.

Naslednji problem, ki bi ga bilo potrebno razčistiti, je vprašanje generacijskih razlik. Brez dvoma so med staro in mlado generacijo razlike, toda — kdaj jih pa ni bilo? Jasno je, da si vsaka starejša zagotovi vodilne položaje ter zato, da bi si jih ohranila, postane konservativna. Jasno je tudi, da si mlada generacija prizadeva ta konservativizem razbiti. Te težnje so pozitivne in na njih temelji razvoj družbe. »TRIBUNA« si kot predstavnik slovenske mlade intelektualne generacije prizadeva razbiti kalupe konservativizma, v katere je zašla naša starejša generacija. S takimi napori se popolnoma strinjam, vendar pa me izrazito moti način, s katerim naj bi to dosegli. Kljub napakam, ki jih dela starejša generacija, ji moramo le priznati, da nam je ustvarila podlago, na kateri bomo lahko pričeli graditi mi mladi. Če vzamemo ekstremen primer: ali lahko rečemo materi in očetu, samo zato, ker sta iz starejše generacije: »Kozla stara, kdaj bosta končno crknila?«

Mislím, da kaj takega ne bi rekel noben normalen človek, zlasti ne izobražen. Kaj podobnega pa bomo morda lahko prebrali v TRIBUNI, če se bo razvijala v sedanjem smislu. Zato se ne strinjam s koncepcijo demokracije odgovornega urednika TRIBUNE. Zdi se, da Dimitrij Rupel ne dela nobenih razlik med demokratično in anarhično svobodo tiska. (S tem ne zapiram oči pred dejstvom, da imajo v večini naših časopisov odgovorni uredniki vlogo cenzorjev.) Po mojem mnenju bi moral glavni urednik TRIBUNE skupaj s celotnim uredniškim odborom (pa naj so še tako demokratični) na vsak način preprečiti prepričevanje javnosti, da slovenska študentska mladina rešuje svoje kulturne, generacijske ter probleme lastne afirmacije s prepisovanjem parol z javnih stranišč. Ne trdim, da je posameznikom tak stil všeč, mislim pa, da ga večina odklanja. Na vsak način je na izrazito nizkem nivoju — posebno še za akademsko izobraženo populacijo.

Za konec: nisem za ignoriranje problemov, nasprotno, sem za še doslednejše odkrivanje družbenih protislovij, zavzemam pa se za izrazni nivo, ki se ga študentje ne bomo sramovali. Za stanje, kakršno je trenutno in kakršno bo v prihodnje, se moramo čutiti odgovorne vsi študentje, zavedajmo se, da je TRIBUNA naše ogledalo.

Janez Žnidaršič

BIL MISLIL MOŽ

Kaj je bil mislil starejši mož s primorskim naglasom o uredništvu, ki je prišel 25. nov. ob 6. uri zvečer na obisk v redakcijo Tribune:

1. Da je uredniški odbor skupina ljudi (ali kaj), ki jim poganjajo majceni rožiči.
2. Da je uredniški odbor skupina profašističnih klerikalcev.
3. Da sta Katalog in Tribuna ena in ista zasramovanja in obžalovanja vredna »svinjarija«.
4. Da so uredniki drobne, z alkoholom in mamili prežete krvosese pijavke, ki pošteno mladino nasilno tirajo v samomor.

IN

5. da so prav vsi ti ljudje tvorci populacijske kioskovske šund literature in pa ostale plaže, »ki je v zadnjih letih preplavila naš trg«.

V glavnem toliko. Ves čas pa je mož poudarjal, da tako ne misli samo on, pač pa dobesedno vsi ljudje, pošteni ljudje, kar jih osebno dobro pozna. Ko je mož prišel za kljuko izhodnih vrat, je vljudno poprosil, če bi mogel dobiti vse te Tribune in Kataloge. Tribune je seveda dobil, da pa ne more dobiti Kataloga, temu se je znova začudil, saj so vendar vsi časopisi pisali, kako sta ti stvari nekako ena sama zadeva.

Pripis uredništva:

Ne dvomimo o poštenosti in srčnosti globokega zaprepačenja starega moža, ki nas je obiskal, da bi se na kraju samem prepričal o luciferstvu našega uredniškega odbora, nikoli nismo dvomili o poštenosti negodovanja temu možu podobnih ljudi; vedno pa bomo dvomili o čisti vesti tistih maziljenecv naroda, tistih svetlih, duhovnih idealih ljudstva, na katere prav isto ljudstvo prisega, dokler si bodo usojali poriniti pred svojo čredo kup do laži oglodane resnice. Vsem, ki jih imamo radi.

Študentsko gledališče pri Pionirskem domu zbira nove sodelavce

Idejno-umetniški program Studentovskega gledališča:

— Oblikovati moderno amatersko gledališče; to je, znebiti se amaterskega diletantizma kakor tudi mehničnega posnemanja poklicnih gledaliških manir in razvad; — oblikovati moderni gledališki izraz, se pravi, tako klasičnim kot modernim dramskim delom iskati ustrezno, moderen gledališki jezik, ogibajoč se zastarelih gledaliških šablon kakor tudi cenenih efektov »eksperimentalnega« šušmarstva.

— Oblikovati repertoar, ki se ne bo omejeval zgolj na manjšinsko občinstvo niti stregel okusu povprečja, ampak repertoar, ki bo prek njega Studentovsko gledališče na umetniški ravni lahko ustvarilo stik z najmodernejšo usmerjeno študentsko mladino, zdej s podeželsko mladino, ki so ji dostopnejša tradicionalna dela; zakaj Studentovsko gledališče hoče komunicirati z vsakim mladim človekom, ki ima rad gledališče.

— Biti avantgardno gledališče, ki išče »nove«, toda z vsebinsko posameznega dramskega dela skladne, funkcionalne forme.

— Biti resnično družbeno kritično in angažirano gledališče; se pravi, ne kritično po zgledu »tempiranih« satir, ki so opij za družbeno odgovornost in državljanski pogum posameznika, niti ne angažirano po zgledu tistih angažmajev, ki se uveljavljajo le v primerih, ko nič ne tvega.

REPERTOAR STUDENTOVskega GLEDALIŠČA ZA LETO 1969:

Ivan Cankar, »Pohujšanje v dolini šentflorjanski«; »Večer moderne enodejanke«: Mrožek, »Strip-tease«; Brecht, »Lux in tenebris«; Jean Tardieu, »Ljubimca v metroju«; Obaldia, »Pokojnika«.

Večer »bralnega gledališča«: »Veliki inkvizitor«, dramski kolaž po zgodbi Dostojevskega.

SLOVENSKA NOVITETA

Studentovsko gledališče vabi vse študente, ki se strinjajo z navedenim programom in ki želijo aktivno delovati v gledališču bodisi kot igralci, režiserji, dramaturgi, prevajalci, scenografi ali kostumografi; prav tako vabi vse mlade avtorje, da predložijo svoja dela.

Prijave za Studentovsko gledališče sprejema tajništvo Pionirskega doma (Trg VII. kongresa 1) vsak dan od 8. do 12. ure do vključno 6. decembra. Akcijski odbor SG

Nova revija(?)

Tokrat ni bilo zadrege za denar. Družba ga je po svojih predstavnikih širokosrčno dala in s tem omogočila, da publikacija MŽ izide. In izšla je v opremi, ki bi jo lahko zavidale vse domače in večina tujih revij. Prav presenetljiva je skromnost očetov, urednikov, recenzentov in sodelavcev MŽ. Ostali so anonimni. Seveda, to niso bradatí ognjeviteži in rogovileži, željni slave, temveč umirjeni očetje in dedje, ki jih slava in sloves nabrana v zadnjih petindvajsetih letih že kar utrujata. Od avtorjev sta navedena le avtorja opreme V. Božič in arhitekt T. Marin. Publikacija sta opremila izredno okusno in luksuzno. Črnino najkvalitetnejšega papirja ovitka poudarja s svojo belino dodaten zunanji ovitek. Tabele o primanjkljajih in izgubah so v tej dragi in dragoceni publikaciji natisnjene v dvobarvnem tisku, diskretna barva prekriva bleščečo belino najkvalitetnejšega papirja. S štiriobarvnih skic na posebnem papirju lepo izstopajo proge, ki so zaradi nerentabil-

nosti predlagane za ukinitvev. Vsebinska publikacije MŽ (poročilo o modernizaciji železnice na območju združenega železniskega transportnega podjetja Ljubljana) so statistični in drugi podatki, ki jih običajno razmnožujemo v cenejših tehnikah ali v običajnem tisku. Ni pojasnjeno, ali je izid te reprezentativne publikacije enkraten kulturni oziroma strokovno-znanstveni dogodek, ali pa bo izhajala periodično. Koliko družbenih sredstev je stala ta publikacija, bo javnost izvedela kmalu, ker bo C. Matičič prav gotovo dosleden in bo sprožil v skupščini o tem razpravo.

I. J. Kreft

Jože Goričar

Nekoč sem v Problemih kritično opozoril na članek J. G., s katerim se nisem strinjal. Toda kakaj bi opozarjali javnost samo na slabe članke. Tokrat želim opozoriti bralce na članek J. G. (Naši Razgledi 23. nov. 1968), ki ne bi smel biti neopažen. Čeprav je kratek, je v njem povzeta vrsta tehtnih in aktualnih misli.

I. J. Kreft

Ivan Cankar — svetnik

Očetje uredniki verskega lista Ognjišča (ki bi postal angelski studenec čistosti in moralnosti ter kažipot naši mladini, če bi dobil toliko denarja kot nihilistični KATALOG) imajo toliko ustrezne strokovne izobrazbe in znanja, da razlagajo svojim bralcem, kako brezmadežno so se obnašali dušni pastirji med NOB, o povojnih brodolomcih v primorskih mestih, o telesni škodljivosti samozadovoljevanja, o problemu poljubovanja pri pubertetnihcah in o seksu nasploh.

V zadnji številki pa so pokazali, kako dobro poznajo literarno zgodovino, še posebej življenje in delo Ivana Cankarja, in se na dolgo in široko razpisali o njegovi (ne)religioznosti in o njegovi »mučeniški« materi, ne da bi vsaj z besedico omenili, da je Cankar plačal njen pogreb s honorarjem, ki ga je dobil za svojo pohujšljivo pesniško zbirko EROTIKA, ki je tako

vzmemirila čisto dušo presvitlege ljubljanskega škofa, da je pokupil skoraj vso naklado in jo inkvizitorsko sežgal v pečeh škofijske palače.

Hvala Bogu, da imamo tudi danes, v teh časih nečistosti, grešnosti in zmot, ljudi, ki bdijo nad našo mladino in ji kažejo pravo pot — s prikrievanjem resnice.

Katalogova tiskovna konferenca

Prijatelji, na obrazih se vam pozna in besede nam pričajo, da ste prišli poslušati in gledat predpustno burko. (...) Prav je, da ste dobre volje v teh žalostnih časih, ko draginja tare in davki tišče — (I. Cankar, Hlapci, IV. akt).

Stališče skupščine študentskih ljubljanskih visokošolskih zavodov o Tribuni

Študentje, zbrani na 13. redni letni skupščini študentskih ljubljanskih visokošolskih zavodov, dajemo načelno podporo vsem tistim uredniškim prizadevanjem in konceptu Tribune, ki se zavzemajo za odgovornost, ustvarjalnost in kritično misel na vseh področjih družbenega življenja, še posebej na univerzi.

Zveza študentov v skladu s svojo vlogo, ki omogoča izražanje individualnih in kolektivnih projektov, ne uveljavlja do ene izmed svojih aktivnih intelektualnih celic odnosa »skrbništva« ali »receptov« za pisanje. Dosledno pa se zavzema za odprtost Tribune, ki omogoča, da se v njej pojavijo vsi zainteresirani študentje. Tribuna pomeni izhodišče za izmenjavo naj-

različnejših mnenj, ki jih ni mogoče ukinjati s silo, temveč z dialogom, čeprav je slednje mnogo težji delovni napor kot enostavno administrativno onemogočanje. Študentska organizacija uveljavlja načelo široke tolerance, kar pomeni, da je Tribuna odprta tudi za mejne proizvode tako socialnega kot pesniškega izražanja, ki so šele v prvi razvojni fazi in bodo šele v kasnejšem razvoju dosegli svojo kvalitetnejšo vsebino. V Tribuni je treba polno uresničiti princip rotacije urednikov, ki morajo znova in znova eksplicirati svoje delovne programe. Prav tako je potrebno tudi tradicionalni žurnalistični koncept odgovornega urednika zaostri manj v »cen-zurnem« smislu, bolj pa v smislu organizi-

ranega povezovanja individualne s kolektivno odgovornostjo (princip rotacije odgovornega urednika).

Tako kot smo študentje v junijskih dogodkih tudi z zelo ekstremnimi metodami in povodi reagirali zoper zaprtost in nefunkcionalnost posameznih družbenih institucij, smo tudi v tem trenutku priče konfliktni situaciji, ko prihajajoče kulturne generacije trkajo na zaprta vrata kulturnih institucij (revij, založb, strok, organizacij). Vendar kot smo bili v junijskih nemirih priča ekscisionidnim pojavom, ki so šele pripeljali do reakcije dela kulturne generacije, ki je več kot dve desetletji razpolagala s ključnimi institucijami in z več ali manj isto varianto humanističnega mišljenja. Isti konservativni odnos, ki ga večkrat srečamo v del. organizacijah do strokovnih in mladih moči, obstaja tudi v kulturi. Pri tem še enkrat poudarjamo, da s temi besedami nikakor ne pristajamo na to, da bi bila omenjena pesniška stvaritev oziroma Manifest program slovenskih študentov ali reprezentativno bistvo Tribunega uredniškega koncepta, temveč pozivamo na resno analizo zaprtih struktur in paternalističnega odnosa enega dela kulturniške generacije do mlajše kulturne generacije nasploh. »Mojsrška« mentaliteta ne obstaja samo v neposredni proizvodnji, temveč tudi v njeni kulturni nadstavitvi. Tako kot so nekateri na začetku iskali vzroke za študentske junijske nemire v kontekstu razprav o delovanju tujih agetur in tujih ideologij, smo se tudi sedaj z izbruhom v kulturi srečali s podobnimi obtožbami, ki so sicer enostavne in cenene, toda ne posegajo v bistvo in korenine problemov. Kot študentska politična organizacija ostro protestiramo zoper vse tiste politične diskvalifikacije (tuje agature, analogije s fašizmom, o »pozivih« Tribune na

teror), ki skušajo en. toda sestavni del celovitega študentskega gibanja obsoditi z obtožbami politično-policijskega značaja.

Tribuna ostaja komunikacijska možnost za veliko večino tistih študentov, ki so se odločili za angažirano stališče in kritični (tako v smislu negacije kot konstruktivne) odnos do (še) zakritih problemov na univerzi in zunaj nje. V tem trenutku lahko samo poudarimo, da je potreben odziv vseh tistih študentov, ki lahko s pisano besedo odprejo napore za radikalno spremembo sedanjih odnosov na univerzi in de-birokratizacijo na vseh področjih družbenega življenja in v družbeni misli. Studentje se ne moremo ustrašiti različnosti — navaren je molk, ki priča o neustvarjalnosti in zgolj pasivnem odnosu velike večine študiraajočih.

Prav tako ni naša osnovna naloga OB-SOJATI, temveč predvsem SODELOVATI, POLEMIZIRATI, skratka DELOVATI. Tisto, česar se v študentski organizaciji »bojimo«, nista hrup in različnost v pogledih, temveč molk in tišina študentske množice.

V Ljubljani, dne 21. nov. 1968

Podjetja, tovarne, ustanove

POZOR!

Tribuna se je iz objektivnih razlogov odločila objavljati oglase in reklame za Vaše proizvode.

Atraktivnost in reprezentativnost oglasov z grafične, slikovne in tekstovne plati je zagotovljena.

Vabljeni!

Uredništvo

Jože Slander — iz poročila na skupščini ZS ljubljanskih visokošolskih zavodov

Prejšnje mandatno obdobje je bilo eno najbolj razgibanih v času obstoja Zveze študentov na ljubljanski univerzi. Morda bo leto 1968 pomenilo tudi prelomnico v razvoju krize, ki ni samo kriza Zveze študentov, temveč tudi družbenega angažiranja in organiziranja sploh; morda bo Zveza študentov zopet spoznala svoje možnosti in ponovno postala skupnost večjega in ne samo manjšega dela študentov. V nasprotnem primeru bomo lahko ugotavljali nadaljnje zaostrovanje konfliktov in poglobljanje krize vse do izbruha, ki bo si-ovit.

Značilnost današnje dobe je politizacija precejšnjega dela študentov in mladine po vsem svetu. Iz tega izvirajo študentski nemiri, ki so dali političnim dogodkom tega leta svoje oboje in odločno opozorili na krizo, v katero zahaja človeštvo. Ljudje postajajo vse bolj objekt politične igre krogov, ki imajo moč in oblast. Vedno manj je resnične možnosti, da bi preprost človek vplival na potek dogodkov — namesto tega postaja vse bolj objekt manipulacije. Izredno nagel razvoj znanosti pogojuje povečanje količine znanja. Poznavanje in razumevanje posameznika postaja vedno bolj parcialno, s tem pa se postavljajo temelji za nadvlado elite. Teptanje človeških pravic in očitno ignoriranje volje ljudstev po vsem svetu vodi človeštvo v duhovni in fizični propad, ki se mu lahko izogne edino z globokimi družbenimi spremembami. Politizacija vse večjega dela študentov dokazuje, da se mlada generacija zaveda te nevarnosti in da je to njena edina možna obramba. Odklanja napadanje posledic, izkoreniniti hoče vzroke. V tem je pomen gibanja tako imenovane »nove levice«, ki ne pristaja na okvire danosti, temveč jih razbija. Naša družba je izbrala pot samoupravljanja, pot, ki izključuje politične monopole ter daje možnost in pravico odločanja delovnim ljudem; torej je zgrajena na politizaciji množic. Vendar bo naša pot v samoupravno družbo še zelo dolga, sedanje stanje pa je vedno le odraz usklajenosti materialne baze in družbene zavesti. Iskanje najkrajših poti za dosego sprejetih načel je dolžnost vsakogar. Ni hče je ne more opraviti za soseda. To vleže še posebno na mlado generacijo, ki ji je ustvarjanje prihodnosti življenjski interes. Te naloge ne moremo prepustiti samo starejšim, čeprav so izkušenejši, ker s takšno prihodnostjo ne bi bili zadovoljni. Ne more nam biti vseeno, ali bomo lahko ustvarjali v miru ali v senci atomske gobe.

Tako se tudi naša mlada generacija pridružuje boju mladini sveta za izgradnjo humane družbe, v kateri človek ne bi bil samo objekt, pa čeprav v povsem drugačnem okolju in z drugačnimi možnostmi.

Študentje izhajamo pri svojem angažiranju iz lastnega položaja in iz spoznanja, da je znanje osnovni potencial vsake družbe, da je napredek možen le ob usklajenem odnosu materialne baze družbe in ustrezne strukture kadrov. Skrb za izobraževanje kadrov in omogočanje uveljavljanja njihovih sposobnosti je največji interes vsake organizirane družbe, saj je od tega odvisna hitrost gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja. Odnos družbe do izobraževanja nam kažejo prizadevanja za razvijanje in usklajevanje šolske-

ga sistema s potrebami razvoja, z vlaganji v izobraževanje. Uspešen šolski sistem ne sme biti odvisen od trenutnih nihanj gospodarstva, ki je zlasti v razvojni fazi zelo nestabilno. Prosvetna politika je po svoji naravi dolgoročna in mora sloneti na perspektivnem načrtu razvoja in potreb po kadrih. Odnos do strokovnjakov je odraz zavesti družbe in njenega spoznanja, da so lahko le strokovnjaki v največji meri nosilci napredka, če so enakopravno vključeni v delo. Borba za uveljavljanje strokovnosti, za spreminjanje in pomlajevanje struktur je pri nas še vedno intenzivna. Čeprav pomeni upoštevanje znanja in strokovnosti že več kakor samo politično parolo, pa naša družba še vedno ni dovolj odprta in prožna, da bi omogočala uspeh najspodobnejšim, torej, da bi pravi ljudje bili na pravih delovnih mestih.

Odločna usmeritev v gospodarsko in družbeno reformo naše družbe daje boljše možnosti za pravilnejše vrednotenje in ustrenejše mesto celotnega področja izobraževanja in znanstveno-raziskovalnega dela. Koncept srednjeročnega plana za Slovenijo postavlja temelje nadaljnjega razvoja univerze in visokega šolstva v celoti. Univerzi mora biti omogočeno, da si bo svoje mesto v družbi izborila sama. Za to je po svojem znanstvenem in intelektualnem potencialu tudi sposobna. Študentje smo junija zahtevali sodobnejšo univerzo, boljše pogoje za študij, vendar pa ni res, da so bili odnosi na fakulteti poglavitni vzrok za naše nezadovoljstvo. To je bil upor proti boleznim družbe in ne samo univerze. Obenem s progresivnim delom predavateljev, znanstvenih sodelavcev in asistentov smo se študentje ob podpori vseh zainteresiranih družbenih sil pripravili angažirati pri spreminjanju sedanjega stanja. Sedanji ekonomski odnosi v visokem šolstvu pa v precejšnji meri onemogočajo dejavnost naprednih sil, ki hočejo postati nosilec sprememb. Morali bomo spremeniti objektivno situacijo visokega šolstva, univerze, ne da bi upoštevali, koga ne smemo kritizirati ali obtoževati.

Ko ugotavljamo, da naša univerza ni univerza dinamične industrijske družbe, moramo učinkovitost univerze gledati v celoti in ne le parcialno, saj ljudje ne želijo sodelovati pri parcialnih rešitvah (kjer bi bili okviri in strukture že celo dane). Univerzi oziroma fakultetam lahko očitamo preveliko togost pri organizaciji in odnosih ter preveliko zaprtost, ki ne omo-

ŠTUDENTJE V PRIHODNJE PO NOVIH POTEH?

goča enakopravnega vključevanja mlajših kadrov in sprejemanje novih idej. Takšno stanje, ki je nastalo zaradi neadekvatnega odnosa družbe do visokega šolstva, znanstvenoraziskovalnega dela in izolacije slednjega, postaja ovira pospeševanja vključevanja našega znanstvenoraziskovalnega in izobraževalnega dela v vse hitrejši svetovni razvoj. Nastane vprašanje, katere izmed naših fakultet so na svetovnem nivoju in torej posredujejo enako kvaliteto in kvantiteto znanja kakor fakultete drugod v svetu. Zaradi pomanjkanja sredstev je mednarodno sodelovanje naših fakultet nezadovoljivo, kar povzroča samostojnost pri oblikovanju kriterijev za določanje kvalitete ter pelje v provincialnost.

Opazimo tudi precejšnjo zaostalost pri razvoju mladih ljudi, sodobnih znanosti, kot so bionika, kibernetika, organizacija itd., ki se drugod po svetu izredno naglo uveljavljajo. Zaostajamo tudi pri uvajanju študija interdisciplinarnih strok, čeprav so strokovnjaki, ki povezujejo različne znanosti, vedno bolj potrebni.

Ne moremo se strinjati s tendencami, ki zaradi povečane količine potrebnega znanja (to je posledica razvoja znanosti) izčeščajo izhod v podaljšanju študijske dobe. Prav tako zavračamo preozko specializacijo.

Tudi pri sami organizaciji univerze in samoupravljanja ugotavljamo nefunkcionalnost, ki onemogoča uspešno kadrovske politike, koordinacijo pedagoškega in znanstvenega dela na fakultetah. Zato podpisamo predloge univerze, ki naj dobi več pristojnosti tam, kjer lahko prispeva k razbijanju zaprtih struktur. Pri tem ne gre za centralizacijo, temveč za funkcionaliziranje upravljanja. Zavirajo nas tudi tendence lažnega samoupravljanja, zaradi tega se samoupravljavci vrte v že začrtanem, v zaprtem krogu, ki ga ni mogoče prestopiti. Takšno stanje na naši univerzi marsikje povzroča brezizhodnost, spoznanje nemoči pa povzroča resignacijo. Iskati moramo globalne, ne le parcialne rešitve, četudi so izven meja dosegljivega. Tem bistvenim problemom je podrejen problem neučinkovitosti upravljanja. Ta problem je čutiti kot posledico nerazjasnenih pojmov o vlogi, kompetencah in odnosih v samoupravnem mehanizmu. Zaradi tega je angažiranje v veliki meri izguba časa, ki si jo mnogi ne morejo privoščiti in zato v samoupravnih organih niso zmeraj samo tisti, ki bi pri reševanju problemov

lahko največ prispevali. Morali bomo določiti naloge in odgovornost strokovnih služb in organov, ki pa svojo neaktivnost pogosto skrivajo pod krinko samouprave.

Upravljanja fakultet, visokih, oz. višjih šol ter študentskih domov si ne moremo predstavljati brez sodeležbe študentov, ki so v celotnem sistemu njegovo gibalno. Studentje smo del univerzitetne populacije in imamo v okviru samoupravljanja tudi vse pravice odločanja. Kako bomo te pravice uporabljali, kakšen bo naš resničen vpliv na življenje univerze, tega ne moremo predvideti z nobenimi normativnimi akti, svoje mesto v samoupravi si moramo ob sodelovanju in pomoči profesorjev ustvariti s svojim delom, resnostjo in angažiranostjo. Samo s stalno prisotnostjo povsod tam, kjer se odloča, in s stalnim spremljanjem dela bomo lahko študentje uveljavili svoja stališča in svoje zahteve.

Zveza študentov je po svojem statusu politična organizacija, medtem ko po načinu in vsebini delovanja to še daleč ni. Vsaka politična organizacija je organizacija elite, ZS pa je bila vedno odprta za vse študente, od katerih se je večina zanimala za svoje študijske probleme in reševanje materialnega položaja. Takšna razlika med proklamiranim in dejanskim stanjem je hromila delo in zmanjševala učinkovitost. To je povzročalo kompromise.

Nemogoče je bilo nadaljevati s politiko neodvisnega dela študentskih forumov, vendar praktično brez njihove vednosti in sodelovanja. Zahtevo po reorganizaciji je uresničila posebna skupina pri univerzitetnem odboru, s predlogom koncepta ZS, le-ta sicer ni nekaj revolucionarnega, ker potrjuje sedanje pozitivne izkušnje, omogoča funkcionalno organiziranje študentov v univerzitetni samoupravi ter daje vse možnosti oblikam političnega delovanja in ne utesnjuje nikogar.

UO je bil izrazito politični organ, ki pa je bil ves čas preobremenjen z drobnim, praktičnim reševanjem problemov, zato ga je taka dejavnost onemogočala pri vodenju dolgoročne politike.

Zveza študentov si mora poiskati svojo vlogo v slovenski družbi, mora biti v političnem življenju resnično prisotna, saj lahko močna in napredna organizacija pripomore k hitrejšemu in radikalnejšemu reševanju problemov naše družbe. Okoli jedra univerzitetne organizacije naj se zbirajo delovne skupine zainteresiranih študentov, ki bodo svoj krog širile z akcijami in prosvetljevanjem (razgovori, predavanja). Usmeritev v čisti funkcionalizem bi bila napaka, ker bi bila zopet zapostavljena baza. V tem obdobju je poglavitna naloga konsolidacija, razširitev osveščene, angažiranega dela študentov.

ZS mora upoštevati najmočnejše interese študentov, temeljiti mora na principih stališč in doslednosti in radikalnemu reševanju problemov. Reorganizacija v tem smislu bo proces, ki bo trajal več let. Z dekretom ne bomo spremenili ničesar.

Novo vodstvo Zveze študentov gotovo ni v ugodnem položaju. Perečih problemov je cela vrsta, vendar upam, da smo prebrodili najhujšo krizo, da smo ustvarili temelje za bodočo organizacijo in delovanje. Skoda bi bila, če bi študentje po veliko obetajočem juniju zopet zaspali.

REORGANIZACIJA ŽS IMA DVA OSNOVNA NAMENA

DISKUSIJA C. BAŠKOVIČA NA ŠTUDENTSKI
SKUPŠČINI

1. Povečati možnosti za aktivno in množično delovanje študentov pri ustvarjanju vsebine in družbenopolitične fiziognomije organizirane študentske skupnosti. Ta s tem dobiva značaj bolj organizirane družbene skupine. Aktivno in množično delovanje študentov, kar glede na prejšnje (= sedanje) stanje bolj demokratizira (formalno-politični vidik) odnose znotraj (organizirane) študentske populacije, nujno predpostavlja legalizacijo sedanje diferenciacije teženj in pogledov med študenti, predvideva pluralizem iniciativ (= idej) in je vzpodbuda novim iniciativam ter težnjam.

2. Zagotovi študentom (vsebinski, sestavljeni demokratičneje na podlagi pluralizma iniciativ) večjo učinkovitost delovanja (= uresničevanje vsebin, ki jih podpira večina aktivnih študentov).

Da bi ustvarili oba cilja, moramo razbiti sedanjo ŽS. Ta tlači svobodno in množično (idejno) iniciativo in ni dovolj učinkovita (med ostalim predvsem zato, ker nima vpliva v samoupravnih in strokovnih organih na šolah in univerzi). Ustvariti moramo sistem organov v študentski skupnosti, organiziranost, ki bo omogočala na podlagi iniciativ iz kateregakoli (ustavno dovoljenega idejnega) izhodišča izvajati po principu podpore večine:

a) v organih študentske skupnosti (in posredno študentov)

b) študentov neposredno na zborih, skupščinah in referendumu

spremeniti v obvezujoče sklepe za vso študentsko populacijo, ki bi lahko dejansko (glede na sistem organiziranja) sodelovala pri oblikovanju vsebin kot akcijskih zasnov.

Kolegice, kolegi, ne gre torej za ustanavljanje nove ali popraviljanje sedanje organizacije ali celo politične organizacije. Gre za ustvarjanje organizirane skupnosti vseh študentov na ljubljanskih visokošolskih zavodih. Organizirane kakor parlamentarni mehanizem in ne kot partijski mehanizem. Zato študentom ni mogoče servirati vnaprej ekstenzivno programa, ki bi ga izdelovala manjša skupina aktivnih, in postaviti študente pred dilemo: ali ste za program (pa čeprav radikalne vsebine) in boste s tem člani naše partije ali pa boste izključeni.

Tako je sedaj. Reformirati pomeni zato ukiniti možnost, da program sestavlja skupščina z omejenimi možnostmi boja mnenj v fazi sprejemanja. Reformirati pomeni omogočiti vsem — študentom, skupinam in skupnicam, da same ustvarjajo program dela in tako tvorijo družbenopolitično podobo mnenj in akcij študentov ljubljanskega in mariborskega področja. Predlagani mehanizem ustreza navedenim namenom, seveda pa ni popoln. Dopolni ga lahko samo praksa.

Kdo pa je lahko pobudnik in oblikovalec vsebine programov in s tem tudi akcij?

Vsakdo, vsaka skupina in vsaka organizacija na univerzi. Tako skupina 5 kot ŽK kot končno tudi IO skupščine. Toda dokler po predlaganem mehanizmu iniciativa kogarkoli ne dobi potrebne, tj. večinske podpore aktivnih študentov (upoštevajo, da je potencialno vsak študent aktiven), tako dolgo nobena iniciativa ne more biti mnenje ljubljanskih študentov.

In naloge izvršnega odbora:

1. izvršna funkcija,

2. funkcija pomočnika pri gradnji novega funkcioniranja in delovanja v študentski skupnosti,

3. funkcija dajanja iniciativ (kot vsako drugo telo ali preko skupin študentov.

In neposredne naloge?

1. Izvajanje nalog, ki jih je načela sedanja S.

2. Priprava popolnejšega, vendar labilnega statuta novega organiziranja za eno od prihodnjih zasedanj skupščine.

OMEJENA SUVERENOST IN OBLETNICA „OKTOBRA“

Ko bodo zgodovinarji pisali o pomembnih dogodkih našega stoletja, gotovo ne bodo pozabili 21. avgusta, dneva, ko so Pražane zbudili strojnični rafali, dneva, ko je Sovjetska zveza prekršila osnovno normo v mednarodnih odnosih — suverenost države, ne glede na njeno ideološko, ekonomsko ali geografsko pripadnost. Razmišljanje o teh dogodkih v dnevi, ko slavimo 51. obletnico »velikega Oktobra«, nas nehote zavede k mislim velikih klasikov marksistične misli — Marxa, Engel-

sa in Lenina. Predvsem slednji je v življenju dokazal, da je edina možna pot osvoboditve ruskega človeka v socializmu, v taki družbi, kjer je vodilo medčloveških odnosov iskren humanizem. Pol stoletja je preteklo, ko so mornarji Avrore izstrelili topovske salve na carjev dvorec v Leningradu, pol stoletja je od takrat, ko je Lenin dejal, da je največja pridobitev sovjetske revolucije demokratičnost odnosov med ljudmi in da imajo narodi neodtujljivo pravico do samoodločbe. Pol stoletja je dolga doba, vendar prekratka, da bi človeštvo pozabilo na rojstvo prve socialistične družbe.

Vsi napredni ljudje sveta se v novembru spominjajo velikih dogodkov »sovjetskega Oktobra«, iz vseh strani sveta je sovjetska komunistična partija dobila iskrene čestitke ob tem pomembnem jubileju. Toda prav ob tej obletnici pa se je v sovjetski teoretični misli pojavila teorija o »omejeni suverenosti« — teorija, ki postavlja Sovjetsko zvezo v vlogo razsojevalca »pravilnosti ali nepravilnosti« poti v socializem. Z drugimi besedami, odslej bi naj imela prva socialistična država na svetu izključno pravico vmešavati se v notranje zadeve ostalih komunističnih partij in ostalih socialističnih držav.

Morda pa ima ta nova teorija še kakšne druge vzroke in ne le hegemonistično kontroliranje dogajanj v sovjetski interesni sferi. V Sovjetski zvezi je čedalje jasneje videti odpor proti sivini uradne misli, proti monopolu birokratske elite nad resnico. Ta hotenja seveda ne morejo ostati ravnodušna do resnično demokratičnega dialoga, do misli, ki jih ni mogoče vključiti v ustaljene kalupe. Lahko je uni-

čiti človeka, težko — ali pa celo nemogoče — pa je uničiti njegovo misel. Misel o svobodi, o humanizmu in poštenosti v družbi. Sovjeti so svojo vojaško intervencijo na Češkoslovaškem opravičevali, češ da je bila nevarnost za socialistični družbeni razvoj, da partija izgubi kontrolo nad družbenim dogajanjem, da so vodeni v obračunavanje s konservativci (beri stalinisti)... Sovjetsko vodstvo, ki teži k hegemoniji v socialističnem taboru, je na vse to opozarjalo, toda češkoslovaški voditelji njihovega mnenja niso upoštevali. In zato so morali v noči od 20. na 21. avgust po češkoslovaških cestah zarohneti sovjetski tanki, ki so se jim pridružile enote »štirih bratskih partij«.

Letošnja proslava oktobrske revolucije je potekla na Češkoslovaškem brez slavnostnega plapolanja zastav. Ne morda zato, ker bi Čehi in Slovaki ne spoštovali boljševiške revolucije, marveč zato, ker so ravno letos oskrunili njene svetle ideale prav tisti, ki mislijo, da misli velikega Lenina najbolj razumejo.

Večina ljudi v današnjem svetu teži tako ali drugače k socializmu, želijo si družbene ureditve, ki bo temeljila na resnično svobodnih odnosih med ljudmi. Toda tako ureditev si želijo ustvariti sami, in ko jo bodo ustvarili, ne bodo potrebovali nobenega »razsojevalca«, ki bo ugotavljal, ali je njihova pot prava ali ne.

Ludvik Skoberne

PAVEL KRISTAN

MANIFEST

OB REFORMI ZVEZE ŠTUDENTOV

1. Ko pomislim na reformo, se najprej vprašam: Kaj (po vsebini)? Nato postavim vprašanje: Zakaj, čemu?

Vprašanje »Kako?« lahko postavim le ob iskanju in navezovanju na prej navedena vprašanja, njim v dopolnilo in hkratnost, ne pa ločeno ali kot samo sebi namen.

2. Potreba po reformi Zveze študentov se lahko poraja le iz neustrezne vsebine in črnik ŽS ter odnosov tako posameznika kot Zveze in celotne družbe.

3. Ob spoznanju, da so te potrebe utemeljene, pristopim k reformi.

4. Novo ne pomeni preoblikovati stare organizacije v novo organizacijo, temveč zastaviti revolucionarno spremembo že obstoječega.

5. Kaj obstaja? Neustreznost starega, izražena z nasprotji med proklamativnostjo in idejo zveze študentov (statut) na eni ter družbeno pogojeno situacijo in vlogo študentov na drugi strani.

6. Sprememba je v kvaliteti.

7. Revolucionarna sprememba ne pomeni vnaprej zavračati starega, temveč ob spoznanju neustreznosti starega v novem postaviti osnovno NOVEGA.

NOSILEC NOVEGA JE ČLOVEK KOT UNIVERZUM.

8. Kvaliteta (procesa) je spoznanje NOVEGA.

9. Spoznanje je osmišljenost razuma (ne inteligence kot sposobnosti kombiniranja).

10. Osveščanje (zavedanje sebe) posameznika je vodilo k spoznanju novega vseh.

11. Vsebino spoznanju ob reformi ŽS narekuje status študenta

(prehod od politične organizacije članov, ki se vnaprej strinjajo s političnim programom, na organizirano skupnost enakih po statusu).

12. Reforma ni administrativen akt forumov — je družbeni proces skupnosti enakih po statusu.

13. Radikalnost reforme je v poseganju (iskanju in spreminjanju) v bistvo reformiranega.

14. Skupnost je označena z (ne) osveščenim spoznanjem posameznika, ki se ugrajuje (ne geometrijsko!) v družbeni značaj (karakter).

15. Zamenjava imen ne pomeni zamenjave vsebine.

16. Uvajanje novega brez neprestanega vračanja k osnovnim vprašanjem (človeka) je plavanje po suhem.

17. Nezanjanje je neodgovornost. Kako naj človek izrazi svojo voljo, če nima nobene volje in lastnega prepričanja?

18. Opredelilni se ni mogoče izogniti. Drugo pa je, kako in za kaj se človek opredeli.

19. Iniciativa izhaja iz neposredne odgovornosti!

20. Vprašaj se po realnosti — to te reši primitivizma!

21. »Kdor česa ne razume, naj diskutira. Vsem je lahko pojasniti vse!«

22. Iskanje NOVEGA ni domena nekaterih, ampak dolžnost vseh! Ne »v imenu«, temveč »za sebe (nas)«.

23. Od razprave o principih se obrnem k praktičnim problemom — da bi se principi lahko uresničili. In obratno, da bi praktične probleme lahko rešil.

P. S.: Načel (manifesta) ni mogoče razumeti kot kritiko reorganizacije Zveze študentov, temveč kot principe delovanja ob reformi ŽS

ŠE O ŠTUDENTSKIH DOMOVH...

Junija smo ugotovili, da nam takšna študentska organizacija, kot je, ne ustreza (študentje ne najdemo v njej tistega, kar bi nas združevalo, to je realiziranje naših skupnih interesov, kar je prvi pogoj kakršnegakoli združevanja). Da bo ocena natančnejša, moram reči, da so študentski forumi delovali več ali manj brez nas in za nas, bolj ali manj uspešno. Verjamem pa, da so zastopali naše interese, uspešni pa so bili toliko, kolikor so jih bili sposobni argumentirati na osnovi konceptov in programov in realizirati v političnem prostoru te univerze. Na kratko, realizacija je bila odvisna od subjektivnih in objektivnih možnosti na univerzi in v ostali družbi.

Ena osnovnih ugotovitev junijskega zborovanja je bila, da je naša družba organizirana na najbolj demokratičnih principih, pa kljub temu realizacija sprejetih projektov mnogokrat obtiči, ostane papirnata deklaracija. Hočem reči naslednje: junijsko zborovanje in njegov program je pomenilo prelomnico v političnem življenju univerze in je imelo velik pomen. Vendar se bojim, da bo čez nekaj časa — če ne že sedaj — pomenilo tudi to kup papirnatih deklaracij. Bila je dana vsebina dela študentski organizaciji, ki pa je ne realizira. Vodstvo študentov univerze predlaga reorganizacijo organizacije. Vendar, če analiziramo predlagani koncept, je to le sprememba organizacijske sheme in ne vsebinski premik. Govorimo o samoupravni skupnosti študentov. Pravica samoupravljanja pomeni suvereno odločanje delovnih ljudi v proizvodnji in delitvi družbenega proizvoda v delovnih organizacijah in pa družbeni skupnosti. Pravica do samoupravljanja izhaja iz delovnega statusa, ki študentu ni priznan. Junijsko zborovanje je postavilo zahtevo, da mora biti financiranje šolstva in študija sploh gospodarska investicija in ne socialna podpora. Študentje smo subjekt in ne objekt študijskega procesa. Socialno zavarovanje naj bo izvorno, to je po študentovem delovnem statusu in ne derivativno itd. Vse te zahteve so pot do samoupravnih pravic in do definiranja statusa študenta.

Dokler ni študij definiran kot družbeno potrebno delo, kot posebna kategorija intelektualnega dela in dokler torej nismo v tej družbi sprejeti na taki osnovi kot enakopraven partner, ne moremo govoriti o samoupravni skupnosti študentov, pač pa o študentski organizaciji kot politični organizaciji, ki je osnova študentskega sodelovanja v samoupravi. To pomeni da svoje interese realiziramo v obliki stališč in programov preko svojih predstavnikov v samoupravnih organih fakultete, univerze in širših družbeno-teritorialnih skupnostih. Dokler nismo v tej družbi sprejeti kot nosilci samoupravne pravice, nam je potrebna politična organizacija, katere izhodišče je to pravico doseči, ne kot samo sebi namen, pač pa kot odgovorno pravico in dolžnost.

V ustvarjanju novega koncepta, ki pomeni večji del le uporabljanje novih terminov, vidim le opravičilo za neizvajanje junijskega programa in celo odstopanje od že prej zastavljenih projektov, ki so rezultat dela študentske organizacije daljšega obdobja. Iz junijskih dogodkov delajo legende, uporabljajo jih za kandidiranje študentskih predstavnikov za odgovorne funkcije. Pri tem pa ne ocenjujemo študentskih vodstev in njihovoga dela pred junijskim obdobjem in po njem.

Poskušala bom oceniti situacijo študentskih domov in izhodišče za delo sindikata v prihodnjem obdobju. Domovi so eden od osnovnih faktorjev reševanja ekonomsko-socialne problematike študentov in njihovo delovanje, to je upravljanje mora biti izključno prilagojeno študijskim potrebam študentov. Njihovo delo in demokratično upravljanje je možno le ob enakopravni prisotnosti študentov v organih upravljanja, a reševanje problematike študentskih domov bi morala biti zainteresirana univerza, saj domovi pomenijo enega od bistvenih pogojev omogočanja učnega procesa. Vodstvo domov pa bi moralo biti tista operativna, ki bi strokovno omogočala delovanje in funkcioniranje zavoda, upoštevajoč tudi interese zaposle-

nih. Diskusije, ki potekajo na zadnjih nekaj sestankih sindikata in komunistov v organih upravljanja in študentskih vodstvih, so pokazale, da je bila začrtana in načelno sprejeta orientacija pri vseh teh zainteresiranih skupinah. Ugotavljamo pa, da je izvajanje začrtane politike izredno počasno. Na tej skupščini ponovno postavim vprašanje odgovornosti tajništva univerze, uprave domov in UO ZSJ.

Ugotovljeno je bilo, da pri integraciji domov niso imeli vloge, ki bi jo lahko; da so študentski domovi poslovali brez samoupravnih aktov, da direktor ni bil sposoben gospodarsko voditi organizacije, upravnik pa je s svojimi postopki presegel okvir, ki jih ima kot ena od odgovornih oseb zavoda. Ugotovljeno je bilo, da moralno ne ustreza svojemu delovnemu mestu. Vodstvo zavoda je s svojimi postopki ignoriralo zahteve študentov, ki so bile sprejete kot sklepi skupščin stanovalcev, in ni priznavalo študentskih predstavnikov (npr. celotne disciplinske komisije študentov, zavrt je bil postopek sprejema disciplinskega — pravičnega; upravnik se je dal imenovati za disciplinskega starešino študentov). Ob tem pa poudarjam, da so bili študentje tisti, ki so postavljali načelna izhodišča za spremembo statuta domov (integracija in drugačen način upravljanja). V trenutku, ko ugotavljamo, da zavod posluje brez normativnih aktov, se zavedamo, da veljavna zakonodaja o zavodih ne dopušča (omogoča) uveljavitve izoblikovanih stališč študentov, ki izhajajo iz zahteve po enakopravnem sodelovanju pri politiki vodenja zavoda. Ta stališča so naslednja:

1. Študentski domovi ne smejo biti le zavodi s posebnim družbenim interesom, pač pa del univerze, ki jih tudi ustanavlja, in prenehajo posloovati s prenehanjem njene funkcije.

2. Način upravljanja mora biti takšen, da bo omogočal enakopravno realiziranje interesov tistih, ki so zainteresirani za delo in obstoj domov, to je univerze, študentov in članov kolektiva (tridelni sistem sestave samoupravnih organov).

3. Sodimo, da osnovna dejavnost zavoda ni samo dajanje hrane in postelje, pač pa tudi smiselno organiziranje študentovega prostega časa (neštudijske dejavnosti). Vsebinska in obseg teh dejavnosti pa je stvar dogovora študentov.

4. Načine reguliranja notranjega življenja študentov-stanovalcev (disciplina, hišni red) je stvar dogovora njih samih. Zato naj te akte predlagajo organi študentov, sprejema pa jih lahko le svet zavoda. Disciplinski starešina študentov (predsednik disciplinske komisije) je lahko le kdo iz študentov-stanovalcev.

5. Študentom mora biti omogočeno izvajanje gospodarske politike zavoda. Dejanski vpliv pa pomeni odločanje pri delitvi dohodka, vpliv na strokovnost zaposlenih (odločanje o pravilniku o sistematizaciji delovnih mest in organizaciji dela) in ne samo o sprejemanju finančnih planov. Kot smo že prej ugotovili, sedanja zakonodaja ne dopušča uveljavitve teh stališč. Zato so izhodišča dela sindikata študentov v prihodnjem obdobju in naloga študentske organizacije kot celote naslednja

a) aktivno sodelovanje pri formiranju statusa študentskih domov in drugih samoupravnih aktih zavoda;

b) preveritev možnosti za realizacijo sprejema posebnega zakona o študentskih domovih;

c) stališča in zahteve študentov na njihovi predstavniki uveljavljajo v svetu domov in drugih organih upravljanja;

d) ponovno pregledati stališča in zahteve študentov širšega in ožjega programa junijskega zborovanja in jih vsaj za področje domov tudi uveljaviti;

e) potrebno je končati razprave o organiziranju neštudijskih dejavnosti na osnovi stališč in ugotovitev študentov in organizacijo neštudijskih dejavnosti regulirati v novem statutu domov.

Slava Stampar

(Referat predsednice sindikata študentov v študentskih domovih na skupščini stanovalcev 19. 11. 1968).

ZADNJA VEST

Vse je dobro, samo ne da se popraviti

Skupina študentov je predlagala (in zahtevo poslala na ustrezno mesto) uvedbo odlikovanja »red za zasluge pri junijskih dogodkih«. Skupina je že izdelala idejni osnutek odlikovanja (medalje), ki naj bi imelo na eni strani (en face) podoba Maksa Feniksa ali pa pasjo glavo, na drugi strani pa podoba vrhovodca.

Predlagamo, naj bi med prvimi prejeli odlikovanje: 1. Franjo Josip Pevac (za prečute tri revolucionarne noči v revolucionarnem centru, za poljudnoznanstvene razlage in stališča na konferencah in za izčrpno informiranje zainteresiranih) 2. Josip Flander (za uspešno uveljavljanje načela »brigo moja predji na drugoga«) 3. Johan Berznik in Mario Luža (s svojimi tankovestnimi nastopi sta revolucionirala stanovalce turističnega naselja).

Ni še jasno, ali naj bi odlikovanje podeljevali tudi organom; v tem primeru bi ga nujno dobili nekateri gasilci (za revolucionarne zasluge pri revolucioniranju revolucionarjev; tovarna otroških vozilov Tribuna (za enega od izdelkov lanske proizvodnje), vsaj eden od forumov, ki je s podeljevanjem kreditov in fantastičnih honorarjev ustvarjal ugodno revolucionarno klimo, glavni stan konfederacije študentov (za brezkompromisno borbo in ustvarjanje zahtev v toplih junijskih dneh).

Jasno je, da s tem možnostmi še niso izčrpane in da predlogi niso dokončni. Pričakujejo še tudi nove in dodatne dopolnitve utemeljitev. Odlikovanja bodo podeljena enkrat v prihodnjih dneh.

M. Černe

ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA

V zbirki »POTA MLADIH«, ki prinaša literarne prvence mladih ustvarjalcev sta izšli dve novi knjigi:

prozni tekst Dimitrija Rupla

NA POL POTI DO OBZORJA

in

zbirka pesmi Frančka Rudolfa

DNEVI V PREDALU

Knjigi, ki veljata 19.— oziroma 14.— dinarjev lahko kupite v vseh knjigarnah.

RAZPIS

smučarskih tečajev za študente ljubljske univerze

Komisija za telesno kulturo, izvenarmadno in tehnično vzgojo US razpisuje v sodelovanju s komisijami na fakultetah in pri ZSOTK smučarske tečaje, ki bodo v GOZD MARTULJKU, na VRSICU, SPANOVEM VRHU, CELJSKI KOČI in v KRANJSKI GORI.

1. Tečaji so namenjeni vsem študentom ne glede na znanje smučanja. Prednost imajo študentje, ki slabo smučajo. Razdelitev študentov po smučarskih sposobnostih bo na tečajih.

2. V tečaje se lahko prijavijo vsi redni študentje fakultet.

3. Vsak študent se lahko prijavi samo v en tečaj.

4. V tečajih bo pouk na smučiščih po programu; dopoldne 3 ure, pod vodstvom smučarskih učiteljev.

5. Smučarsko opremo si mora priskrbeti vsak udeleženec sam. Socialno šibki študenti si lahko sposodijo smučiče in referatu za telesno kulturo pri tajništvu univerze (ZSOTK pa ima servis za spo-sojanje smučiči).

6. Predvidoma plača vsak udeleženec tečaja v Kranjski gori od 145,00 do 195,00 din, v ostalih krajih pa od 90,00 do 135,00 din, in sicer stroške za vožnjo in oskrbo v domu. Točna višina prispevka bo določena na vsaki fakulteti posebej.

Ostale stroške krije komisija pri US univerze v Ljubljani.

7. Prijave in prispevek zbirajo predstavniki študentske športne organizacije na fakulteti.

Rok za prijavo je 15. december 1968.

Študentje morajo vplačati svoj prispevek do 31. decembra 1968.

Če se prijavljene iz opravičljivega vzroka ne udeležijo tečaja, se mu vplačani znesek vrne v času od 10. do 20. marca 1969, odtegne se znesek 15,00 din za stroške pri organizaciji tečaja. Pismena prijava za povrnitev prispevka mora biti vložena najkasneje do 1. marca 1969 na referat za telesno kulturo pri tajništvu univerze v Ljubljani, Trg revolucije 11/II.

8. Medsebojne zamenjave tečajnikov niso dovoljene, možne pa so lahko tudi na tečajih s potrdilom predsednika (fakultetni učitelj) fakultetne komisije.

9. Seznane na tečaje sprejetih študentov in druge informacije bo komisija objavila kasneje.

10. PRIREDITELJ BO IZKLUČIL S TEČAJA VSE, ZA KATERE BO MENIL, DA NE IZPOLNjujeJO OMENJENIH POGOJEV, PRAV TAKO TUDI VSE KRSILCE DISCIPLINE.

Natančni razporedi tečajev so objavljeni na fakultetah!

PODPIRAMO DUBČKA!

(Razgovor s slovaško študentsko delegacijo)

PROSIM, OCENITE BISTVO POJANUAR-SKE POLITIKE V CSSR?

Mogoče je trditi, da korenine pojanuarskega razvoja segajo več let nazaj. Januarski plenum CK KPC je le pokazal težnje za doslednejšim uveljavljanjem marksistično-leninistične politike, politike partije in politike do ostalih narodnih slojev. Te nove težnje so se pokazale kakor na ekonomskem tako tudi na političnem področju. V gospodarstvu se je začela dosledna ekonomska reforma. Tako je celotno gospodarstvo začelo uveljavljati ekonomske stimulanse narodnega gospodarstva in dosledno ocenilo položaj socialističnega podjetja kot osnovne gospodarske enote. V politiki smo začeli, kot sem že rekel, dosledno uveljavljati marksistično-leninistično politiko in jo hkrati povezovati s humanimi idejami; te so skupne vsem naprednim narodom sveta. Takšno politiko je spontano sprejela velika večina ljudstva — in preostaja nam le verjeti ter živeti v prepričanju, da se bo takšna politika nadaljevala tudi v prihodnje.

KAJ MENITE O ZADNJEM PLENUMU CK KPC?

Zadnji plenum CK KPC je prinesel nekoliko temeljnih dokumentov, po katerih se bo ravnala partija — in ker je KPC vodilna sila v naši državi, se bo po njih ravnal tudi ves naš narod. Oceniti, kaj so ti temeljni materiali prinesli, ni mogoče zaradi preprostega razloga, ker lahko samo praksa in stvarnost potrdita, kakšen pomen imajo ti dokumenti za našo socialistično družbo in za nadaljni razvoj.

ALI SO KONSERVATIVNE SILE NA ČESKOSLOVASKEM ORGANIZIRANE?

Potrebno je natančno pojasniti, kaj so v specifičnih razmerah na Čekoslovaškem konservativne in dogmatične sile. Mogoče je reči, da so to ljudje ali skupine ljudi, ki se s svojim mišljenjem in temu ustreznim ravnanjem ne zavedajo, da živijo v socialistični družbi z bogato tradicijo vseh političnih smeri. Ti ljudje velikokrat težijo spreminiti razvoj v tisto smer, ki večini ljudi ne ustreza. Konkretno in pomenko govoriti o dogmatičnih in konservativnih silah je mogoče le toliko, da slednje nimajo nobene skupne organizacije, ki bi bila v državi registrirana in priznana. Imenovati posameznike ni možno zaradi tega, ker so bili v preteklosti dostikrat tako označevali ljudi, ki so si pozneje, v kritičnih trenutkih zaslužili s svojim rav-

nanjem občudovanje in ne obsojanja. Danes tako označujejo nekatere člane partije in vlade; vendarle pa je treba počakati, da se bodo ti ljudje izkazali v praktični politiki, in šele nato smemo oceniti njihova stališča, nazore in mišljenje.

ALI LAHKO NAKAZETE RAZLOGE ZA NEDAVNO STAVKO ČESKOSLOVASKIH STUDENTOV?

Pred nedavnim so naši študentje stavkali, kot je znano. To je bil tihi štrajk. Študentje so sestavili program z 10 točkami. Glavni smisel, misel, ideja teh točk je podpora akcijskemu programu partije. Ta stavka niti ni na vseh fakultetah enako potekala, saj so imeli študentje sami dokaj različne nazore zlasti glede principialnih vprašanj. To stavko nikakor ni mogoče oceniti za protest, ampak edino le za manifestacijo oz. izraz podpore akcijskemu programu partije.

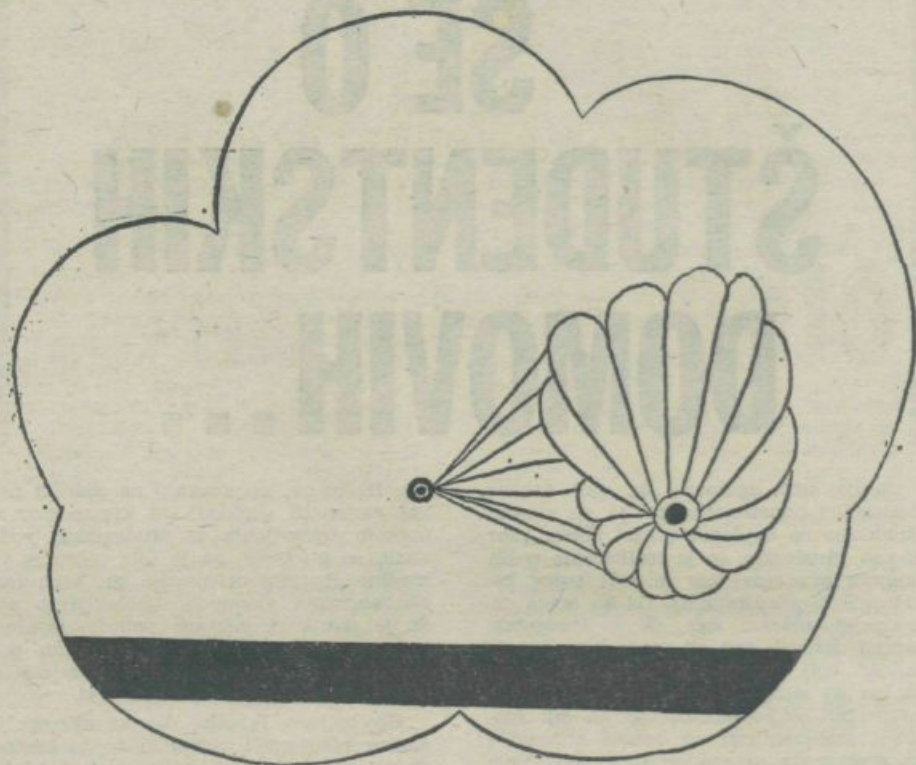
KAKO SE ODRAZA FEDERALIZEM ČESKOSLOVASKI V STUDENTSKI ORGANIZACIJI? ALI ZDAJ LAHKO NACIONALNI ZVEZI KREIRATA SVOJO POLITIKO ALI PA STA ODGOVORNI CENTRALNEMU ORGANU?

Pred federativno ureditvijo je mladinska organizacija zaobsegala vso čekoslovaško mladino. To organizacijo je direktno vodil centralni organ v Pragi. Visokošolci so po federalizaciji ustanovili dve nacionalni zvezi: Zvezo študentov Češke in Moravske ter Zvezo študentov Slovaške. Ti dve zvezi imata samostojno vodstvo, je pa tudi centrala, ki ni direktivni organ, ampak zastopa obe zvezi na mednarodnih študentskih forumih, (kajti v mednarodnih študentskih organizacijah morata obe zvezi enotno nastopati). Preostala mladina si bo v prihodnosti ustvarjala svoje smeri in organizacije.

KAKSNI SO PO VAŠEM MNENJU STIKI MED ČESKOSLOVASKIMI IN JUGOSLOVANSKIMI STUDENTI, USTANOVAMI IN ORGANIZACIJAMI?

Interes naših (tj. čeških in slovaških) študentov ter mladine nasploh je utrjevati in širiti stike med mladino vsega sveta. Kar zadeva Jugoslavijo, že od prej obstajajo povezave med posameznimi našimi in vašimi fakultetami. Mislim, da bi obsežnejše in tesnejše sodelovanje koristilo vam in nam, kajti tako bi si lahko pojasnili različne nazore o strokovnih in zlasti o drugih problemih.

Odgovarjala sta Michál Martín in A. Černák

M. ZIVKO 68

STENE IMAJO BESEDO

PARIZ - MAJ - 1968

(JOURNAL MURAL)

Pozabite vse, kar ste se naučili.

Pričnite sanjati.

Bodite realisti, zahtevajte nemo- goče!

Teško je tisto, kar je mogoče storiti takoj, nemogoče je tisto, kar vzame malo več časa. (G. Santayana).

Oblast je imela univerza, študentje so jih prevzeli.

Oblast je imela univerze, študentso jih prevzeli.

Oblast je imela RTV, novinarji so jo prevzeli.

Oblast ima oblast, prevzemite jo!

Ko ljudska skupščina postane buržoazno gledališče, morajo vsa buržoazna gledališča postati ljudske skupščine.

Mi vsi smo nezaželeni.

Umetnost je umrla ... Godard ne bo mogel nič zato.

Stene imajo ušesa. Vaša ušesa imajo stene.

Milijonarji vseh dežel, združite se! Veter se obrača v drugo smer.

Svoboda je pravica molčanja.

Sistematično je treba izrabljati naključje.

Če imate srce na levi, ne imejte denarnice na desni!

SEX, to je dobro, je rekel Mao, toda ne prepogosto.

Manjka nam vitamina C!

Teci tovariš! Stari svet gre za tabo!

Orožje kritike postaja kritika orožja.

Zajebavam družbo, toda ona mi to dobro vrača.

Do! s socialističnim realizmom! Naj živi surrealizem!

Želeti resničnost — to je dobro, uresničiti želje, to je bolje!!

Poezija je na cesti.

Perspektiva, da se bom zabaval jutri, mi ne bo nikoli potešila današnjega dolgčasa.

O katoliškem čtivu in še kaj...

Vem, da se bom moral v sledečem sestavku spoprijeti z vprašanjem, ki se zastavlja z vso neizprosnostjo. Namreč kaj pomeni katoličanom ali boljše katoliškemu tisku pri nas, kriterij določanja moralnosti ali nemoralnosti, nekaterih kulturnih pojavov?

Menim, da bo težko verjeti članku »Nihilizem«, ki je izšel v slovenskem verskem listu »Družina« z dne 17. novembra 1968, da je napisan v toliko opevanem za dialog pripravljenem duhu, katerega navadno imenujejo — koncilski. Pravim, težko bo verjeti, ker članek ni niti dialog, niti polemika, ampak popolnoma odkrit napad na celotno prizadevanje naše družbe, ki ji članek na zelo surov in brezobziren način odreče kvaliteto in posredno s tem tudi pravico — vzgajati mladino.

Pustimo ob strani obliko pisanja, ki je tradicionalna krščanska prisposoba, navidez zelo ogorčena nad zavoženimi primerki mladega rodu, drugače pa se popolnoma strinja z izvajanjem poslanca Cene Matičiča v skupščini. Njena poglavitna ost je naperjena zoper ateistično družbo, ki da je sama »kriva«, če se ji njena »zgrešena« vzgoja kaže v taki »spaseni Obliki«.

Kako naj si sicer razlagamo sledeče besede omenjenega članka: »Naposled tovariš Bogoljub, ali so ti mladeniči res tako daleč zašli? Ali jih ne učite vi po šolah, da je človek v bistvu pravzaprav res le žival, da je le kup materije, ali kup blata, če hočete da se vse skupaj vrtil v istem krogu, in da je zato vsako prizadevanje nesmiselno...«

Do tu pusti članek govoriti župnika Davorina, njegovo misel pa robato zabeli

ključar Simon, zdravo misleči krščanski mož: »Vi ste jim rekli A, B in C, oni pa so vam oddrdali še C, D in tako naprej, in zdaj, ko so prišli do Z, ste se pa vi, njih duhovni očetje, sami ustrašili svoje podobe, ki ste jo zagledali v njihovem zrcalu!«

Misel je povedana jasno in brez ovinov. Ateistična vzgoja, ateistične družbe mora v svoj skrajni posledici pripeljati do izrodov, do nihilizma, do negiranja te iste družbe. Edina mogoča, etična vzgoja mladine je lahko — krščanska, druge izbire ni. Mislim, da ne poenostavim celotnega problema, če to misel zaostrim še bolj, do edine možne alternative, ki jo pišec pušča odprto — ali krščanstvo ali nihilizem? Seveda pa je vprašanje ali lahko na to alternativo tudi pristanemo?

Iskanje rešitve na tak način ne pripelje dlje kot do medsebojnega obtoževanja. Rešitev ni v postavljanju alternativ ali krščanstvo ali nihilizem. Vprašanje je, zakaj nihilizem, zakaj zanikanje obstoječih družbenih tabujev? Pišec se temu vprašanju namenoma izogne in nam ponudi ceneno rešitev — vzrok nihilizma je ateistična vzgoja, potem pa do iznemoglosti sipa ogenj in žveplo na ta nihilizem. To je zatiskanje oči in prepričan sem, da noben resnejši katoliški družboslovec ne bo iskal vzrokov nihilizma mladih samo v pomanjkljivi vzgoji le-teh. Družbene korenine nihilizma običajno segajo dlje, kajti družba ni samo družba krščanska ali nekrščanska vzgojenih.

V začetku sem namenoma načel vprašanje, kaj katoliškemu tisku pri nas določa kriterij moralnosti ali nemoralnosti nekaterih kulturnih pojavov, konkretno nihilističnih ekscesov v literaturi? Ome-

njeno vprašanje pa se veže na kategorično trditev pisca članka, da bi bilo bolj koristno, če bi revija »Problemi« svoj prostor odstopila vernikom, ali pa da bi kar z dotacijo podprla katoliško mladinsko revijo »Ognjišček«, ker »Potem ne bomo več redili tega vašega nihilizma in kakor se že temu reče, ampak pridne, poštene, požrtvovalne ljudi«.

Primerjava in zahteva sta dokaj ponesrečeni. Znano je, da je verovanje ali neverovanje zasebna stvar vsakega posameznika, ne pa stvar celotne družbe, torej družba nima nobenega interesa podpirati katoliškega tiska, ker bi po isti logiki morala podpirati filateliste, numizmatike, hipnotizerje, vrvohodce, požiralce ognja idr. Še bolj čudno zveni ta zahteva danes, ko je cerkev ločena od države in ima neomejene možnosti, da se posveča svoji glavni skrbi — veri, ne pa propagandi.

Dvomim, da bi predvojni komunisti lahko cerkvi tisti čas postavili tako »konstruktiven predlog«, naj bi jim katoliški tisk odstopil številko kakkega svojega glasila ali pa da bi jih katoličani morda celo finančno podprli z dotacijo, »ker bi potem ne redili fašističnih idej, ampak pridne, poštene in požrtvovalne komuniste«.

V mislih imam čas, ko je bila publicirana drobna katoliška knjižica pod naslovom »O čtivu in še kaj«, katera je izšla leta 1938 in katere avtorji so bili nesporne katoliške teoretične avtoritete kot npr. dr. Aleš Ušeničnik, dr. J. Debevc in Franče Zabet. V njej beremo med ostalim:

»Vsi čutimo, da smo rojeni v času velikega preseljevanja narodov iz lažnivega materialističnega liberalizma in individualizma v neko drugo miselnost. Individualizem je laž in vsaka laž pelje do nezmožnosti; strahotni duhovni polom in prelom, ki ga doživljamo, nam to kaže. Preseljujemo se, toda kam? V novo še usodnejšo laž? Morda pa v resnico, ki bo prinesla zopet ravnovesje v človekovo dejanje in nehanje?«

In nekoliko dalje:

»Boj se vrši in se bo vršil za to, kdo bo imel vodilno vlogo pri oblikovanju nove bodočnosti — ali katoliška resnica ali boljševiška laž, ali Kristusova milost ali ruskokomunistični satanizem. Ta boj je hud, in bo še hujši, čim odločnejši bo. Bog hoče, da ga bojujemo: božje kraljestvo silo trpi in le tisti, ki silo rabijo, si ga bodo osvojili.«

Če odštejemo nekatere posebnosti tedanje katoliške propagandne terminologije, ki danes ni več popularna, in se vprašamo po bistvu, potem moramo ugotoviti, da je bistvo tudi danes ostalo neizpremenjeno, izpremenilo se je razmerje sil, ostala pa je materialistična zabloda in katoliška resnica.

Zelo sem bil tudi presenečen nad podajanjem verskih resnic s strani mladinskega katoliškega glasila »Ognjišček«. Vpra-

šujem se, ali je dobro zares vsako sredstvo, samo če je namen katoliški?

Nisem vernik, vendar spoštujem krščanstvo, spoštujem ga iskreno, ne zaradi taktičnih momentov, ki bi jih narekovali potrebe. Prepričan sem, da krščanstvo ni zabloda, niti laž, ampak je svojstvena miselna struktura našega kulturnega prostora, ki zasluži vso pozornost. Ta miselna struktura se je bogatila skozi stoletja, vanjo so prispevali misleci kot Augustin, Tomaž Akvinski, Abelard, Maister Eckhart, Pascal. Ravno to je prispevalo k temu, da je ta misel v nekaterih svojih vidikih postala obče človeška — univerzalna.

K temu univerzalizmu pa prav gotovo niso prispevale križarske vojne vseh vrst, razne anateme, prekletstva, inkvizicija ipd. Ravno tako dvomim, da je mogoče Biblijo avtentično interpretirati preko televizije, kakor to počno v ZDA, takšna populacija in modernizacija tega veličastnega teksta nujno vodi v njegovo profanacijo, mislim, da je zadnja stopnica na tej poti navzdol podajanje biblijskega teksta v obliki — stripa. Pri »Ognjišču« so to stvar zagrabili še bolj podjetno, verske resnice je moč podajati tudi skupaj s teksti popevk, čeprav človeka boli, ko vidi to dvoje skupaj. Cerkev kot institucija se je popolnoma prilagodila družbi, katero obvladujejo tržne zakonitosti, zato se verske resnice lahko prodajajo samo v prikupni obliki, če bolj vleče strip, dajmo ljudem strip, če so to popevke, naj bodo popevke. Na ta način je religija postala tržni artikel podoben vsem ostalim, ki nastopajo vzporedno z njim.

Ob tem spoznanju ne čutim prav nobenega škodoželjnega veselja, ampak razočaranje, ker je ogorčenje sodobnih katoličanov spričo »nihilizma« samo farsa. Omenil sem univerzalizem krščanstva, ta univerzalizem je danes nadomeščen s poceni komercializmom.

Če uradna katoliška doktrina še danes vztraja pri obrambi zasebne lastnine kot avtonomnega in nedotakljivega dela človekovega bistva, potem to ne počenja zaradi kake nedoslednosti, temveč zato, ker je to tudi njen vitalni interes. Vsak »nihilizem«, ki bi s svojimi »prekucijami« lahko ogrozil ta stalni interes, je zato nevaren, zato mu je napovedati boj. Včasih je to bil »brezbožni boljševizem«, danes pa je to »nihilizem«, kaj hočemo tempora mutatur...

Tragikomično je, da so se tokrat na istem okopu znašli nekdanji sovražniki, kajti eni kot drugi morajo braniti tisto pozicijo, ki jih je še nekako omogočala v preteklosti, danes pa v samoupravljalški družbi očitno ne morejo uveljaviti svojega načina mišljenja kot edino sprejemljivega in zveličavnega.

Milenko Vakanjac

STONE STOJKO: PREDMESTNA ULICA

MARJAN ROŽANČ

UMETNOST IN ZNANOST

Trenutno smo na Slovenskem priče kar dvema konfrontacijama znanosti in umetnosti. Na eni strani imamo vrsto Kermaunerjevih znanstveno analitičnih spisov o sodobni slovenski poeziji, na drugi strani pa Pirjevčev »Uvod v vprašanje o znanstvenem raziskovanju umetnosti« (Problemi, št. 69–70), v katerem se znanost in umetnost soočata na prav usoden način, saj znanost v njem izreka besedo o koncu umetnosti. V obeh primerih je umetnost iztrgana iz svoje dosedanje avtonomnosti in samozadostnosti in postavljena v čisto posebno razmerje, v razmerje z znanostjo. Umetnost je s tem postala predmet znanstvene obravnave in je seveda tudi tako ali drugače tematizirana. Obe znanstveni obravnavi umetnosti nas tako postavljata pred vprašanje o tem, kakšno je pojmovanje umetnosti v enem ali drugem znanstvenem kontekstu.

Poglejmo najprej tematizacijo umetnosti v okviru Kermaunerjevega znanstvenega obravnavanja slovenske poezije.

V obširnem spisu »Dialektična anatomija« (Problemi, št. 69–70), ki je povzetek Kermaunerjevih prejšnjih znanstvenih raziskav slovenske poezije, nam že podnaslov »raziskave struktur v slovenski poeziji« razkriva temelje avtorjevega znanstvenega pristopa k umetnosti: to je raziskava eksistencialnih struktur, njih medsebojno prepletanekem smislu pojmovane kot nekaj eksistencialno uresničene, razmeroma trdnega in obstojnega, kar nie in dopolnjevanje. Poetične strukture so torej v nam vsiljuje pomisel, da umetnost ni pojmovana kot eksistencialna paradoksalnost. Ne moremo pa seveda reči, da so te poetične eksistencialne strukture nekaj do kraja izgovorjenega, pribitega in okamenega. Nasprotno, te strukture se med seboj prepletajo in dopolnjujejo. Nekaj pa je pri tem vendarle gotovega: umetnost je s tem že tematizirana kot neko posebno dogajanje, kot dogajanje eksistencialnih struktur. Da je temu tako, se lahko prepričamo v intervju »Dialog s Tarasom Kermaunerjem« (Tribuna, letnik XVII, št. 3), ki ga smemo imeti za najavtentičnejšo razlago tematizacije umetnosti v okviru te znanstvene obravnave umetnosti. V tem besedilu nam avtor ponazori sodobno slovensko poezijo s štirimi eksistencialnimi strukturami: z medvojno partizansko literaturo, ki se je prevesila v tip socialističnega realizma, s sentimentalno humanistično, »kritično« in reistično. Seveda z omejitvijo, češ da se ta imena za posamezne stopnje bolj zunanje kot notranje narave, vse pravi, da izvirajo bolj iz kulturnopolitičnega, literarno bojnega konteksta pravemu eksistencialnemu bistvu literature, ki se razkriva šele polagoma. Če bi uporabljali samo ta imena, »bi zapadli običajni pomoti literarne zgodovine, ki literarne — umetnostne — pojave razlaga iz kulturno-socialnih dogodkov, namesto da bi iskala predvsem njihovo avtentično, globoko notranjo in specifično umetnostno literarno naravo.« Ta znanstveni sistem modeliranja diahronih pomenskih eksistencialnih struktur se torej dopolnjuje s tistim, kar daje tem strukturam kot umetniškimi delom temeljni pomen, to pa je »njihova temeljna zgodovina«, ki ji pravimo zgodovina subjektivitete. Šele s tem je umetnost v okviru tega znanstvenega konteksta do kraja tematizirana. Tematizirana pa ni bistveno nič drugače, kakor se nam je razodela že zgoraj: umetnost je neko posebno, specifično dogajanje, ki ga imenujemo zgodovina subjektivitete. Pojmovanje umetnosti torej, ki nam o nogoča, da prejšnje literarnozgodovinske klasifikacije dopolnimo z zgodovino subjektivitete same, z njenim razvojem prek nacionalnega in historičnega subjekta do intimističnega subjekta, od tod dalje pa prek samorazdejanja subjekta s tistim skrajnim stopnjevanjem subjektivitete, ki postane »glede na klasični slovenski humanizem transhumanistična« in ki prek samovolje do Niča prehaja v negacijo Človeka, v konstrukcijo Reči. Z dogajanjem torej, v katerem subjekt odkriva, da je on sam »objektiviteta«, v imenu katere se je eshatološko in integrativno angažiral, torej le volja do moči, s čimer se odkriva tudi subjektova druga bit, Smrt in Nič. V okviru tega dogajanja, ki daje temeljni pomen obravnavanim umetniškimi delom, so v današnji literaturi zapopadeni tudi pomeni včerajšnje literature in zato ne dovoljuje pristranskosti do nobene izmed zgodovinskih stopenj umetnosti, umetnost pa se te-

matizira in izraža šele v koncu nekega obdobja. Umetnost je torej po tej tematizaciji potekanje, dogajanje, v nekem smislu nič drugačno dogajanje od zgodovinskega, saj šele v zgodovini in prek zgodovine dobiva svojo zaokroženo in celovito podobo. Umetnost ni zgodovinska po zgodovini, temveč po sebi sami, ker je tudi sama zgodovina, dogajanje subjektivitete, ki se trenutno izraža v odkritju subjektive druge biti, Smrti.

Iz vsega tega je že mogoče napraviti določene sklepe. V okvirih zgodovine subjektivitete umetnost in posamezna umetniška dela vsekakor niso obravnavana kot eksistencialna odprtost, kot razpetost med subjektiviteto in Smrtjo, temveč le kot taki ali drugačni odgovori na temeljna vprašanja subjektivitete. Šele z odkritjem druge biti subjektivitete, s Smrtjo in Ničem, prihajamo do tja, kjer umetnost kot odprto razmerje do eksistence že vseskozi je in po čemer je umetnost. Tako nam ta znanstveni pristop k umetnosti zelo natančno razkriva le historičnost, političnost in akcijske strukture subjektivitete, kakršne živijo v slovenski literaturi, se pravi slovenski literaturi kot historični vsebini, prav nič pa se ne dotika umetniškega in umetnosti. Umetnost je v okviru tega znanstvenega konteksta zreducirana na svet zaprtih eksistencialnih struktur, s tem pa uvrščena v svet religije, ideologije in politike.

V teh pripombah pa je že vsebovana drugačna tematizacija umetnosti. Če ugotavljamo, da predmet Kermaunerjevega znanstvenega raziskovanja ni umetnost in umetniško, temveč slovenska literatura kot zgodovinski pojav, s tem seveda ne rečemo, da slovenska literatura ni tudi to, se pravi zgodovina subjektivitete in zaprtih eksistencialnih struktur. Nasprotno, prav Taras Kermauner nam dokazuje, da slovenske zgodovinske, religiozne in politične strukture niso tako jasno izražene nikjer drugje, kot prav v slovenski literaturi. To pa seveda ne pomeni, da je slovenska literatura samo to, ta zgodovina subjektivitete, in da v njej ni umetnosti. Iz doslej povedanega izhaja samo to, da umetnosti ne moremo pojmovati samo kot odgovor, temveč tudi kot sprašljivost, ne samo kot zgodovinsko, temveč tudi kot brezčasnost, ne samo kot dogajanje subjekta in njegove volje do moči, temveč tudi kot eksistencialno razpetost in istočasno samozadostnost. V razpoki med religiozno-političnim in umetniškim, med zgodovinskim in brezčasnim, med Subjektom in Smrtjo, v katero smo s tem zašli, pa moremo tako politično kot umetniško tematizirati samo v razmerju do Eksistence. Politično in umetniško sta le dva pojava tega istega razmerja, ki s svojim medsebojnim paradoksalnim razmerjem izražata le paradoks Eksistence same. Religiozno in politično se spričo te paradoksalne Eksistence odloča za definitivno in splošno interpretacijo, za dokončen odgovor v imenu subjektivnega. S tem pa ne presegajo eksistencialne antinomije, temveč preveličuje le del antinomije, subjektivnost, s čimer se subjekt izključuje iz razmerja z drugim delom. Rečemo lahko, da s tem zapušča eksistenco samo, v katero se povrne šele z odkritjem druge plati svoje biti, Smrti. In to je natančno tisto, kar nam s svojimi znanstvenimi raziskavami umetnosti odkriva Taras Kermauner. Umetnost pa nasprotno od tega ostaja v paradoksalnem, ostaja v eksistenci, kar pomeni, da se nenehoma giblje med nasprotujočimi si težnjami po absolutnem in celovitem ter subjektivnem in samosvojem, med Subjektom in Smrtjo. Umetnost je spričo Eksistence nenehoma v strmečem, začudenem razmerju, pri čemer ugotavlja paradoksalni značaj eksistence same in za razliko od religije in politike ostaja v tem paradoksu. V umetnosti subjekt ne išče svojega eksistencialnega temelja v veri, v razodetju ali v predanosti razodetemu bogu, v političnem delovanju ali v uresničevanju samega sebe. V umetnosti vztraja v eksistencialni resnici, ki ni nikakršna splošna, zgodovinska ali otipljiva resnica, temveč nenehni eksistencialni paradoks.

To in tako pojmovanje umetnosti pa nam seveda zastavlja čisto novo vprašanje, vprašanje o samem razmerju znanosti in umetnosti. Po vsem tem je skoraj samoumevno, da kakega stvarnega razmerja med znanostjo in umetnostjo sploh ni in ga ne more biti, ker se dotikata le na izključujoč način. Umetnost je eksistencialna, paradoksalna resnica, ki se ji ne mo-

remo približati ali jo celo zaobjeti z znanostjo, se pravi na kakršen koli definitiven način. Umetnost je osebna resnica nepremostljivega paradoksa, izvirna in enkratna, ki se dogaja na neponovljiv način, medtem ko so znanosti dostopne le splošne resnice predmetnega sveta. To nam navsezadnje potrjuje tudi Kermaunerjev znanstveni pristop k umetnosti: ta pristop je mogoč samo na ta način, da znanstvenik umetnost iztrga iz njene eksistencialne, paradoksalne osebne resnice in jo postavi na raven splošnih znanstvenih resnic.

Te trditve lahko preverimo z drugim znanstvenim pristopom k umetnosti, s katerim se trenutno srečujemo, s Pirjevčevim »Uvodom v vprašanje o znanstvenem raziskovanju umetnosti«. V tem besedilu, ki nas postavlja pred vprašanje o koncu ali o smrti umetnosti, se to vprašanje zastavlja v kontekstu vseh drugih smrti, ki jih mora živeti moderni človek: smrt boga, smrt absolutna in nazadnje celo smrt človeka, o kateri govori sodobni francoski strukturalizem. Malo nižje pa lahko beremo, »da je za oba avtorja (Stritarja in Vidmarja) umetnost tako rekoč temelj in cilj, opravičilo in smisel narodne eksistence«. Iz navedenega je torej razvidno, da umetnost tudi v tem spisu ni tematizirana bistveno prav nič drugače kot pri Kermaunerju, zgodovinsko, religiozno in politično, saj se njena smrt, s tem pa tudi umetnost sama povezuje s smrtjo humanističnih ved in vseh drugih smrti, ki jih mora živeti moderni človek, s smrtjo boga in absolutna, pa tudi s temeljem, ciljem in opravičilom narodne eksistence. Vse to pa so seveda reči, ki ne živijo prek umetnosti in umetniškega, se pravi prek paradoksalne eksistence, temveč prek religije in politike, skratka prek zgodovine subjektivitete, ki hoče iz nasprotujočih si teženj v trden, zakonit svet. Temu primerne so tudi natančnejše definicije umetnosti v tem znanstvenem pristopu k umetnosti, saj beremo, da »umetnina sicer deluje na človeka in svet, vendar je to delovanje magično in se dogaja v območju iluzije,« iz česar »pa ni težko napraviti sklepa, da resnica umetniškega dela lahko spregovori z vso jasnostjo in z vso močjo šele, ko bo odstranjen ravno ta čutni, sensitivni, se pravi estetični element, in ko bo torej umetnina spremenjena v logično, znanstveno, racionalno govorico. Umetniško delo je za znanost in razum nekakšno gradivo, ki čaka na znanstveno intervencijo, da bi lahko njegova resnica planila z vso močjo na plan — in šele v tem trenutku bo dopolnjen tudi smisel umetnine.

Iz vsega tega je več kot razvidno, kako je tematizirana umetnost tudi v tem spisu in kakšno je razmerje med znanostjo in umetnostjo. Beseda ni o umetnosti kot paradoksalni eksistencialni resnici, ki ne pozna nikakršnega presejanja nesmisla in ki si je v paradoksalnem položaju samozadostna. Umetnost je tu postavljena v svet sanjskega hotenja, čutenega in idealnega, obravnavana kot nosilka smisla, s tem pa seveda tudi kot dogajanje zgodovine subjektivitete. To je skratka spet religiozno-politična tematizacija umetnosti, s čimer se potrjuje tisto, kar smo napovedali že zgoraj. Šele ta in taka tematizacija umetnosti dopušča, da znanost in umetnost stopita v medsebojno razmerje in da je znanost v umetnosti sploh mogoča. To pa seveda pomeni, da se znanost o umetnosti začneja šele tam, kjer se umetnost neha. Znanost in umetnost se dejansko izključujeta, obenem pa je to izključevanje tudi njuno edino možno razmerje. Samo dokler umetnost pojmuje kot zgodovino subjektivitete, kot sanjskost ali kot stremiljenje subjektivitete k idealiteti, se lahko v njenih okvirih razmahne tudi znanost, saj lahko nenehoma ugotavlja »dejansko stanje«, torej razkorak med »umetniškim« stremiljenjem in znanstveno fakticiteto. Iz tega razmerja med znanostjo in »umetnostjo« pa ne more planiti na dan ne smisel umetnine ne sklep o koncu umetnosti. Tega »fakta« namreč ni in ga tudi ne more biti. Znanost je opredeljena po sami »umetnosti«, saj lahko ugotavlja »dejansko stanje« samo v okviru samovoljnega sanjskega sveta »umetnosti«. Z drugimi besedami: znanost lahko govori o koncu »umetnosti« samo dotlej, dokler je »umetnost« še živa. Tako lahko rečemo, da se znanost in »umetnost« v njunem edinem možnem razmerju ujemata v začarani krog, v katerem lahko posledaj živita samo še kot dve izključujoči se totaliteti, kot dve totalni in ekskluzivistično pojmovani sestavini sveta. Znajdeta se skratka v antinomiji kot dva obraza istega in izključujočega se, s čimer ne izražata nič drugega kot paradoksalnost eksistence, spričo katere je umetnik znova začuden in v svojem začudenju samozadosten.

Samo to in tako pojmovanje umetnosti, pogojeno s samo naravo znanosti, lahko pripelje do sklepa, kakršnega srečujemo v obravnavanem besedilu, češ da je »umetnost sama v sebi znanstveno in akcijsko usmerjena, podrejena istemu načelu, ki vlada tudi znanosti; obvladovanju in spreminjanju sveta, torej v zadnji posledici volji do moči.« In da »umetnost hoče biti potemtakem nekaj drugega, kar je, in da tako sama hoče svoj konec.«

Umetnost kot zgodovina subjektivitete in umetnost kot volja do moči — to sta dve znanstveni tematizaciji umetnosti, ki pa dejansko razkrivata le naravo znanosti. Ni treba še enkrat poudarjati, kako si je znanost s tem prilčila svoj predmet obravnave, ker to ni ne njena odlika ne njena pomanjkljivost, temveč njena usoda. Tudi ni treba še enkrat tematizirati umetnosti. Ta tematizacija nam vsiljuje le nov pristop k slovenski literaturi, zakaj po vsem tem je jasno, da tisto, kar je v njej odkrila in postavila znanost, zgodovino subjektivitete in voljo do moči, govori le o slovenski literaturi kot zgodovinskem pojavu, ne pa tudi o umetnosti v slovenski literaturi. Vendar je iz povedanega jasno tudi to, da se umetnost razkriva samo umetnosti, eksistenca samo eksistenci. To pa tako temu kot vsem podobnim spisom ni dano.

Mogoče pa je beseda o usodi umetnosti, seveda iz povsem drugačnih izhodišč in z bistveno drugačnimi sklepi. Umetnosti v svetu subjektivitete, ki je usmerjena predvsem akcijsko in hoče zgrabiti temelj sveta, skratka v svetu volje do moči, res skoraj ni videti, ker to ni njen svet. Predvsem ne zato, ker ne obvladuje in ne spreminja sveta in ker ne izraža volje do moči. V okvirih vsesplošnega uresničevanja univerzalne eksistence je paradoksalna eksistenca že po svoji naravi skoraj neopazna.

Ferdinand de Saussure

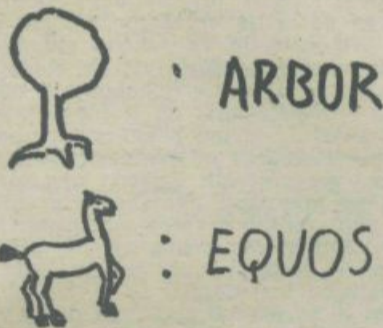
SPLOŠNA NAČELA

PRVO POGlavJE

NARAVA JEZIKOVNEGA ZNAMENJA

1. ZNAMENJE, ZAZNAMUJOČE, ZAZNAMOVANO

Za neke osebe je jezik, povrtnjen k svojemu bistvenemu načelu, nomenklatura, se pravi seznam terminov, ki odgovarjajo prav toliko stvarim. Na primer:

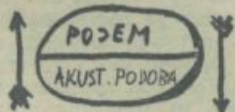
To pojmovanje se da kritizirati v več pogledih. Predpostavlja že gotove ideje, ki obstajajo pred besedami; ne pove nam, če je ime glasovne ali psihične narave, kajti arbor lahko preučujemo z enega ali drugega aspekta; končno dopušča predpostavljjanje, da je zveza, ki združuje ime s stvarjo čisto preprosta operacija, kar je precej daleč od resnice. Vendar nas ta simplicifirajoči pogled lahko približa resnici, kažoč nam, da je jezikovna enota nekaj dvojnega, ustvarjena z zblizanjem dveh terminov.

Videli smo na strani 29, ko smo govorili o kroženju besede, da sta oba termina, implicirana v jezikovnem znamenju, psihična in združena v naših možganih z vezjo asociacije. Ostanimo na tej točki.

Jezikovno znamenje ne združuje stvari in imena, ampak pojem in akustično podobo.¹ Slednja ni materialni zvok, nekaj čisto fizičnega, ampak psihični žig tega zvoka, predstava, ki nam jo o njem daje pričevanje naših čutov; ona je senzorična in če se nam jo hoče imenovati »materialno«, je to samo v tem smislu in v opoziciji do drugega termina asociacije, pojma, ki je nasplošno bolj abstrakten.

Psihični značaj naših akustičnih podob se lepo odkrije, kadar opazujemo našo lastno govornico. Ne da bi premikali ustnice in jezik, si lahko govorimo sami sebi ali si v duhu recitiramo verzni odlomek. To je zato, ker so besede jezika za nas akustične podobe, pri katerem se je treba izogibati izgovarjanju »fonemov«, iz katerih so sestavljene. Ta termin, ki implicira idejo glasovne akcije, lahko odgovarja le govorniki besedi, realizaciji notranje podobe v govoru. Ko govorimo o glasovih in zlogih z eno besedo, se izognemo temu nesporazumu, če se le spomnimo, da gre za akustično podobo.

Jezikovno znamenje je torej psihična entiteta z dvema obrazoma, ki jo lahko ponazorimo s skico:

Ta dva elementa sta notranje združena in kličeta drug drugega. Naj iščemo smisel latinske be-

¹ Ta termin akustične podobe se bo morda zdel preozek, kajti poleg predstavljanja zvokov besede je tudi predstavljanje njene artikulacije, muskularna podoba glasovnega akta. Toda za F. de Saussura je jezik v bistvu zaklad, sprejet od zunaj. Akustična podoba je v najvišji meri naravna predstavitev besede, kolikor je delovanja zmožno dejstvo, zunaj vsake realizacije v govoru (parole). Gibalni (motorični) vidik se torej lahko jemlje kot nekaj samoumevnega ali pa (vsekakor) lahko zavzema samo podrejeno mesto po odnosu do akustične podobe. (Izdajatelj)

sede arbor ali besedo, s katero latinščina označuje pojem »drevo«, je jasno.

da se nam samo približanja (primerjanja) zdijo prilagojena resničnosti in odstranimo vsako drugo, ki bi si ga lahko kdo zamislil.

Ta definicija zastavlja važno vprašanje terminologije. Znamenje imenujemo kombinacijo pojma in akustične podobe; toda v običajni rabi ta termin nasplošno označuje samo akustično podobo, na primer kako besedo (arbor, itd.). Pozablja se, da, če imenujemo arbor znamenje, je to (namreč znamenje) samo toliko, kolikor nosi pojem »drevo«, tako da ideja senzoričnega dela implicira idejo celote.

Dvoumnost bi izginila, če bi označevali vse tri tu prisotne pojme z imeni, ki se poimenujejo druga druga tako, da si popolnoma nasprotujejo. Predlagamo, da ohranimo besedo znamenje za oznako celote in da nadomestimo vzajemno pojem in akustično podobo z zaznamovanim (signifié) in zaznamujočim (signifiant); ti slednji termini imajo prednost, da zaznamujejo opozicijo, ki jih loči bodisi med sabo bodisi od celote, katere del so. Kar se tiče znamenja; če se z njim zadovoljimo, je to zato, ker ne vemo, s čim bi ga nadomestili, ko običajni jezik ne sugerira nobenega drugega.

Tako definirano jezikovno znamenje poseduje dve prvobitni lastnosti (caractères). S tem, da ju izrazimo, bomo postavili sama načela vsakega preučevanja te vrste.

2. PRVO NAČELO: POLJUBNOST ZNAMENJA

Vez, ki družbi zaznamujoče z zaznamovanim, je poljubna ali še lahko rečemo, kajti mi razumemo znamenje kot celoto, ki izhaja iz asociacije zaznamujočega zaznamovanemu: jezikovno znamenje je poljubno.

Tako ideja »sestre« ni povezana z nobenim notranjim odnosom z zaporedjem glasov s-e-s-t-r-a, ki ji služi kot zaznamujoče: prav tako dobro bi jo lahko predstavljalo katerokoli drugo: dokaz so razlike med jeziki in sam obstoj različnih jezikov; zaznamovano »vol« ima za zaznamujoče v-o-l na eni strani meje in o-k-s (Ochs) na drugi strani.

Načela poljubnosti znamenja nihče ne zanika; a pogosto je laže odkriti resnico, kot ji pokazati mesto, ki ji pripada. Preje izrečeno načelo obvladuje vso lingvistiko jezika; njegove posledice so brez števila. Res je, da se vse ne pojavljajo na mah z enako očitnostjo; odkrivamo jih po mnogih ovinkih in z njimi važnost prvega načela.

Opomba: ko bo semiologija organizirana, se bo morala vprašati, če ji načini izražanja, ki temeljijo na popolnoma naravnih znamenjih — kot pantomima — po pravici pripadajo. Predpostavljajoč, da jih sprejme, njen glavni predmet zaradi tega ne bo manj celota sistemov, osnovanih na poljubnosti znamenja. V resnici vsako sredstvo izražanja, sprejeto v družbi, temelji načeloma v kolektivni navadi ali, kar vodi k istemu, na dogovoru. Znamenja vjudnosti na primer, ki so pogosto obdarjena z neko naravno ekspresivnostjo (pomislimo na Kitajca, ki pozdravi svojega cesarja tako, da se devetkrat vrže na tla), zaradi tega niso manj utrjena s pravilom; ravno to pravilo obvezuje, da jih uporabljajo, ne njihova notranja vrednost. Lahko rečemo torej, da popolnoma poljubni znaki uresničujejo bolj kot drugi ideal semiološkega postopka; zato je jezik, najbolj kompleksni in razširjeni sistem izražanja, tudi najbolj značilen od vseh; v tem smislu lingvistika lahko postane splošni »patron« vse semiologije, čeprav je jezik le poseben sistem.

Uporabljali so besedo simbol (symbole), da bi označili jezikovno znamenje ali točneje to, kar imenujemo zaznamujoče. Če bi to sprejeli, bi imeli sitnosti ravno zaradi našega prvega načela. Značilnost simbola je, da ni nikoli popolnoma poljubna; ni prazen, v njem so prvotne zasnove naravne vezi med zaznamujočim in zaznamovanim. Simbola pravice, tehtnice, ne bi mogli nadomestiti s čemerkoli, z vozom na primer.

Beseda poljuben tudi zahteva pripombo. Ona ne sme povzročiti misli, da je zaznamujoče odvisno od svobodne izbire govoreče osebe (sujet) (videli bomo niže, da ni v moči posameznika, da bi kaj spreminjal znamenju, ki je bilo enkrat vzpostavljeno v jezikovni skupini) reči hočemo, da je nemotivirano, da se pravi poljubno po odnosu do zaznamovanega, s katerim nima v resničnosti nobene naravne zveze.

Na koncu opozorimo na dva ugovora, do katerih bi lahko prišlo pri postavljanju tega prvega načela:

1. Lahko bi se opirali na onomatopoijske, da bi rekli, da izbira zaznamujočega ni vedno poljubna. Toda one niso nikoli organski elementi jezikovnega sistema. Njihovo število je mnogo manjše, kot si mislimo. Besede kot fouet (bič) ali glas (mrtvaški zvon) lahko napravijo vtis na nekatera ušesa z njihovo sugestivno zvočnostjo; a da bi videli, da nimajo te lastnosti že od izvora, zadostuje, da se povrnemo k njihovim latinskim oblikam (fouet izhaja iz fāgus »bukeva«, glas — classicum) kvaliteta njunih sedanjih glasov, ali bolje tista, ki jima jo pripisujejo, je slučajen rezultat fonetičnega razvoja.

Kar se tiče pravih onomatopoijskih (tipa gru gru,

tik tak, itd.), ne samo da so maloštevilne, ampak je njihova izbira že v neki meri poljubna, ker so le približno in napol dogovorjeno posnemanje določenih шумov (primerjajte francoski ouaoua z nemškimi wauwau). Razen tega, ko so enkrat uvedene v jezik, so bolj ali manj potegnjene v fonetični in morfološki razvoj, ki ga prestajajo druge besede (franc. pigeon iz vulg. lat. pipio izhaja sam iz onomatopoijskega jasn dokaz, da so izgubile nekaj svojega prvotnega značaja, da bi na novo oblike značaj splošnega jezikovnega znamenja, ki je nemotivirano.

2. Eksklamacije, zelo bližnje onomatopoijskim, povzročajo analogne pripombe in niso bolj nevarne za našo tezo. V skušnjavi smo, da bi v njih videli spontane izraze resničnosti, tako rekoč diktirane od narave. A za večino od njih lahko zanikamo, da bi bila v njih nujna vez med zaznamovanim in zaznamujočim. Zadošča, da primerjamo s tega vidika dva jezika, da bi videli, koliko takih izrazov ustreza od enega do drugega; (na primer v francosščini aie! (joj!) ustreza nemškemu au!) Seveda vemo, da je veliko vzklikov nastalo tako, da so bili najprej besede z določenim pomenom (fr. diable!) hudič (mordieu — mort Dieru) dobesedno mrtvi Bog itd.

Če povzamemo, so onomatopoijske in eksklamacije sekundarnega pomena in njihov simbolni pomen delno oporečen.

3. DRUGO NAČELO: LINEARNI ZNAČAJ ZAZNAMUJOČE

Zaznamujoče, ki je slušne narave, se dogaja samo v času in ima lastnosti, ki jih dobiva od časa: a) predstavlja neko trajanje in b) to trajanje se da meriti v eni sami dimenziji: to je ena linija.

To načelo je očitno, a izgleda, da so vedno puščali vnemar, da bi ga izrekli, nedvomno zato, ker se jim je zdelo preveč preprosto; vendar je fundamentalno in njegove posledice so neizračunljive; njegova važnost je enaka važnosti prvega zakona. Ves mehanizem jezika je odvisen od nje. Po opoziciji do vizualnih zaznamujočih (subst.) pomorski signali itd., ki lahko nudijo istočasno kombiniranje v več dimenzijah, akustična zaznamujoča razpolagajo lahko le z linijo časa; ona tvori verigo. Ta značaj se pojavi takoj, ko jih predstavimo s pisavo in nadomestimo s prostorsko linijo grafičnih znamenj zaporedje v času.

V nekaterih primerih se to ne pojavlja jasno. Če na primer poudarim en zlog, se zdi, da na isti točki kopičim različne zaznamujoče elemente. A to je iluzija; zlog in njegov poudarek tvori samo en glasovni akt; znotraj tega akta ni dvojnosti ampak samo različne opozicije s tem, kar je poleg.

(Se bo nadaljevalo)

Druga lingvistična revolucija?

Prav v trenutku, ko strukturalizem zbuja številne bolj ali manj kritične študije, se nam zdi primerno, da opozorimo na disciplino, ki mu je rabila kot model in kot metodologija: lingvistika. Če že začnemo priznavati Saussurovo delo in razvoj strukturalne lingvistike s praško šolo in Jakobsonom, pa narobe revolucionarne transformacije, ki jih je od izida svoje knjige »Syntactic Structures« VNESEL v lingvistiko Noam Chomsky, še nimajo občinstva, kakor bi bilo želeli.

Pogovor med Christino Glucksmannovo za »La Nouvelle Critique«, Louisom Guilbertom, profesorjem na Faculté des Lettres et Sciences humaines v Rouenu in Jeanom Duboisom, profesorjem na Faculté des Lettres v Nanterre v Parizu pomeni prvi pristop k tej »drugi revoluciji v lingvistiki«, ki naj bi dajal prednost ustvarjalnosti govora in tako ponovno zastavila vprašanje o klasičnih modelih.

Takšna revolucija ni brez filozofskih in metodoloških konsekvenc, saj pojasnjuje notranji tok neke znanosti: Chomsky sprejema nekatere ustaljene elemente prejšnje lingvistike, kljub temu pa zavrača njihove izhodiščne postulate. Lotiti se govora prek sintakse in ne prek elementov ali nivojev, to dejansko pomeni transformirati sam sistem vprašanj, ki ga lingvist lahko zastavi svojemu predmetu, to pomeni vpeljati radikalno spremembo v lingvistiko, »epistemološki prelom«.

Ta transformacija dovoljuje, da se v novi luči načnejo problemi, katerim se utegne močno spreminjati smisel; tako problemi strukture in zgodovine, govora in ideologij. Važnosti teh raziskav, ki bojo v humanističnih znanostih nedvomno zbudile številne diskusije, gotovo ni treba posebej poudarjati. Tukaj objavljamo le prvi prispevek.

N. C. — Z govorom se danes ukvarjajo številne discipline. Ali bi mogli podrobneje določiti predmet lingvistike?

(Nadaljevanje na 16. strani)

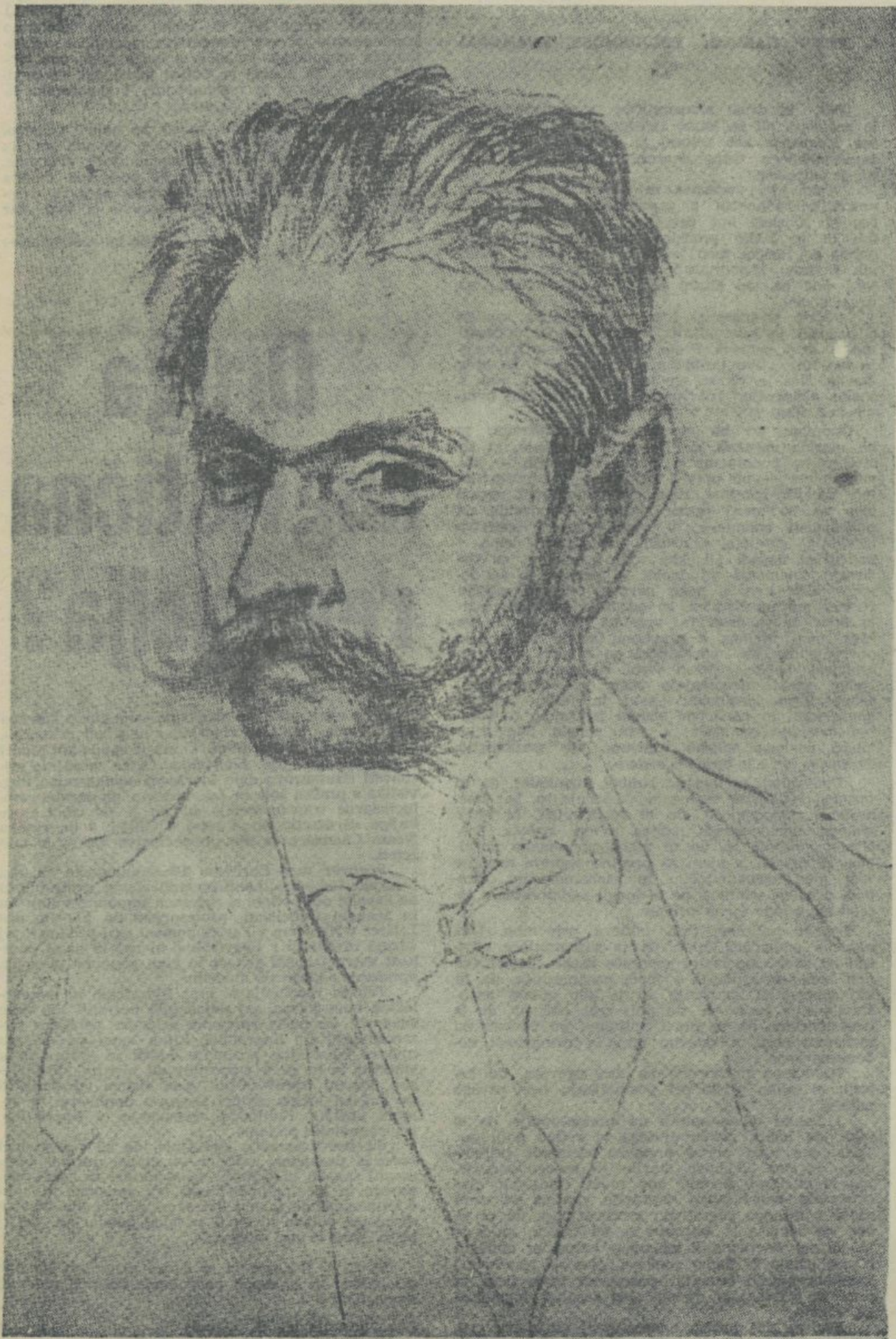
CANKAR SE NARIŠE

Doslej je znanih kakih trideset njegovih avtoportretov. Nastajali so v precej širokem razmaku, pričujoči je nastal v središčni dobi njegovega risarskega dela, v letu 1911. Izdelan je s svinčnikom; avtor je predstavljen v tričetrtinskem profilu — ta način portretiranja je bolj priljubljen, tudi nekoliko lažje izvedljiv kakor čisti en face — v zasuku telesa v en face pozicijo je nastalo neko neprijetno nasprotje, ki ga moremo pripisati risarjevi želji za učinkovito monumentalizacijo. Gre za zrcalno podobo, ki je gotovo kombinirana in korigirana s pomočjo fotografije (med zanimivimi, psihološko ujemajočimi se po izrazu je gotovo na prvem mestu, tudi po kvaliteti, ona Veselova iz leta 1905), tako da nastane kombinacija naturalističnega ali subjektivnega avtoportreta in korigiranega, objektivnega ali realističnega avtoportreta, pri čemer se predvsem uveljavlja primarna naturalistična varianta, z več subjektivne »izraznosti«, ki pa se ji poznajo težave prenosa leve in desne, uravnavanja skolioze, pa tudi načina poudarjanja preprostih elementov psihološke karakterizacije (prim. Luc Menaše, Avtoportret v zahodnem slikarstvu, Ljubljana 1962; zlasti poglavje: Nastajanje avtoportretnih del, str. 21—55).

Gotovo da je bil Cankar spreten risar, vendar je hvala, ki mu jo poje Miha Maleš v narodnjaški vnemi, pretirana. (Miha Maleš, Ivan Cankar v risbi, Ljubljana 1943.) Cankarjeve risbe same precej zgovorno kažejo, da kljub temu, da je vedno veliko risal, ni prešel neke stanovitne povprečnosti, ki je sicer ljubezniva zaradi svoje vneme, nikakor pa je

ne moremo meriti z merili, ki bi jih zasnovali ali na akademski kanoničnosti ali pa kar na principih »čiste vidnosti«, ki jih je še v osemdesetih letih razvijal Konrad Fiedler (Konrad Fiedler, Der Ursprung der künstlerischen Tätigkeit, Leipzig 1887; prim. v srbohrvaščino prevedeno razpravo, Ueber die Beurteilung von Werken der bildenden Kunst), in ki bi jim ustrezali dve risbi, ki jih priobčuje Maleš: portret Ivana Grudna, ki je nastal leta 1895 in pa Pismo iz istega leta. (Maleš, o. cit. sl. 5 in 7.) Za obe je značilno previdno, nekoliko začetniško blede modeliranje, in v strogem oklepanju principa, da je potrebno doseči predvsem podobnost, tudi rahla karakterizacija. Morebiti bi mogli ti dve risbi postati predstopnja njegovega pogumnejšega oblikovanja, še posebej, če bi mogel upoštevati Ažbetovo učenje, zlasti po letu 1895, da je moč vsako stvar v prostoru, ki se plastično uveljavlja, izvajati iz krogle. (Emil Pacovsky, Anton Ažbe, slikar in učitelj, ZUZ IV, str. 9.) Če pa primerjamo izdelke povprečnih učencev Ažbetove šole, nam preostane le ena risba, ki more po kvaliteti konkurirati tej povprečnosti. To je Cankarjeva risba otroka (Maleš, o. cit. sl. 12; prim. tudi razst. kat. Anton Ažbe in njegova šola, Narodna galerija, Ljubljana 1962), ki je najbolj izdelan dokument njegovega risarskega dela. Njegovega upanja v študij na dunajski Akademiji ne gre, podobno kot tistega na filozofski fakulteti, precejneje. Njegova slikarska žilica je zanimiva, žal pa je na osnovi dosedaj zbranega gradiva ne moremo zadovoljivo opredeliti.

Med avtoportreti moremo presojati o kvaliteti še ob eni njegovi risbi, avtoportretu iz aprila 1909. (Obsežno izdajo gradiva iz njegovega življenja, kjer bo vključena tudi njegova risarska dejavnost, pripravlja Fr. Dobrovolt.) Če se že postavlja vprašanje, ali gre pri njegovih avtoportretih za takšno stopnjo kvalitete, da moremo razločevati ob običajnih poskusih »narisati sebe v podobnosti«, tudi višjo stopnjo opredeljevanja do lastnega jaza, tisto, ki se ukvarja z lastno psiho, velja upoštevati, da niso vsi odkloni od realnosti že kar a priori izraz ekspresivnih »gibanj njegove duše«, ampak so preproste risarske nespretnosti, ki bi jih bilo smešno v vsesplošni pisateljevi slavi, razglašati za donesek k njegovi genialnosti. Tako je ob lastni podobi iz leta 1909 nastala zabavna zgodbica; Cankar se je narisal na razglednico — to je tudi sicer rad počenjal — in jo aprila 1909 poslal Slavki Kessler v Ljubljano. Napisal jo je v obliki tiralice, kjer podaja lasten opis, oriše sebe kot človeka, ki se klati po Dunaju, pravi da je pisatelj, pa ni videti, da govori za silo nemško, pa tudi neko nerazumljivo slovansko narečje, da prezira častljivo brivsko obrt, da je skrajno zanikern, v vedenju predrzen in frivol, zlasti nasproti oblasti in da nima spričevala o cepljenju koz, še posebej pa poudarja posebno znamenje: ima namreč tako velika ušesa, da zanje na karti ni prostora. Zanimivo je, da je Cankar tudi v pričujočem avtoportretu narisal sebi velika ušesa, kar je vedno zabavalo Hinka Smrekarja, ki je znal vse njegove hibe na pamet in ga je večkrat portretiral. Drugo »psihološko« znamenje naj bi bile oči — vendar se mi zdi verjetneje upoštevati Cankarjevo risarsko samo-učenje, kakor pa pripisovati takšnemu pogledu kvaliteto »bohrende Augen«. To je razvidno tudi po primerjavi obeh avtoportretov: pričujočega iz 1911 in onega, brez ušes, iz leta 1909. Zdi se, da v opredeljevanje njegovega slikarskega talenta in ocenjevanje izpovednosti njegovih avtoportretov, kar nujno vdira »izpoved«, ki je rezultat njegovega bohemskega življenja na Dunaju, vse tiste muke in težave, ki jih literarno zamaknjeni ljudje, skupaj z literarno navdihljenimi politiki, strpajo v narodni mit o trpečem geniju. Karakterizacija psihičnega stanja, zlasti tista, ki nam more že v preprosti fiziognomiki predstavljati trpečega genija in ki jo moremo spoznati po vsakdanjih skušnjah (dobrega in zla, prim. Charakterköpfe) še ni nujno »izpoved«. Seveda bi bilo nespametno postavljati Cankarjeve risbe ob stran slikarskim ali kiparskim rešitvam, ki ob takšni motivni zasnovi, vseeno dobijo »osebno izpoveden značaj«. (Prim. Menaše, o. cit. str. 32.) A tudi tu je potrebna kar največja mera previdnosti. Na voljo nam je več možnosti za premišljevanje o pobudah za nastanek teh avtoportretov. Težko se odločimo za eno samo možnost, ker to po navadi tudi ne ustreza dejanskemu stanju; avtoportret za Slavko Kessler je mešanica narcisoidnosti in spominsko avtobiografskega elementa, za reproducirano podobo bi mogli reči, da je prevladujoč avtopsihološki moment, nekoliko stanovsko obarvan in monumentaliziran. Znova je treba kritično preveriti njegovo dejavnost. Ne le s stališča ocene njegovega risarskega talenta in dela, temveč v treznejši presoji njegove ustvarjalnosti sploh. Ožje iz področja umetnostne zgodovine je seveda mnogo pomembnejši Cankar kot kritik (prim. V. Vidmar, Sava, klub slovenskih impresionistov, ZUZ, n. v., str. 7—55). Drugo zanimivo paralelo lahko potegnemo med njegovim literarnim snovanjem in sodasnimi slikarskimi, oziroma ilustratorskimi opombami, kakor smemo imenovati risbe, ki jih je izvršil; še posebej zanimive so one iz rokopisa Za narodov blagor. V splošnem ne moremo dosti preko ugotovitve, da je bil Cankar dokaj nadarjen risar, in bi ga utegnili leta študija na Akademiji tehnično usposobiti za zanimive dosežke. Do sedaj znani material pa ne predstavlja pravnje vzporednice njegovi literarni slavi.

PISMO

3. feb. 1909 — Naslov: Cenjeni Izidor Cankar, bogoslovec. Laibach. Bogoslovno semenišče.

»Nameraval sem napraviti lepo gesto,« se poročiti. »Morda pojdem v Sarajevo« na Stadlerjevo povabilo prim. p. Mici Kessler okr. 1. febr. 1909)
Ljuba duša! —

Ali imaš kaj denarja? Jaz ga nimam! — In ali veš, da se zdaj že nekaj časa zibljem med vrvo in pištolo — pa ne zaradi denarja! Le to je še dobro, da človek o takih rečeh lažji govori, nego da bi jih storil! Muči me strašen glavobol že ves čas, kar sem na Dunaju; zdi se mi včasih, da se bo razpočilo to gnezdo zavozlanih misli. Hitim, da bi delal; ampak ker hitim, je vse začeto nič izvršenega. Kmalu bo silna zmešnjava med temi papirji. — Zdi se mi, da sem res razlomil in končal to dolgo dunajsko življenje. Ampak pomisli, da je človek zmirom podel in majhen: nameraval sem napraviti lepo gesto — pa se je izkazalo, da je vse skupaj nekaj nadvse grdega in ostudnega. Če bi mogel, bi se kam napravil, da ne bi videl nikogar več in da bi tudi mene nihče več ne videl. Od jutra do noči hodim v tej svoji izbi gor in dol, kakor tiste mačke v Schönbrunnu. Kadar se spravim, da bi delal, se vselej zbojím, da bi ne lagal. Ampak če bi resnico pisal, kaj bi to bilo! — In tako dalje! — Morda pojdem v Sarajevo, kdo vé! Rajši bi šel v Pariz, pa ne morem. In najrajši, če bi blamaže ne bilo, v »obljubljeno deželo«! —

Nazadnje: ali imaš kaj denarja? Ob teh stvareh še suh biti, ni dobro. Če kaj imaš, pošlji mi!

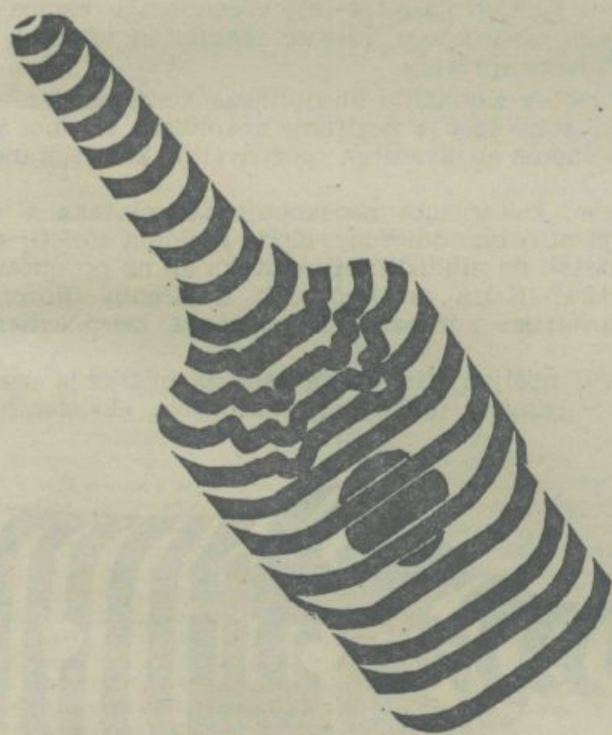
Lepo te pozdravlja

Ivan

3. II. 1909

Dunaj XVI Lindauergasse, 26. II. 19.

PISMO

CANKAR SI BO PISAL SODBO SAM;

NE FRAK MU JE NE BO IN NE TALAR!

KAKO S CANKARJEM

Z dano možnostjo prehajanja od naroda, ki se je veskozi utemeljeval v gibanju, v sodobno institucionalizirano družbo je treba na novo opredeliti odnos do mož, katerih ime smo ves čas nosili v sebi kot bojni, vseprezemajoči in vseutemeljujoči klic. Cankarja je treba vrniti umetnosti. Potrgati je treba gesla in parole, ki niso nikoli bile last umetnosti. Lastila si jih je akcija in politika kot nosilec akcije. Treba je govoriti umetnino. Ukiniti moramo Cankarja, da bo stopila v ospredje umetnost. Cankarju je treba dati prvotno podobo. Vse doslej je umetnost kot sredstvo izrekala Cankarja, njegovo ali njemu vsiljeno idejo. Cankar mora znova postati medij izrekanja umetnosti.

Naloga literarne zgodovine je, da vrne Cankarja umetnosti. Prouči naj Cankarjev odnos do Hermana Bahra, Dehmila, Ibsena, Dostojevskega, Maeterlincka, Liliencrona, Emersona, Nietzscheja in drugih. Bralec naj vrne Cankarjeva dela svetu umetnosti, obuja naj umetniškost besede. Gledališče naj aktualizira tekst. Edino gledališče zmore priklicati umetnino v življenje na način telesne prisotnosti. Gledališču je dano, da oživlja besede, jim da telesnost in živost prisotnosti. Gledališče mora oživljati tisto, zaradi česar Cankar še danes JE. Oživljati mora prisotnost umetnine na način telesno oprijemljive navzočnosti umetnosti. Gledališče more priklicati Cankarja ustvarjalca umetnosti in ne glasnika idej. Edino gledališče lahko govori Cankarja kot avtorja, ki JE. Cankar v gledališču ne sme biti ne preteklost, ne prihodnost. Cankar na odru JE, ali pa ni Cankar.

Jernej Novak

UGIBANJA

Nepremišljeno se je ustaviti že na samem začetku, pri naslovu. Priznati pa je treba, da je naslov, zaradi tistega, kar pomeni, še posebej zanimiv oz. problematičen. Ne zanima nas nobena od mogočih razlag Cankarjevih Hlapcev, ampak bi si želeli zastaviti neka vprašanja, ki so razvidna in postavljajoča se iz teksta.

Hlapci? Zakaj Hlapci? Kakšne so razsežnosti hlapčevanja, ki zanimajo umetnika?

Kdo je hlapec? Jerman? Župnik? Župnik in Jerman?

Ali so hlapci le tisti, ki so jim namenjene Jermanove besede: »Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni, ustvarjeni za hlapčevanje! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal na vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željani!« Zdi pa se, da to ne more biti res, saj so ti ljudje, ki jih psuje, oni narod, o katerem govori: »Ne čakajte! Narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar!« Kaj je resnica in kaj je nekontroliran izbruh?

Ali je Župnik hlapec? Edini, ki se zaveda velike praznine, ki jo zastopa? Edini, ki osveščeno hlapčuje oblasti. Kateri? »Prepričanje, naziranje, mišljenje, vera in kolikor je še teh besed — ne prašam vas zanje. Kajti ena sama beseda je, ki je živa in vsem razumljiva: oblast. Živa je od vekomaj, vseh besed prva in zadnja. Pokóri se, ne upiraj se, je poglavitna zapoved; vse drugo je privesek in olepšava. Kdor se ravna po tej zapovedi, mu bodo grehi odpušteni; kdor jo prelomi, bo smrti deležen. — Prišel sem, da vam to povem, preden se vam izpolni usoda, ki jo sami zahtevate. Moja duša bo čista.«

Jerman? »Ah, tisto! Če izvolijo same svetnike, ali pa same cigane, moja suknja ne bo nič manj zakrpana in moji podplati nič bolj celi.« Priznati moramo, da to ni akcijski program. Ta izjava stoji na začetku drame. Vemo, da jo Jerman skuša v razvoju dramskega dogajanja preseči. Čemu? Vprašanje individualnega reševanja in potrjevanja? Intelktualec v revoluciji?

Pojasnjevanje projekta oblasti in projekta revolucije (Župnik in Jerman) je v nekaterih legah sorodno. Oba sta omejevana. Župnik noče (?) in Jerman ne more razložiti svojega projekta. Župnik vpliva na Jermana, kar se razkrije v njegovem izbruhu v IV. aktu, ki je pravzaprav ukrepanje implicitno izražene oblasti. Jerman se približa oblastniški plasti? Kaj je za njo?

M. S.

ANDREJ MEDVED

CANKAR IN NEVEDENJE RESNICE

(neuporabljena skica)

Za Cankarjevo prepričanje in literarno izrekanje je značilen neki vse skozi prisoten temeljni dvom. DVOM o možnosti in zmožnosti zaobjetja (absolutne) resnice. DVOM, ki je Cankarjevo domišljanje napolnjeval z »vprašljivostjo vedenja« in s tem z vprašljivostjo mišljenja kot do — mišljanja samega.

ZDAJ BI LE RAD VEDEL — ALI JE TO, KAR PRAVI, DA JE; ALI JE VEČ, ALI JE MANJ? IN ALI JE SPLOH? IN ČE ON NI, KAR JE, — KDO JE, KAR ON NI? IN ČE JE STORIL, KAR BI NE SMEL STORITI, ČE NI, KAR BI BIL — KAJ BI POREKEL TISTI, KI BI BIL, KAR PRAVI TISTI, KI NI, DA JE! IN ČE BI TISTI, KI JE, DASI NI, NENADOMA NASTOPIL IN BI REKEL TISTEMU, KI NI, DASI JE: TI, KI SI, DASI NISI...

Cankar: Pohujšanje, Tretji akt, 1. prizor

Za Cankarja je torej značilno, da se je upiral vedenju (absolutne) resnice. Kaj ga v tem prepričanju pogojuje in kaj je »tisto«, kar dopušča možnost takšne izreke?

Cankar je živel vsekakor v prelomnem obdobju. Zgodovinska in eksistencialna določitev ter opredelitev dobe bo v marsičem pripomogla k razkritju dimenzije Cankarjevega »nevedenja resnice«. Značilnost časa na prelomu stoletij zadržuje v sebi dve temeljni, odločilni ter odločujoči miselni konstrukciji, ki sta obvladovali takratno domišljanje: Heglova filozofska struktura na eni strani, deloma že preživeta in prevladovana, ter Marx — Nietzschejev sistem mišljenja na drugi strani.

Cankarjevo mišljenje je zakoreninjeno v prepričanju dobe, v kateri je živel, prehodne dobe, za katero je karakteristična »določena mišljenjska kriza«. Poglejmo si поблиže notranjo konstitucijo obeh navedenih filozofij, da nam bo tudi s tega aspekta Cankar eksistenten v svoji dejanski prisotnosti.

1. Heglova filozofija si lasti značaj končne in zatorej zaključne filozofije. Stališče zavesti in celote je združila v točki absolutnega vedenja. Heglov sistem je sistem brez predpostavk, Hegel stoji in govori IZ logike. Filozofija sega v svet ideje »an sich«, v neposrednost ideje na sebi. V absolutnem vedenju, ki je kot tako možnost in zmožnost vedenja absolutne resnice, se izvrši sovpad zavesti in celote. Takšna filozofija se jemlje za merilo sveta. Mass-stab der Welt, s katerim ugotavlja identiteto generične in filozofske zavesti. Sistem brez predpostavk misli lastno logiko, logiko svoje lastne misli, kot tudi lastno usodo: v izrekanju absolutnega vedenja spozna, to-kar-je, das was ist. Logos sveta sam na ta način spregovori skozi filozofa. V tem se dejansko izvrši sprava uma z dejanskostjo. Resnica, ki je absolutna in vse zavezujoča, je na sebi in jo zatorej ni potrebno ustvariti. Treba je le doumeti njeno umno formo in vsebina se nam razkrije kot nekaj, kar je že od nekaj tu in kar je že od nekaj moralo biti tu.

Filozofija kot zmožnost absolutnega vedenja absolutne, dane ter vseskozi prisotne resnice, mora v »pisani skorji«, v katero je zavil svet in njegova neskritost, videti: zagledati bistvo. V filozofiji se žarenje bistva, Scheinung des Wesens, udejanja. Filozofija na ta način prodre skozi žarenje bistva v substancionalnost dane in vedno prisotne resnice, katere značaj je absoluten.

Bistvo, s Wesen, je za Hegla torej »bivše«, s Gewesene, in preteklo: brezčasno minula bit. Brezčasno bistvo je predčasovno sijanje bistva v pojav. Preteklo in preteklost sama na ta način vlada sedanjosti. Bistvo nastopa kot bistvo preteklega. Um torej odkriva resnico prisotnega in dejanskega—že eksistentnega, s svojo zmožnostjo in močjo jo interpretira v njeni umni formi. Razkrivanje bistva tega, kar je, je obenem pot svobode.

Absolutnost vedenja raz-od-kriva prisotnost absolutna.

Heglovo domišljanje je »onto — teo — loško«.

Filozofija nima dimenzije »želenja« ali »najstva«, Sollen, po svoji notranji določenosti ni zmožna formirati in formulirati resnice, kot NAJ BO. Filozofija ne gre preko svojega časa, v svojem bistvu ostaja zakoreninjena v času, katerega odraz je, ter je zato tudi njena naloga v miselnem zaobjetju tega časa samega. Naloga filozofije je spoznavanje in ne spreminjanje sveta. Čas kot pretečeno trajanje v sebi ne poseduje možnosti za spremembo prisotnega in pričujočega.

Ko logos spregovori skozi filozofa, ko subjektivni um v objektivnem spozna strukturno konstitucijo samega sebe, ko postaneta um in dejanskost med seboj identična, se sprava izvrši in tako dopolni v enotno umno strukturo. Za spravo z dejanskostjo je potreben umni uvid: intuitivno zazrenje bistva absolutna in absolutnega.

Ideja kot absolutna resnica je spoznana v svoji nujnosti. Cilj filozofije je dosežen. V filozofiji se s spravo izvrši razrešitev in odrešitev. Filozofiji kot mišljenju mišljenja sta religija in umetnost podrejeni, kajti le v znanosti kot VEDENJU, ki se zaveda sebe kot zmožnost absolutnega duha, je duh resnično eksistenten in torej dejansko prisoten. Absoluten duh kot ponotranjenje, refleksija in spominjanje je najbolj

notranje sebe samega, najbolj temeljno dejanske resnice in resničnosti, ki se reflektira v samospoznanju. Filozofija kot koncentracija absolutnega vedenja, absolute Wissen, torej »stoji« najbliže notranjosti notranjega. V zgodovini svojega lastnega iskanja se osvesti sama sebe, se samozapopade ter končno postane mišljenje sebe kot mišljenje mišljenja.

Priorna pozicija filozofije kot spoznanja in izrekanja resnice kaže prav s svojo priorno zastavitvijo na absolutno resnico, dejansko prisotno ter v svoji dejanskosti neovrgljivo.

2. Marx je domislil miselno odtujitev Heglove filozofske konstrukcije, njeno onto — TEO — loško dimenzijo in razsežnost, in jo kot takšno tudi razkril.

V religiji je nasprotno Heglu videl zgolj iluzorično negacijo neumnega sveta, katerega podrejenost in odvisnost še s tem ne odpravlja, ampak fiksira. Heglova konstrukcija mu pomeni zgolj vztrajanje v podvojitvi: v fundamentalni samoprevari človeške zavesti in samozavedanja. Rešitev ni videl v napredu in razvoju zavesti, ampak v izbitju samoprevare: v spremembi sveta. S Feuerbachom je lastnosti, pripisovane bogu, označil kot izvedene iz človekovih lastnosti in eksistenčnih potreb. To, kar človek sebi odtuja in projicira v onostranstvo, njega samega obvladuje in podreja lastnim fikcijam. Bog je torej nastopal kot »zapopadek vseh realitet«, človek kot »zapopadek vseh ničnosti«. Človek sebi odtuja vse realitete kot sebi tuje entitete. Realitete so tako človeku, ki je ničn, tuje. Svet krščanstva je zatorej svet ponižanega človeka. Božje bistvo je zreducirano na sestavine človekovega bistva in se kot tako tudi prividno prikazuje. Človek je torej v resnici začetek, središče in konec religije, religije, kateri je ničnost sveta zdajšnja resnica. Marx v kritiki religije, ki naj bo predpostavka vseh kritik, razkriva princip odtujitve in kompenzacije. Človek torej sam iz sebe samega stvarja absolut, priznavanje podrejenosti in odvisnosti od absoluta je samozavedanje človeka, ki se še ni pridobil, ali pa se je ponovno izgubil.

Toda človek ni nikakršno abstraktno bitje zunaj sveta, nepojmljivo in nedosegljivo, človek je svet človeka: Heglova misel je torej sprevrnjena misel, sprevrnjena zavest, ker je odraz sprevrnjenega sveta, ki je v svojem zdajšnjem bistvu temeljno odtujen. Miselna odtujitev Heglovega tipa je odraz dejanske odtujitve.

Razkol v družbi vodi v razklanost domišljanja.

Po inauguraciji človekove podrejenosti od fiktivne odvisnosti, kot tudi prividne in navidezne dejanskosti kakršnegakoli nadrejenega absolutu, vodi Marxa pot v odkritje »pravega« bistva človeka kot generičnega bitja. Človeku odkrije fiktivne vezi, ki ga vežejo v njegovem vztrajanju čiste ničnosti in absolutni podrejenosti, ter mu na ta način razkrije njegovo dejansko kot tudi miselno odtujitev. S postuliranjem odprave fiktivne podrejenosti udejanja človekovo bistvo, človekovo samostojnost. Z revolucionarno prakso, s spravo, ki je možna le kot revolucionarni eksces, bo človek uskladil svojo bit in svoje bistvo. Heglov absolutni duh je kritiziran in odstranjen kot iluzoričen. Spoznana je laž Heglovega principa: določenost in usodnost je vnaprejšnja, apriorna in nespremenljiva znotraj samoutemeljujoče logike, iz katere vse izhaja in se vrača. Dejanska vsebina je bila v Heglovi konstrukciji podrejena, dialektika je »že tu«, nanjo se vse aplicira in to je ravno laž Heglovega domišljanja: v apriorni in aprioristični shemi njegovega filozofiranja. Hegel je dialektiko kot metodo sicer odkril, a jo je mistificiral, sprevrnil ter ideologiziral. Za Hegla je miselni proces demiurg dejanskega, ki kot tako — podrejeno in manipulativno — tvori le zunanji pojav. Obči duh se pri njem javlja kot svetovna sodba, v kateri akcidence: elementi dejanskosti, posamezni individuumi, plačujejo atribut neminljive substance, ki je duh kot absolut in absolutni zakon sam.

Marxova opredelitev človeka kot zapopadka vseh realitet je preobrnila Heglovo ontoteološko miselno konstrukcijo, postulirala smrt boga in prenesla na osvobojenega človeka vse zmožnosti in lastnosti, ki so mu bile odvzete na fiktiven ter prividen način. Tudi Nietzsche je inauguriral smrt boga. Vendar vodi njega pot v drugo smer kot Marxa:

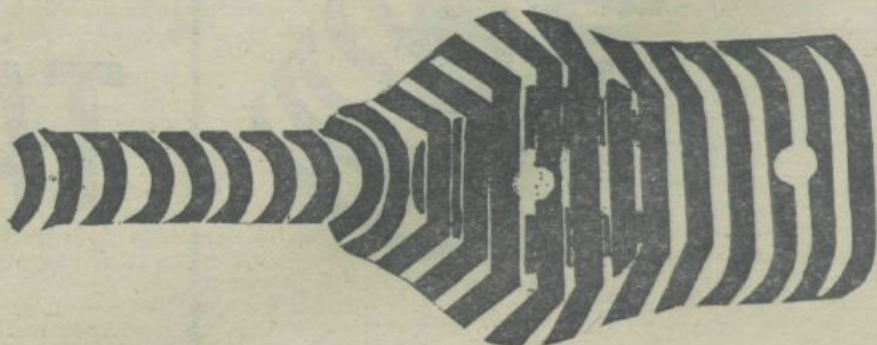
Človek do Marxa ostaja le delno osvobojen, miselno je podrejen logosu — absolutu, njegovo delovanje je nujno omejeno. Subjekt po Marxovi, pa tudi Nietzschejevi preobrnitvi metafizičnega, ontoteološkega domišljanja, stopa v svoj lastni odnos bivanja kot neskončno svoboden. Po smrti boga je človek bogo-človek. Kriterij resnice in resničnosti se z nečesa neskončnega in vseobsegajočega prenese na nekaj končnega, enkratnega in umrljivega.

Vendar za Nietzscheja to ne velja: zavedal se je vprašljivosti in tveganosti tega »prenosa«. Zavedal se je, da je človek skrajno nepopolno bitje, ki ne »zmore« sprejeti nase vse teže vrednotenja resnice. Biti kriterij in merilo vsega obstoječega, nosilec realitet in vrednot: biti vrhovni zakon, je za človeka »preveč«.

Nietzscheja vodi pot v zanikanje absolutnega vedenja resnice: v nihilizem, v utemeljeni solus ipse, v negiranje absolutnih vrednot v negiranje možnosti popolnoma adekvatnega spoznavanja, katerega merilo naj bi bil človek.

Meje osvobojenega, kakor tudi neosvobojenega človeka v dobi Cankarjevega življenja niso bile odločene. Kriza preloma stoletij se je kazala v odločitvi: pristati na nihilističnega človeka ali na poveljanega humanističnega človeka? Kriza nedorečenosti določenih filozofskih misli je bila kriza kriterijev adekvatnega spoznanja, kriza kriterijev resnice.

S tega horizonta domišljanja in s tega aspekta mišljenja nam je Cankarjevo »nevedenje resnice« toliko bolj razumljivo, eksistentno in sprejemljivo.

ANDREJ INKRET

TEKST — OSNUTEK:

KRALJ

NA BETAJNOVI

KOT MODEL

Namen pričujočega teksta—osnutka je podati nekatere bistvene lastnosti Cankarjeve dramske forme, ki se kot poseben notranji zakon pojavljajo v vseh besedilih, seveda z nujnimi, vendar le ne-bistvenimi (zunanji) modifikacijami. Za model smo si izbrali delo, ki ga je junija 1902. leta izdal Schwentner in ki spada med četvero (najpogostejše) uprizarjenih besedil našega avtorja — Kralj na Betajnovi. Zakaj smo se odločili prav za to dramo, tega ne moremo podrobneje utemeljiti. Priznali pa bomo, da je izbor v resnici samovoljen, vendar samo do tiste mere, kolikor smo se bili sploh prisiljeni odločiti za enega izmed sedmih dramskih spisov Ivana Cankarja. Zakaj se nam Kralj na Betajnovi še posebej razvidno kaže kot njihov strukturalni model, bo mogoče postati jasno šele v zadnjih stavkih, natisnjenih na tej strani. Namen pričujočega teksta je potemtakem eksplicirana dramske forme Kralja na Betajnovi kot modela za tisti nivo mišljenja, na katerem se literatura praviloma dogaja kot ideologija in kjer je tudi ideologija mogoča le na način literature; dejstvo je, da prihaja ta nivo do svojega najbolj razvidnega izraza prav v Cankarjevih dramskih tekstih.

Dostop na ta nivo nam seveda omogoča le neposredno berljiva in razvidna plast teksta, se pravi tisto, kar tekst sam — brez naše projekcije — kaže in razkriva, kar sam po sebi je in kar je potemtakem verifikabilno edinole s tem tekstom samim. Oglejmo si torej najprej prve tri replike Kralja na Betajnovi, dialog med Maksom in Francko, ki mora biti po avtorjevih navodilih izgovorjen v posebnih, »pol domači, pol gostilniški sobi« Kantorjeve štacune in ki se glasi:

MAKS: Res, Francka, veliko se je spremenilo v tem času, ko sem se potepal po svetu. Obogateli ste in jaz sem berač, vagabund.

FRANCKA: Saj greš še lahko študirat, Maks. Oče bi ti dal denarja.

MAKS: Tvoj oče? Francka, ali misliš, da mora biti človek lump, če ima zakrpane hlače in nepočesane lase? Mnogo sem izgubil, Francka, življenje, prihodnost, vse take lepe reči sem izgubil. In tebe. Ali za vse to sem dobil nekaj drugega, kar ima tudi svojo ceno: ponos vagabunda.

Maks se je torej vrnil. Medtem so Kantorjevi obogateli, sam pa je s tem, ko je izgubil vse — njegov oče je bil pred bankrotom prav tako kot Kantor »posestnik« — štacunar in krčmar — ter postal berač in vagabund, pridobil tisto posebno lastnost, ki je v tekstu — to je mogoče sklepati že iz citiranih stavkov — postavljena na prav posebno, izjemno mesto. To je ponos. Ponos se v naši drami pojavlja v zvezi še z drugima dvema, prav tako posebnima in pomembnima lastnostima, ki prav tako neposredno izhajata iz Maksove socialne usode — maščevalnostjo in pa svobodo vagabunda oziroma berača. Ponos, maščevalnost in svoboda so tri poglobitvene posledice Maksovega družbenega statusa in to je obenem troje temeljnih določil njegove dramske funkcije v Cankarjevem besedilu.

S tem smo pravzaprav že prišli do tistega fundamentalnega prostora, v katerem se Kralj na Betajnovi dogaja. To je na eni strani socialni antagonizem med vagabundom, ki »nima« nič, in njegovim nasprotnikom, ki »ima« mnogo ali kar »vse«, med razlaščenim vagabundom, sinom poslovno neuspešnega, bankrotiranega posestnika in pijanca Krncarja, in uspešnim, neprenehoma napredujočim, bogatečim posestnikom — fabrikantom Jožefom Kantorjem. Na drugi strani pa sestavljajo prostor dogajanja naše drame navedene tri temeljne kategorije vagabundskega socialnega statusa same: ponos, maščevalnost, svoboda — z drugimi besedami: oblika in način njihove literarne realizacije. Socialni antagonizem pomeni — če zaradi boljše preglednosti nad snovjo poenostavljamo — ideološki in kritični, oblika njegove realizacije eminentno literarni nivo drame; prvi nivo je v dramski formi predvsem dialoški, drugi situacijski. Dialog in situacija formalno ustrezata obema dimenzijama dramskega prostora Kralja na Betajnovi: ideološkemu in literarnemu.

Ponos, maščevalnost in svoboda so torej kategorije, ki se morajo pojaviti šele v tistem trenutku, ko Maks vse izgubi, ko ničesar več »nima«, ko ga nič več ne zavezuje na danost in njene norme. To se z drugimi besedami pravi, da je svoboda — ponosa in maščevalnosti — ali ponos in maščevalnost — svobode — mogoča le v izrazito zanikavski obliki. In zanikanje mora v resnici biti popolno. Pod njegov zakon mora pasti tudi Maks sam. Zategadelj mora odkloniti denar, ki mu ga ponuja Francka in ki bi mu ga dal Kantor (s tem denarjem bi mogel študirati in tako urediti razmerje do Francke), zavreči Franckino ljubezen in svojo ljubezen do Francke; — dejstvo, da mora do kraja in popolnoma ostati berač in vagabund ter da dejansko ne sme ničesar »imeti«, mora ostati absolutno, neodvrgljivo. Tekst ne seže nad ali pod to ravnino: Maks nima nikakršnega, niti še tako utopičnega socialnega oziroma kritičnega programa, na absoluten način ostaja zunaj. Maksa naprimer samo »jezi«, da je Kantor tako »mogočno« hodil »preko trupel« (zadavil je svojega bratrance), moti ga, da je »tako oblasten«, kadar zagleda takega človeka, ga preprosto in strahovito »zgrabi« želja, da bi ga — kakor dobesedno piše v tekstu — »ugriznil v nogo, ugriznil, ugriznil tako, da bi mahoma loputnil na tla, héj, s čelom na kamen.« To je Maksov socialni oziroma kritični program v celoti. In dejstvo je, da je domišljen na tisti način, ki samo potrjuje ali kar betonira njegovo »zunaj-socialno«, popolnoma zunaj konkretne danosti nahajajočo se pozicijo. To pa seveda ne more biti drugega kot zanikovanje, negacija danosti iz »ponosa« in iz »maščevalnosti«, zanikovanje kot način popolne svobode — morale. Vendar je dejstvo, da je ta svoboda — oblika ponosa in maščevalnosti — mogoča edinole v odnosu do svojega nasprotja, torej nesvobodne, nemoralne, »posesti« ali kapitala absolutno zavezane pozicije. Brez te pozicije, ki jo v dramati simbolizira fabrikant Jožef Kantor. Maksova misel ni mogoča, njegovo misel direktno vzpodbuja in omogoča šele Kantorjeva praksa.

S tem smo prišli do notranje narave antagonizma med vagabundom in »posestnikom«, ki predstavlja prvo dimenzijo prostora, v katerem se dogaja Kralj na Betajnovi: po vsem videzu je to nasprotje med čisto, ničemur — razen ponosu in maščevalnosti — zavezano mislijo in med »ne-ponosnim«, ne-čistim, po stvarnem

(kapitalu, posestjo, poslanskem mandatu itn.) opredeljenim in določenim delovanjem. Svoboda kot morala je torej mogoča le kot sestavni del razmerja do svobode kot ne-morale, ki se ji zategadelj prikazuje tudi kot ne-svoboda. Seveda pa je potrebno gledati na dejansko vsebino tega razmerja oziroma napetosti (morala — svoboda, ne-morala — ne-svoboda, ponos — kramarstvo) cum grano salis, predvsem kar zadeva Kantorjevo vlogo (vlogo ne-morale) v tem razmerju. Le-ta se namreč pojavlja v svoji absolutno neustrezni (ne-svobodni) obliki le v Maksovi optiki, ki je, kakor smo videli, optika kritike in zanikovanja, obenem pa optika čiste, danosti ne-zavezane in nezamejene misli. Da pa to ne more biti tudi avtorjeva optika, dovolj razvidno kažejo tiste situacije v drami, v katerih prihaja Kantorjeva »ne-morala« v krizo, kjer se spušča na Maksov nivo, hoteč ujeti ravnovesje med čisto mislijo, moralo, ponosom itn. — zanikovanjem ter med imperativnimi determinantami svojega lastnega sveta — danosti, kapitala, koristi itn. Takšna je naprimer zlasti situacija s hipnozo, prizor, v katerem Kantor prizna sodniku, da je on umoril Maksa, vsi napadi njegove slabe vesti itn. Te situacije, v katerih se realizira Maksovo zanikovanje oziroma Maksova kritika in ki so tudi po formalnem ustroju aдекватne notranji naravi zanikovanja oziroma kritike (značilen je prizor s hipnozo, ki je Maksu potrebna, da sploh lahko Kantorja zasači in mu očita umor), pa se po logiki razmerja in napetosti med obema pozicijama vendarle neprestano sprevrtačo v svoje formalno nasprotje, v dialog, spreminjajo se torej iz drame (literature) Kantorjeve usode v sliko njenih nazorskih temeljev. Ta slika pa je spet podana v neki posebni optiki. Preden moremo to optiko opisati, si je potrebno ogledati omenjeno nazorsko utemeljitev samo — Maksovi čisti, svobodni, ponosni in maščevalni misli nasprotno in nasprotujoče — Kantorjevo delovanje.

Te temelje je mogoče na zelo jasn način razbrati v dialogu Kantor — Župnik iz prvega dejanja drame. Navedli bomo dvoje mest, v katerih Kantor samega sebe definira takole: »Jaz ne morem svobodno, brezskrbno poseči po stvari, ki bi jo rad; pravijo, da kradem, da sem brutalen... In tako je naposled res treba, da je človek okruten, ko mu je potlej žal; ali česar zlepa ne doseže, to je pač treba, da doseže zgrda. Jaz vem, da nisem bil zmerom blag in obziren — ali kakšni so drugi? Kdor kaj pridobi, oškoduje svojega soseda. Na cesti ne leži ne bogastvo ne oblast, vse to je v suknjah drugih ljudi. Pravijo, da sem se bil obogatil na brutalen način, — rad bi vedel, kako bogate drugi! (...) To je samo odločnost in moč: kdor je močan, hodi navzgor, bojazljivci in slabičji drsajo navzdol. Ničesar mi ne morejo očitati, ali vendar mi očitajo, — to je tista senca, ki hodi pred mano.« V navedenih stavkih nam najprej pade v oči nekakšna notranja »stiska« Kantorjevega sicer izrazito koherentnega vitalističnega sveta. Kantorja tako rekoč muči dejstvo, da ljudje slabo mislijo o njem, da govore, da je tat, nasilnež, moravec... Njegovo delovanje, katerega edino merilo je optimalna učinkovitost ter uspešnost in katerega končni cilj je oblast, po vsem videzu samo po sebi terja še nekakšne »moralne« utemeljitve, ali točneje: proste poti v uresničevanju njegovega osrednjega načela. Tako pravi Kantor na nekem drugem mestu naprimer tole: »Če dežuje, grem svojo pot dalje, ali jezi me, da dežuje. To je vse, to je ves moj strah in nič več.« Tako skuša to svojo »stisko« ali — spet točneje — slabo voljo premagovati z razumskim opravičevanjem svojega delovanja in njegovega osrednjega načela: bogat je lahko le tisti, ki je spreten in podjeten; bogastvo ne leži na cesti; kar človek pridobi, pridobi tako, da oškoduje svojega soseda itn. Če bi bil Maksov oče sposobnejši gostilničar in štacunar, ne bi bankrotiral; in če bi bil Kantorjev bratranec, ki je umrl pod njegovo roko, manj pijanec, ne bi umrl itn. V pisateljevi optiki pa so očitno vse to samo momenti, ki naj na razviden, kar avtohton način pokažejo notranjo neuskajenost Kantorjeve prakse, saj se z njimi kljub Kantorjevemu racionalnemu naporu razkrivajo začetki nekakšnega samo-razkroja njegovega delovanja. Poleg naštevanja racionalnih razlogov v prid pričujoči vitalistični praksi, skuša Kantor svoj »samo-razkroj« blokirati preko zveze z Župnikom, obljubi mu zgraditi novo župnišče, v zameno pa naj bi Župnik s svojega institucionalnega položaja moralno opravičevali obliko in način njegovega ravnanja. Seveda pa je dejanski izraz te zveze drugačen; Kantorjeva tovarišija z Župnikom je v celoti prirejena Cankarjevi kritični optiki; v tej luči se namreč docela nedvoumno razkrije, da ni neustrezen le brezobzirni vitalistični svet »posesti« oziroma kapitala, ampak tudi njegova »pomožna« institucija Cerkev, zveza med njima je znamenje največje degradacije tistih temeljnih vrednot, ki jih v dramati zastopa Maks. Oba svetova sta kljub Kantorjevemu »stiskam« prikazana predvsem s stališča njune neustreznosti, se pravi ne-svobodnosti, prodanosti itn. S tem je Cankarjev kritični fokus kvantitativno razširjen, v marsičem pa tudi približan Maksovi totalno zanikovski poziciji. Ideologizacija literature, s katero se na teh mestih srečujemo v izredno eksplicitni obliki, doseže svojo najvišjo točko v dialogu med Maksom in Kantorjem v drugem dejanju. To je tista zelo znana scena, v kateri poskuša Kantor Maksa kupiti. V tem dialogu, v katerem sta tako rekoč precizno in enorazsežno razkriti obe poziciji, razkriva Cankar Kantorjev svet za totalno problematičen. Vitalistična spretnost in učinkovitost, na katero se v dialogu z Župnikom sklicuje Kantor, se tu eksplicitno pokaže kot navadna kraja. Maks postane v tej sceni neposredni Cankarjev glasnik in izjavlja Kantorju: »Okradli ste mojega očeta, okradli in osleparili ste vse, ki so vam prišli naproti. Vaše kraljestvo je ukradeno, kolikor je v njem beračev, ste jih vi okradli, ste jih slekli, ste jih vrgli na cesto.« Kantorjevo delovanje je torej brutalno, pojavlja se kot kriminal, ki ga ni mogoče preganjati, zato je to v socialni perspektivi seveda uspešno prizadevanje. Ni naključje, da Kantor zato do konca vztraja v vitalizmu; in zatrjuje Maksu: »Kadar se s kakšno stvarjo ukvarjam, se mora posrečiti, pa če jih sto pogine zraven. Jaz nisem kriv, premislite, če mi je pot zastavljena in verjemite mi, prosim vas, da bi hodil laže po gladki poti. No, če polena ne prelomim, moram vzeti pač sekuro.« Maksove grožnje, da bo razkrinal njegovo delovanje, pokazal na njegovo skrito resnico, morajo ostati neuresničljive. Kantor bo Maksa umoril, ko pa bo skušal — v »stiski«, o kateri smo govorili zgoraj — umor priznati, se bo spet moralo izkazati, da umora ni, da je Maksa ubil nekdo drug — Franckin zaročenec Franc. Kantorjev vitalizem je edino, trdno in zanesljivo dejstvo in merilo pričujočega socialnega sveta. To dejstvo potrjuje tudi izredno pomembna replika, v kateri Maks definira sebe z naslednjimi besedami: »Pravite, da vam ne morem zastaviti pota — no, poskusiti je vendarle treba, pa naj že bo, kakor je božja volja. Jaz sem se že od nekdaj ukvarjal s stvarmi, ki sem vedel naprej, da se mi izjalovijo. To je moja usoda, glejte!« — S temi besedami se nenadoma razkrije, da je bila Cankarjeva kritična optika naravnana v prazno. Nosivec zanikovskega vagabundskega ponosa, maščevalnosti in svobode se sam definira za socialno docela nemočnega in s tem seveda v sponadu s Kantorjem poraženega vnaprej. S tem je na razviden način zrelativizirana pisateljska kritična napetost do Kantorja, njegova praktična vodila in merila torej hkrati so in niso postavljena pod vprašaj: »Da sem neusmiljen, mi očitajo, da sem trd in brezobziren. Kdor hoče kaj doseči zase, za svojo foar, za ves svoj narod, ne sme biti plah in slab, ne obziren in ne usmiljen. Pot do trona je nerodna — gaziti mora človek do kolen v krvi in v solzah. Vsi so hudodelci — ubijajo duše in ubijajo telesa. Kdor hoče naprej, mora naprej, mora breniti v stran vsak kamen, ki mu je napoti, mora, če je treba, preko trupel, mora preko gorkih človeških trupel. Kdor mi očita neusmiljenost, je sam preslaboten, da bi bil neusmiljen, in njegova čednost je hinavstvo!« se glase njegove besede v finalu Kralja na Betajnovi. S temi besedami se pravzaprav srečujemo z obrnjenim procesom: tako kot smo videli v začetku drame ideologizacijo literature — Ivan Cankar je z besedami svojega junaka izvajal neposredno kritiko »posestniškega« sveta, ena oseba je negirala eksistenco druge osebe —, tako se v finalu drame srečujemo z literarizacijo ideologije. Kritika se je izmaknila svojim temeljem, padla iz svojega začetka, avtor je moral pustiti stvar, da se dogajajo po svojih lastnih, s svojo imanentno naravo skladnih zakonih. Ob spoznanju, da je dani svet neustrezen, je kritika obstala brez ideje, kako ga radikalno urediti. Sama se je postavila pod vprašaj. V tem, ko je hotela sankcionirati svoja merila — ponos, maščevalnost, svobodo, je bila prisiljena sankcionirati neustrezni »posestniški« svet. Tako se je Maksova svoboda razkrila kot samomorivska in brez perspektive, Kantorjeva ne-svoboda — kljub nasilju — kot produktivna. Neformirana ideologija, ki se je pojavila v obliki čiste, absolutnega kritizma, se je pokazala za nemočno, s tem pa zunaj literature — v praksi — tudi sploh neeksistentno. Literatura je ideologijo v temelju omogočala, ideologija literaturo.

Lahko sklepamo, da je ta dvojnost, iz katere izhaja spoznanje o nemoči kritizma, temeljna lastnost pričujočega Cankarjeve drame. Dejstvo je, da isto formo srečujemo tudi v drugih Cankarjevih igrah: Ščuka — politikanski svet (Za narodov blagor), Peter — dolina šentflorjanska (Pohujšanje v dolini šentflorjanski), Jerman — Župnik (Hlapci) itn. Dejstvo je tudi, da prihaja opisana forma v Kralju na Betajnovi do svojega najbolj eksplicitnega izraza. Zato moremo — tu le skicirano — formalno razmerje upravičeno opazovati kot model tiste napetosti, ki je temeljna konstituanta dramske forme našega avtorja.

KANTORJEVA PREROKBA

Kantor se je ustopil nadme, samo klobuk, potegjen trikotnik, delec napoleonske čake je zazijal iz za nočnega zidu, morda sem za hip zagledal konico nosu, zasvetil se je ob dotiku z neznanim žarkom in mi zagrozil čisto diplomatsko in strokovno: — Pazi se dečko, pazi, kaj delaš, pazi, da ne stopiš tjele, seveda ne vidiš kvadrata, zarisal sem ga s čebulo, vidi se šele, če prižgeš vžgalico, toda, bog ne daj, da bi prižgal vžgalico, lahko se vžgejo bencinski hlapi, ki sem jih raztrosil maloprej, ne oziraj se, moji pomočniki te premikastijo, zakaj ne postaneš kar lužica, zakaj se ne razdeliš v majhne polzeče delce, zakaj je toliko te tvoje telesne gmote, zakaj hočeš prav sem, tu stojim jaz, fant moj, sem ne stopi nihče preko mojega trupla...

Zdaj sem mimo te strašne soteske, oddahnem si. Spomin na Kantorja postaja bolj oranžne barve. Kantor mi pride odpirat vrata, nasmejan, v zgornjem delu pižame in v hlačah, ki jih nosi izključno, kadar dela, vstopim v prostrano sobo, natoči mi whisky, sedem v naslanjač, ki je kot blagi oklep, nato mi naloži knjig in govoriva o Marcuseju, o Galbraithu, soba se počasi napolnjuje, skoraj celo noč vpijeva modrosti, ko odpre okno, je prijetno mraz v noge, glava pa kar gori, Kantor se spreha, sede na razmetano posteljo, nato prižiga težke smotke, soba je sajasta od njih, knjige prijemlje z nemarnimi gibi rok, tako da spolzi kakšen prst po platnicah in pusti vlažno sled, razkazuje mi svojo odprtost in pripravljenost, nato nekega trenutka postane težak, sede čisto blizu k meni in luč mi sveti naravnost v obraz, pravi: — Tega ne bi smel napraviti, končno sem že toliko star, nekaj spoštovanja bi moral imeti do mene, hudiča, saj bi ti bil lahko oče!

Sneg naletava, da dobivam ne čeljust pravo ledeno skorjo. Patricija je šla kupit lešnike ali kostanje. Ni je nazaj že nekaj ur. Zdaj sedim v bifeju in se dolgočasim. V žepu imam Vjesnik u srijedu, pa se mi ga ne da razvijati, tako lepo je ujet v strani, tako tanek je, dokler je svež, potem, ko ga bom listal, bo nabrekli in nikdar več ga ne bom pravilno zložil. Patricija se je vrnila naslednjega dne. Rekla je, da je spala s Kantorjem, da ni mogla drugače, da jo je zelo nežno prisilil v to stvar, da je plesal z njo in ji pripovedoval o meni, da me spoštuje, ampak da sem premlad in preveč zaletav, nato pa jo je kar preprosto vzel, nič ni vprašal in vse skupaj je bilo tako samoumevno, celo noč sta preplesala, stavec, si je mislila in vendar je bil poln volje in duhovitosti, poln vranje črnih kretenj. Patricija se je vrnila in v lokalu je mraz. Šele pred pol ure so zakurili in peč se mora ogreti. Dobim svojo fiziološko solato, polito z bučnim oljem, vsrkavam jo z blazno naglico v ustih je vse požgano, Patricija mi mora še vse povedati, pa ne gre, njene besede se nekako ne spajajo s to meglo in tem mrazom, samo to zvem, da jo je imel in postane mi mraz čisto v vsak delec mesa, njene besede ostanejo čisto pri ustih, na pol gledajo iz njih, zadnji del besede vidim, prvega pa ne, zato ne razumem, primrznilo je vse skupaj in na robu krožnika se tekočina strja. Ljudje grejo v službo in prodajalci so postavili štante. Nekaj kombi razvažajo glasbo. Iz kuhinje se sliši pomivanje. Trkanje krožnikov. Sporazumevanje posode. Dialog v pomijah.

— Patricija, pravim, — zdaj moram iti. In ne morem se odlepiti, preveč me boli, da bi kar opravil brez opravevanja, dolgih zgodb, potankosti, vsaj pojasnila, zakaj je sploh šla tja, morala si je misliti... Kantor! Zdaj vem, da ga bom ubil. Preprosto, ubil. Čutim, kako diba vame. Kako moško se mi bliža, kako hropejo iz njegove notranjosti prijaznost in dobri nasveti. — Poslušaj, nima smisla, da se vtičaš v to stvar, pogledj, možnosti imaš dovolj, bister fant si, svet ti je odprt, povsod te bodo radi vzeli, napišem ti priporočila, tu nimaš kaj iskati, vse poti so že znane, vsa mesta že oddana, v Ameriko, najbolje v Ameriko. Odpeto srajco ima in iz ovratnika gledajo kocene. Pravi moški. Stopa gor in dol, od časa potegne dima iz cigarete, pogleda na uro, nato na portret v okviru na steni, vsakokrat, kadar topote ob čokoladno rjavi parket, se zatrese ves prostor. — Jaz nisem govoril o Patriciji, kaj bi sploh rad, saj sploh ne vem, o čem govoriš, koga hočeš nazaj? Jaz imam dovolj žensk, težko bi našel v spominu... — Oskrunil, zvil, ogabil, raznesel, izpil si jo, vsako mesto na njej si potiskal s svojimi vlažnimi prsti, vmes si kadil, braš časopis, kaj vem, kaj... Govoril si kaj o sociologiji, kaj o inštitutu, vmes si si zapisal kakšno idejo, da ti ne uide... mogoče si celo telefoniral medtem, ko si bil z njo v postelji... Začutim, kako se vsaka misel lomi od spopadu z njegovimi očmi, tako sveže in prijetno uprtimi vame, blagi glas, pomirjač, roka, ki mehko obtiči na moji rami, ni treba besed, saj razumem, vse bom uredil, tudi to bom napravil zate, hočeš pismo? Imej svojo žensko, napisal ti bom priporočilo, samo odidi že enkrat.

Spušcam se po stopnicah, ravnih in enostavnih, vendar na stopnišču je mračno in si pomagam z vžgalicami. Srečujejo me ljudje iz hiše, nikogar ne poznam, nihče ne pozna mene in se nasmehe, kako pazljivo stopam navzdol. Ne vedo za mojo bolezen v kolkih. Nikomur ne povem tega. Nihče ne bo zvedel. Zdaj igram košarko, telovadim, nihče ne bo zvedel. Ko me začne boleti, sedem, se priklonim ali vztrajam nagnjen naprej nekaj minut.

Vse noči sem prebedel. Prejokal sem vsa jutra. Kadil sem po šestdeset cigaret. Mešalo se mi je. Blaznel sem, bruhal kri. Bruhal kri po stopnišču. Pijan

sem bil vsak dan. Obleke nisem zamenjal nekaj dni, vsa je zamaščena in povajjana, posvaljkana, prežgana od ogorkov. Obleka, kot če bi prebil noč pokrit s kupom cigaretnih ogorkov. Zjutraj bi se izmotal, premikalo bi se, kot če otroci lezejo iz mivke. Nato bi vstal in se otresel in šele tedaj bi mogoče kdo opazil, da sem človek. Kantor mi telefonira. Pravi, da mi bo posodil denar, če hočem, da se lahko kdaj okopljem pri njem, da ima neko staro oblačilo svojega sina, na koncu se blago reži in me zmerja, da sem navaden otrok, da se valjam v lastnem blatu in da si sam pljujem v skledo. — Kantor, ti si cerkvena svinja, pravim, — ti si dobrasrčni brezsrčnež, romantik z revolverjem, teniški prvak, ki je šef mafije, ti si mafija, zdaj mi je jasno. Kantor, ti si najbolj obupna mafija, general mafije si, Kantor se reži v telefon, zraven kašlja, pljuča ima dvakrat preluknjana, pa vendar je še živ, medved, prava ponosna puščavska zverina, samotar in šarmer, direktor, ki treplja delavca, spoznal sem ga, spoznal, zdaj sem skoraj srečen...

— Pridem z vlakom ob šestnajstih, nič dva, pridi me čakati, prosim, piše Patricija. Znorim. Naenkrat vidim neke prizore, ki se niso nikdar zgodili, naenkrat berem napise, ki jih nisem še nikdar bral, pa so mi vendar domači, kot bi jih napisal sam, ljudje so mi znani, vendar jih nisem nikdar prej srečal, cel film vidim, vse se mi zdi znano, objel bom Patricijo, po tolikih letih se spet vidiva, ali veš, kaj se mi je sanjalo, da si se spetala s Kantorjem, zblaznel sem, norček, saj veš, da sem bila pri materi, eno leto sem nepremično čepela ob njenem zglavju, kuhala čaje in prala rjuhe, kako si moreš misliti kaj takega, prej sem bila v internatu, saj sem ti vse pisala, kako moreš... umrl bi, če te ne bi imel, resnično bi umrl, prosim te, ostani zdaj...

Ko prihajam na obisk k Patriciji, ravno odhaja Kantor. Vsak večer teče okrog Rožnika, za kondicijo. — Na zdravje, reče in odsopiha. Včasih teče v športnih copatah, včasih v smučarskih čevljih, v trenirki ali v pumparicah, teče po Prešernovi cesti do Tivolija, nato zavije po promenadi in nato navkreber. Ko se vrne, je skoraj bolan. Toda vedno si opomne. — Zakaj še nisi šel iz te gnile dežele, puf, puf, me sprašuje, — zakaj ne nehaš politizirati, saj vidiš, da nima smisla, pogledj mene, prava razvalina sem, pravi ogorek, zdaj, ko sem svoboden, sem malo boljši, prej pa je bilo pošastno, vsako popoldne sestanki do polnoči, vsako jutro zgodaj na delo, gore materiala za prebrati, nikar, pogledj, vaša generacija je na boljšem, lahko se ukvarjate z lepimi stvarmi, s sociologijo, politologijo, z znanostjo, tam je vse čisto, v epurveti... v politiki pa so rane in ranjenci, mrtveci, nenehoma brečni ambulantni voz pred hišo, zdaj zdaj se boš zgrudil, spotaknejo te, padeš na nos, nato se opravičijo, rečejo, oprostite, bila je usodna poma, sploh pa vam nič ni, vendar vas za vsak slučaj odpeljemo za nekaj tednov na varno, odpočili si boste...

— Vaše ime?
— Maks Krnec.
— Poklic?
— Novinar.
— Zakaj ste hoteli ubiti Kantorja? Zakaj ste ga hoteli nasaditi na raženj, ki ste ga našli na vrtu vaše babice in ki je sicer rabil za vrtno zabavo vaše družine?
— Bil je pač pri roki.
— Kantor?
— Raženj.
— Pa ste vedeli, da je raženj zalo top in nena-brušen, skratka neraben?
— Kantorja sem imel pravzaprav rad. Bil mi je kot oče. Pravi suljo! Suljo! Zelo ljub mi je bil. Vedno mi je dajal dobre nasvete, vedno me je opozarjal na svojo usodo...
— Ali ste res mislili, da vam je Kantor zapeljal dekle?
— Nekaj časa že, vendar sem kasneje izvedel, da ni bilo tako.
— Kdo vam je povedal materialno resnico?
— Patricija. Sicer pa sem se osebno prepričal, da je res, kar pravi.
— Kako osebno?
— Zdi se mi, da ste osebni!
— Osebno mislim, da stvar ni potrebna nadaljnje raziskave, tovariš sodnik! Nadaljujemo torej tam, kjer smo ostali. Kakšen je bil predmet, s katerim ste načrtovali uboj?
— Nisem ga načrtoval, hotel sem preprosto za-bosti Kantorja. Šel mi je na živce. Dobrohotni ljudje mi grejo na živce. Najbolj so pametni, vedno so najbolj modri. Medtem ko sem bil jaz zanesenjak in sem vsako stvar delal s srcem, je on vedno delal s pametjo, kadil je smotke in bil pameten, priznali boste, da bi to zvezilo tudi vas.
— Toda vi ste ga hoteli umoriti, fizično ste ga hoteli likvidirati.
— Duševno, ne fizično. Prednet je bil izrazito neprimeren za fizično likvidacijo. Hotel sem dokazati, da sem zmožen pogumnega dejanja, sploh pa mi je šel strahotno na živce.
— Toda s tem ste poškodovali njegov suknjič in njegovo srajco... Zakaj nimate spoštovanja do starejše generacije?
— Zakaj nimate radi polžev? Ali Mozarta?
— Polži se mi gnusijo, Mozart se mi zdi predolg. Vedno ga neham poslušati nekje na polovici, ker moram v službo, v trgovino, na sestanek, ali pa zaspim.

— No, jaz ne maram Kantorja. Gnusen je in predolg.

— Tovariš Krnec, vaš zagovor ni preveč prepričljiv, zatekate se k frazarni, k sofizmu, k nizkim udarcem...

— Moj zagovor? To je vendar vaš zagovor. Jaz se nočem zagovarjati, jaz hočem domov, v Medno, tam stanujem v kolibi pri svojem stricu, na dan dobim pet kovačev in jem zelje in solato, ki rasteta na vrtu poleg kolibe.

— Tovariš Krnec, tovariš Krnec, kam tečete?

Kantor je v temi. Dogaja se v Zidovski ulici, tik zatem, ko sem končal lekcijo ruskega jezika. Sestopim od gospe Vijačnikove. Grem po ulici in si nekaj mislim v ruščini: — Što rabotaet Maša? Počemu ona ne odkrivaet okna? Što skazal otec? Tedaj zagledam mrzel trikotnik v portalu neke trgovine s klobuki. Kantor. Hočem nazaj. V steklu zagledam puškino kopito. Zasleduje me tolpa. Tisti, ki streljajo v naše stanovanje. Večkrat so me že poskušali ubiti. 6,5 mm! Luger. — Što skazal? Počemu ne otvičal na voprose? Ivan! Pošel! Prilepim se v izložbo Mestne ljudske knjižnice. Mračno se svetilikajo v njej Zbrana dela Ivana Cankarja.

— Gospod mladi, odkod ta pogum? Odkod ta moč v vaših majhnih rokah? Kje pa me mislite prijati, kam udariti?

— Sami ste se stekli pred mano.

— Kaj še, prijatelj, kaj še! Ali se vam sanja? (Zamahne z roko onemu, ki je za mojim hrbtom, oni stori korak, dva, nazaj...) Saj vas bodo zaprli, prijatelj, če boste govorili take neumnosti. V norišnico vas bodo vtaknili! — Saj vam sploh nočem slabega, saj vam samo svetujem z dobro voljo. Pogledjte, star sem in šibak, toda moje znanje je obsežno, ponujam vam ga, sledite mi, uporabite moje izsledke, ponujam vam več kot milijon, slavo, moč, postanite član našega gibanja, postanite moj zaupnik, kovala bova sijajne načrte, midva skupaj, vsi naju bodo gledali, češ, pogledj, kaj zmoretal! Če pa me ne ugo-gate, če se odvrnete od mene, če boste hoteli po svoje zagaziti v močvirje, kajti drugam sploh ne morete kakor v močvirje, saj vam jaz zapiram pot do izvira resnice in modrosti, potem boste končali v norišnici! Revolucionar! Haha, smešno, kakšno revolucijo boste delali, bedak, norec, ki dela revolucijo! Pogledj, fante, revolucija je tukaj, za mojim hrbtom...

Kantor govori po megafonu, slišati ga je vse do središča mesta.

— Vsaka pot, ki ni po mojih mislih, je napačna, zmotna, kriva, zločin... Ne hodite mimo mojih stopinj, stopajte za menoj, utrdil sem vam tla, tlakoval sem vam pot s cekini, lepi beli pesek in cekini, popisal sem jih z rokami, še je sled mojih prstnih odtisov na njih, to so moji, prigrani cekini iz Betajno-ve! Niso ponarejeni, lahko jih preizkusite z zobmi!

Kantor se umakne v senco, samo rožljanje je še slišati, rožljanje besed, nekdo jih je vtaknil v nožnico, švist in nato tišina. Kantor je odšel v svoje prostore. Čisto potihem se je nekje po pločniku zakotalil kovancec, nato je obležal na kročcu in motno je zažvenknilo. Naproti pride Patricija v belem plašču, ovita tesno, da je ne zebe, sklonjena v ovratnik, značilno se ziblje nekje nad pasom, dolgo časa hodi do mene, kratke in čudne korake dela, kot da hodi vstran in zopet vstran, čisto počasi skrajšuje značno razdaljo med nama, nato me zagleda, vzkligne, teče, teče dolgo časa, predno priteče do vrat, odkoder je prej tulil Kantor, zbojim se že, da jo kdo ugrabi v tistem trenutku, za seboj zaslišim šum, nočem se ozreti, pride Patricija, objamem jo, uboga moja Patricija, za nama šumi, neka zastava se opleta okrog droga, iz stanovanja gospe Vijačnikove slišim stokanje, zdaj se obrneva in popeljem jo v dom.

Tema je in parket škriplje. Potihem stopava, nato navijem gramofon, plošča počasi dobi obrate, zasveti se drobna luč ob zglavju, sedem za ogromno pisalno mizo in začnem izbirati potrdila, zapiske, račune... Patricija leže in govori o bolečini v trebuhu, da jo boli že nekaj dni, da se skoraj ne poleže, kako bolje je, če leži, kako prijazneje ji pride naproti svet, kako drugače je, če je z menoj, slutim, da hoče nekaj povedati o Kantorju, res, začne pripovedovati, kako se potika iz pisarne v pisarno, nikjer je nočejo sprejeti, iz urada v urad, povsod si jo sumljivo ogledujejo, zdi se ji, kot da je za vsem tem Kantor, kako se ji zdi, da iz nevidnih rež in odprtih čuti njegovo sapo.

— Ubil ga bom, pravim, — ubil ga bom. Roka mi obsedi na mizi, prilepljena je ob glazuro, prisեսana ob gladko ploskev, začutim moč, ko se uprem nanjo, dlan je enaka mizi, enake teže, enakih ostrih robov, enake gladke površine.

Trkam ob Kantorjeva vrata. Pride odpret, natoči mi whisky, prijazen je in dobrodušno plešast. — Ubil te bom, rečem, potegnem luger in ga nastavim. — Kar pritisni, pravi Kantor.

HLEBEC

Prišel je do kraja, poslednjikrat je vzdignil palico, nato se je okrenil. Takrat sem videl njegov obraz in srce mi je utihnilo. Ta obraz je bil brez kože in mesa, namesto oči je bilo izkopanih v lobanjo svoje globokih jam, dolgi, ostri zobje so se rezali nad golo, silno čeljustjo. Stotniku je bilo ime Smrt.

Vrata se odpro, vendar ni strahu, ni veselja, ni tesnobe: vrata so običajna lesna vrata. Menijo vstopiti.

»Naprej... marš!»

Kompanija se je sunkoma zaokrenila ter se napotila s čvrstimi koraki v meglo nizdol. Pred njo je jezdit gospod stotnik; visoko iznad megle se je dvigal njegov črni plašč.

Nekateri v okamenelem začudenju — da, začudenju! — polpočepajo v polpočep, da bi razložili, kaj se notri godi. Ali notranjost se pričinja s stopniščem stopničevja nizdol, sporedno s stopnicami in pritlično pa teče v globel tudi nizek strop. Postava srednje ra-

sti se množice olušči: podoba je, kako je to heroj, zakaj gruča krene za njim. Ko se postava odsekano vkoplje, tudi gruča obstoji, kot bi okostela spričo srhljive dejstva, da se je zgodilo spredaj nekaj skratka nepričakovanega, morda samo to, da si morda heroj vezal ko na čevlju zavezati v pentljo.

Tako je stopal gospod stotnik počasi dalje ob dolgi vrsti; pregledoval je, izpraševal in izbiral. Časih je izpustil po dva in tri, nekaterega niti pogledal ni, časih pa jih je zaznamoval kar po pet in šest zapovrstjo.

Srednjepostavno hrbitišče si zgrabi strnjence. Ob vstopu v oglati otvor skloni glavo, da se ne bi butnil, v obraz mu priveje mlačna in smrdljiva sapa, vendar tako rahlo, da jo domala prav vso prestreže že kar postava heroja, tako da oni zadaj tik zadaj praktično ne začuti že nikakega smrada ali mlačnobe. Potem se strop zviša, da morejo v srednje zrasli hoditi človeško: ali višji se še venomer nalahko priklanjajo.

Upognil zdaj si glavo, car,
še nisi je doslej nikdar.

Ves svet je klečal pred teboj,
ves svet široki bil je tvoj.

Oj car, oj car, pa zapovej,
naj bela smrt beži naprej!

Ze krsta iztesana je,
že postelj ti postлана je...

Oj to vam je vesel pokop,
ves svet hiti pred carjev grob!

A ko ga polože v zemljo,
oko nobeno ni mokro.

čez tisoč let ne bo nikomur več
ali sem umrl z milijoni v bank

od lakote
poginil

hranilniki ostudni poslušajte mojo pesem
gnusite se mi
bedaki ste in to veliki
zažite kar zaslužite takoj
ne bo vam žal
čez tisoč let
čez tisoč let

Med ljudstvom patriarh stoji,
veselo vzdihne, govori:

»Oj hvala, hvala ti, Gospod,
da osvobodil svoj si rod!

Dovolj je v solzah vzdihoval,
trpljenja pač dovolj prestal!

Jaz begal sem okrog pregnan,
pregnan, povsod zaničevan.

In ti poslal si belo smrt,
tiran mogočni v prah je strl.

Spet dal si meni svetlo čast,
spet dal si meni vso oblast.

Oj hvala, hvala ti, Gospod,
da osvobodil svoj si rod!»

umrl sem bogat
zelen sem od zavisti
poglej v peklu sem gledam gor in vidim
sedmina je sedaj celina vse žre vse se gosti
vse je veselo vse me hvali glasno
nebesa mi privoščijo
v sebi pa se tudi veselijo
hvaljen bodi vrag ker si ga pobral

Med ljudstvom knez visoki stoji
in patriarhu govori:

lačen sem poginil
pijan
sredi zime v luži sem utonil
gniti sem začel
vsi me kolnejo prekleto zakopati ga bo treba
zakaj je svinja kreplil
mar bi še živel trpel trpel
naj gre k vragu same stroške
imamo z njegovim ničevim
smrdečim truplom
bili so zeleni od jeze moji someščani
ko so s tresočimi ročicami odštevali kovance
za moj pogreb

»Oj patriarh, nikar, nikar,
vladanje pač ni tvoja stvar!

Dovolj je v roki tvoji križ,
zakaj po žezlu hrepeniš?...

Oj čuvaj sivo si glavo,
na pot ne hodi mi drzno!»

Ob knezovih besedah teh
vsem dvaja strast vzplamti v obeh.

Še tri sto knezov tam stoji,
po žezlu vsakdo hrepeni.

Po žezlu vsakdo hrepeni,
že v roki vsakdo meč drži.

Ne nagne še se beli dan,
pa zadivja že boj strašan...

vesel sem da sem crknil kakor pes
le naj jih še jezim jezim

Veselo, kakor še nikdar,
smehlja se v krsti — mrtvi car.

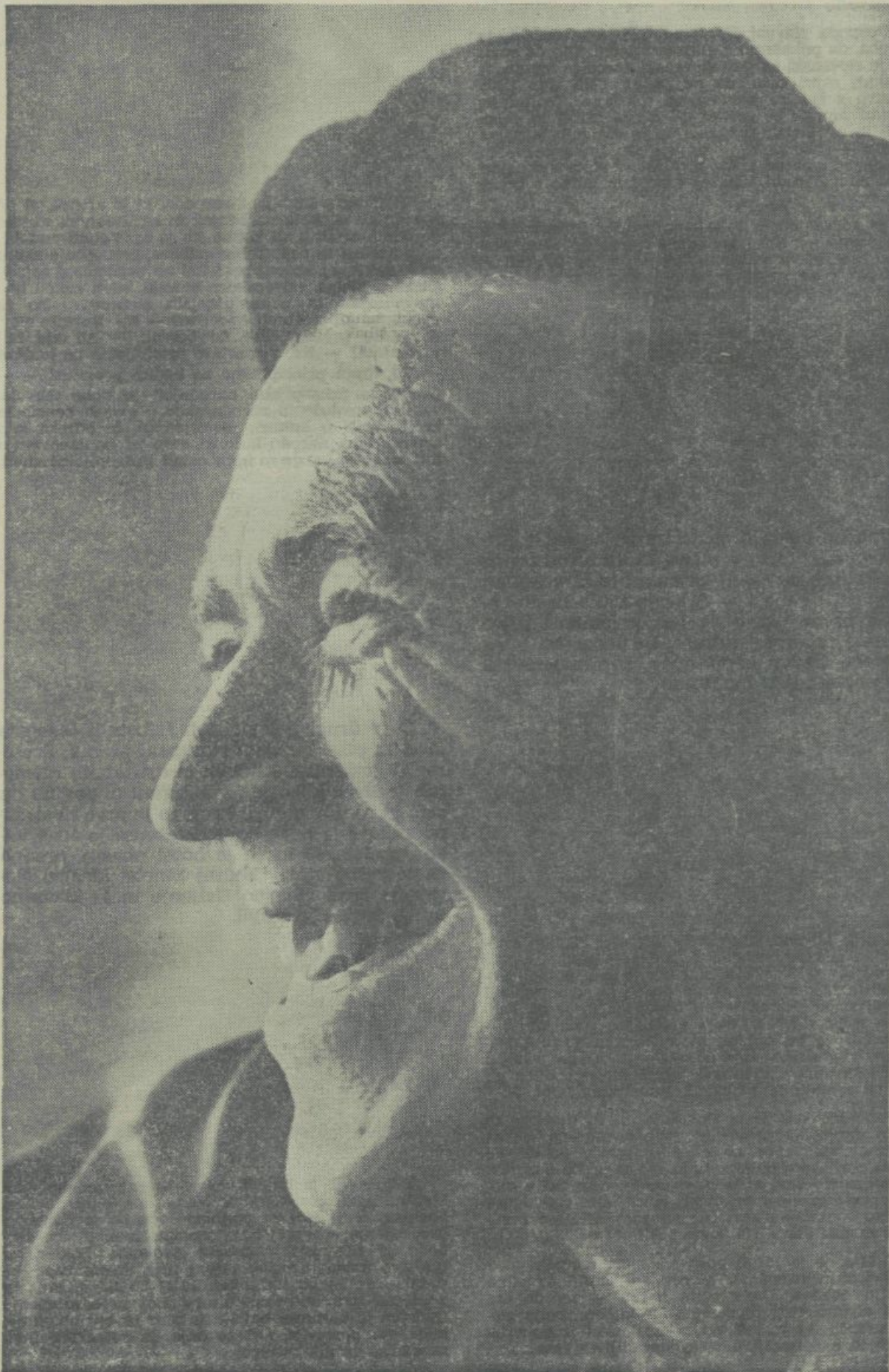
Vse je mrtvo; ali že je stotnik pri prvih jasliah, prvi katakombi: vse polno, treče jih je notri ljudi, strmeče bodejo s pogledi v prišle, a zinejo nobene, molčijo. Medtem ko so si nekateri skozi protekcijo svojih fizičnih prednosti priborili prostor za ležanje ali vsaj sedenje, ostali koščeno stojijo, večinoma na eni sami nogi.

Prve jasli so grobo prepolne, da bi utegnile sprejeti še katerega mrliča.

V dolgi, ravni vrsti je stala kompanija, napravljena, da se še tisto uro napoti na bojišče. Stali so tam, kakor od kamna, nobeno oko ni trenilo; sloka telesa so bila narahlo upognjena pod bremenom težkih nahrbtnikov. Nikoli poprej nisem videl na enem samem tesnem kraju toliko mlade lepote. Vsi obrazi so bili še zelo mladostni, skoraj otroški in vsi so bili sveži, kakor v rosi in zarji umiti; tudi v obeh je bila svetla rosa, gledale so kakor iz daljnjih krajev, iz lepih sanj; vse pa so bile nepremično oprta v gospoda stotnika, ki je s počasnim, malobrižnim korakom stopal pred nemo vrsto gor in dol.

Pri stotiti katakombi, ki je še najbolj podobna lesenemu kokošnjaku, odloži stotnik poslednjega moža. Ta bo imel nekaj časa biti sam.

m. š.

IVAN C.

Dolgo je že, kar se ukvarjam s peresom; marsikatero bridko očitaneje sem preslišal v teh težkih letih, marsikatero hudo grajo in pa tudi kar je bilo še posebno grenko, marsikatero neumno hvalo. Ampak v vsakem očitaju, v vsaki graji in v vsaki hvali se je ponavljala pesem, ki sem se tako navadil nanjo, da mora biti zapisana na mojem grobu:

»To ni za ljudstvo!«

Za par ljudi pišeš, za par ljudi se mučiš, za par ljudi si stradal od začetka do konca; kajti ljudstvo te ne razume, ono je tuje tebi in tvojemu delu, ti si tuj njemu in njegovemu življenju!

Tako se je godilo meni, drugim pa se ne godi nič boljše.

Nekaj mladih ljudi, nekaj idealistov, je začutilo potrebo, da pripovedujejo ljudem ne samo o antikristu in o farju, temveč da mu pokažejo, slepcu doslej, pot do spoznanja in resnice. Ampak tudi njim je zabrnela v ušesih naša narodna himna:

»To ni za ljudstvo!«

Glej to prostrano, zakajeno, slabo razsvetljeno izbo! Glej te ljudi! Njih obrazi so grobi, v njih očeh je več skrbi in sovraštva, nego učenosti, njih roke so težke in okorne, njih obleka je zakrpana in posvalkana, iz ust pa jim žganje smrdi... Glej, to je ljudstvo!... Njih lica so groba, ker so ožgana od solnca, njih roke so težke in okorne, ker so trudne od dela, v njih očeh je skrbi in sovraštvo, ker so ugledale krivico, iz ust jim smrdi žganje, ker je šam-

panjec drag... Glej, to je ljudstvo!... Stopi pridenj in mu beri Maeterlincka in Wedekinda, pa ti bo odgovorilo: ne norčuj se kanalja, zakaj dolga so tvoja ušesa. In še boljše ti bo odgovorilo: Plačaj kultura, kar si dolžna mojemu delu, nato se mi pokloni, da se ti poklonim tudi jaz...

Tako prijatelj, sva videla ljudstvo, pogledja še narod.

Narod je sedel v salonu in je bil že nekoliko pijan. Izba je bila svetla in prijazna, mize so bile pogrnjene. In za mizami je sedel črno oblečeni, veseli glasbeni narod. Njegov obraz je bil rdeč in vroč; iz lic je puhtelo vino, v očeh je gorela prešernost življenja. Pa se je vzdignil izza mize lep in postaven gospod, potrkal je s prstanom ob kozarec in spregovoril:

Gospoda slavna! Ker smo tako lepo zbrani, je potreba, da pokažemo kletim sovragom, kdo da smo! Kaj je slovenski narod? Slovenski narod je teptan... Natakari, zapri duri, da ne bo smrdelo sem tisto ljudstvo s svojim žganjem in tobakom. Teptan je, pravim! Ampak po krivici uživa naš narod to preziranje in zaničevanje: visoko se je vzdignila njegova kultura — tak zapri... ti prokleta ljudstvo! — in naš mogočni narod je stopil v ravno vrsto z drugimi mogočnimi narodi! Zatorej zapojemo lahko s ponosom...

In po salonu je veličastno zaorila Himna: »Slovenec sem... Nato so hoteli zapeti še »Hej Slovani«, toda glave so klonile in glasovi so umirali... Ljudstvo se je razšlo že zgodaj, ker je bilo trudno, narod pa je ostal pod mizo in je smrdel...

Nobeno delo, ki ga je izvršil človek v prilog svobode, torej v prilog kulture, ne izgine za vekomaj, ne ogenj ga ne more za vekomaj pokončati ne meč! — S krvjo tistih naših delavcev prvorojencev je bila pognojena njiva vse naše poznejše kulture. In kadar bo žetev dozorela, kadar bodo kose pripravljene, se bomo spominjali mučnikov.

Lep je bil dan, še lepši je bil večer. Toliko cvička se še nikoli ni stočilo v Ljubljani, toliko slovenskih govorov se še nikoli ni govorilo, celi potoki najglasnejših fraz so curljali po ulicah in so se stekali v Ljubljano. Narod je bil navdušen in je na veličasten način dokazal svoje neomajno rodoljubje — in praznik je bil semeni motovilastega slavo kričanja in bobnastega vseslovanstva. Zakaj na semnju je bil Prešernov spomenik, Prešernovega duhá ni bilo; na semnju je bil narod, ljudstva ni bilo! —

Popoldne šele je prišlo ljudstvo. In ljudstvo ni slavilo praznika, ljudstvo ni bilo navdušeno, ne za Prešernov spomenik, ne za vseslovenski boben, ne za fraz curljajoče potoke. Ljudstvo je prišlo pozdravit tistega človeka, ki je pred petdesetimi leti v svojem obupu in svoji bridkosti slutil, kar vidi danes ljudstvo samo — svetel cilj na gori: »Največ sveta otrokom sliši Slave, tja bomo našli pot.«

Takrat se je jasno pokazala silna razdalja med ljudstvom in narodom. Morda sta čutila to silno razdaljo obadva, ljudstvo in narod — morda sta videla obadva tisti brezmejno široki, brezdanje globoki prepadi, ki ju loči od nekdanj in ki je do vrha napolnjen s smradljivo vodo smradljivih fraz...

Vsi tisti naši veliki in pravični pesniki, umetniki in znanstveniki, ki so s pošteno mislijo in močno voljo zidali dalje in višje na zgradbi naše kulture — vsi so plačali svoje početje s svojo srečo in s svojim življenjem. V narodu, ki so ga ljubili, so bili tujci, v najboljšem slučaju nepoznani, v navadnem slučaju zasmehovani in zaničevani. Ne z zlatimi, s krvavimi črkami je pisana knjiga slovenske kulture.

Poznam v Ljubljani gospoda, ki je aristokrat od nog do glave, velik narodnjak in navdušen za stotero narodnih svetinj, ali koliko jih je že. Voljen v različne potrebne in nepotrebne odbore, predseduje skoro vsak večer tej ali oni potrebnim ali nepotrebnim seji — skratka, steber slovenskega naroda, eden izmed najimenitnejših in najzaslužnejših stebrov... Pa ga vprašam: Ali ste brali to ali to? — Ne. Novejše slov. literature principijelno ne berem. — Ali ste bili v razstavi? — Ne, v razstave principijelno ne hodim! — Ne, dram principijelno ne hodim poslušati! — Glejte, ta principijelni narodnjak je tipus teh slovenskih navdušenih narodnjakov. Na vseh koncih in krajih kriči o kulturi, razžaljen je, če odreka kdo slovenskemu narodu kulturo, sam pa ne gane zanjo niti mezinca, on je in hoče ostati principijelno zabit.

Že v drugi polovici teh žalostnih časov je živel in pisal največji slovenski pesnik, Prešeren. V kakšnih pravičnih in družabnih razmerah je živel, kako je živel, izginil in poginil on sam in njegov najožji krog, to je prvo in strašno znamenje nove dobe. Prešeren je živel kakor proletarec in se je hotel obesiti, predno ga je rešila smrt; Andrej Smolè, idealen človek, je živel viharno življenje in je klaverno umrl; Čop se je utopil.

Edina pot je boj ljudstva, brezobziren boj, dokler ne pade poslednja barikada, dokler ni dosežen poslednji cilj! Boj za popolno socialno in politično osvobodjenje — zakaj brez socialne in politične svobode je nemogoča kulturna svoboda. Dokler bo ljudstvo suženj družbe, suženj tega anonimnega naroda — dotlej bo tlačanila, dotlej bo brezpravna in ponižana tudi duševna kultura. Boj za osvobodjenje ljudstva je kulturni boj — in kdor ta boj obrekuje, kdor mu postavlja nečiste cilje, je sovražnik ljudstva in sovražnik kulture.

J. Dubois. — Mislim, da je prva revolucija lingvistike prav v njenem predmetu. Lingvistika za vsakogar pomeni znanost o jezikih. Lingvist se ukvarja s francoščino, proučuje angleško slovnico, sposoje enega jezika v drugem; v bistvu analizira pisane ali govorne »tekste«. Ta prvi predmet je tradicionalen in pripada, lahko rečemo, zgodovini slovnice. Njen drugi predmet pa je za nas govor, kajti tekst je nujno proizveden, mehanizme nekega jezika pa lahko zares spoznamo, če se nam posreči strogo definirati modele produkcije teksta, se pravi tisto, kar more poznati govoreči subjekt, da producira takšne stavke. Subjekt najprej pozna vrste slovnčnih pravil (v malo drugačnem smislu, kot smo ga vajeni), se pravi da ima kompetenco za pravila, ki dovoljujejo, da producira dotlej še ne proizvedene stavke. S tem drugim predmetom dobi lingvistika mnogo ambicioznejši načrt. Nenadoma se začne lingvist zanimati tako za evolucijo jezika kakor za njegovo funkcioniranje. Stopa v dialog s psihologi, sociologi in psihanalitiki, ki se vsi kakor on zanimajo za govor. Kajti današnji lingvist ne gleda na jezik samo s stališča teksta, temveč tudi s stališča njegove produkcije in intelektualnih, psiholoških in družbenih funkcij, ki jih prevzema jezik.

L. Guilbert. — Rad bi podrobneje določil prav to splošno uveljavljenost, ki je je danes deležna lingvistika. Ta izhaja iz dejstva, da je bila nekoč lingvistika kot veča znanost ločena od drugih klasičnih znanosti, ki so se imenovala slovnica in literarno proučevanje. V univerzitetnem okviru je to povzročilo ločene discipline. Danes dogajajoča se velika revolucija je v pregrupiranju teh disciplin v skupni perspektivi; vse to področje imenujemo odslej lingvistika. To se razodeva tudi v modifikaciji terminologije. Danes namesto izraza »filologija« uporabljamo rajši lingvistika; to je resda etiketa, a za njo dejansko tiči nekaj drugega. Predmet lingvistike je vezan na to evolucijo (tudi na univerzitetnem planu). Končno smo priznali, da predmet študija ne sme biti enostavno pisani tekst, ampak da vsebuje obe obliki produkcije govora: govorjenje misli in napisane misli. Kar se tiče teh načel, se mi zdi, da moramo dati prednost govornim izjavam, saj je v tem samo bistvo komunikacije. Napisana izjava je z ozirom na govorno izjavo samo drugotna. Takšno pregrupiranje v tej novi perspektivi daje določeno enotnost celi seriji študij, ki so nekoč potekale vzporedno.

SAUSSUROVA SPREMEMBA

N. C. — Ko sta določala predmet lingvistike, sta uvedla razliko med jezikom in govorom (*langue et langage*). Ali se pri tem, ko definirata, da lingvistika v bistvu meri na mehanizem produkcije izjav — a tudi funkcioniranja jezika —, ne sklicujeta implicitno na historično transformacijo, kakršno je uvedel Saussure? Natančneje, ali ni Saussure — v drugem smislu kot lingvistika 19. stoletja — dal prednost študiju jezika, pojmovanega kot skupnost konvencij, ki so nujne za komunikacijo?

J. Dubois. — Saussurova revolucija ni fundamentalno v tem, da je omejila lingvistiko na jezik, narobe. Če po-strukturalna revolucija ponovno uvaja govor, zato še ni bil Saussure prvi, ki naj bi omejil lingvistiko na študij jezika: že prej je bil to edini predmet slovnice. Lingvistika je bila študij jezikov. Resnična sprememba je bila v tem, da se je Saussure začel zanimati za deskripcijo takega jezika, kakršen funkcionira v danem trenutku zgodovine (tako imenovano sinhronično proučevanje). Zamajana je bila lingvistika historične komparacije, ki je opisovala neki jezik tako, kakor da ta jezik — v tem je bila prva hipoteza — nima zgodovine. Bilo je toliko bolj zanimivo, da obstajajo jeziki brez zgodovine (ali bolje, jeziki, katerih zgodovine se ne da rekonstruirati) in da lingvistika 19. stoletja ni sposobna, da bi veljavno opisala amerindijske in afriške jezike, ker pač ti jeziki nimajo poznane zgodovine in ker potemtakem niso odvisni od metod, izdelanih na začetku 19. stoletja. Saussure konstruira model, ki je model analize takšnega jezika, kakršen funkcionira.

Toda ta model dolguje svoj uspeh faktorjem, ki so zunaj njegove izdelave, tj. faktorjem, ki so vezani na zgodovino modela v splošni zgodovini idej. Kateri so vzroki za uspeh Saussurove analize? Predvsem v tem, da so lingvisti poznali mnogo več jezikov, niso pa jih poznali v njihovem historičnem razvoju; mnogo je prispeval tudi neki drug tehnični fenomen, ki je tehnično zelo važen v razvitih deželah, kjer učenje jezikov, in ne samo učenje tujih jezikov, fenomen, bistven za konec 19. in začetek 20. stoletja: morajo zato prevladati analize funkcionirajočih jezikov, temveč tudi nastajanje nacionalnih jezikov. Ze samo zaradi tega, ker se poučuje veliko večja množica ljudi, ne gre več za erudicijo in znanje zgodovine, ampak najprej za znanje in obvladanje jezika, kajti potrebno je, da se vsakdo nauči brati in pisati. Zunanji faktorji, ki so zaslužni za uspeh sinhroničnega saussurovskega modela, so predvsem v tem, da so v zgodovini nastali ob sovpadanju dveh velikih fenomenov razvitih družb: določena demokratizacija pouka in nacionalnih jezikov, ter medsebojna odvisnost sistemov, tj. znanje čedalje večjega števila tujih jezikov in pa to, da se angleščine ne učimo tako, da začnemo s staro angleščino, ampak z angleščino, kakršna funkcionira danes. Ta model nasploh precej bolj upošteva funkcioniranje jezika in nas očitno zanima tudi z drugih stališč. Hotel sem le opozoriti, kaj ga historično upravičuje.

N. C. — Ali bi nam, preden se lotimo novih tendenc sodobne lingvistike, mogli priklicati v spomin Saussurove metodološke principe in podrobneje opredeliti ta »sinhronični model«, ki ste ga omenjali?

L. Guilbert. — Osrednja sta pojma sistem in struktura; drugi pojem je vključen v prvem, čeprav tega Saussure ni izrekel. Čim začnemo raziskovati neki jezik v njegovem funkcioniranju, je očitno, da so v danem trenutku vsi elementi med seboj odvisni in da se dejansko lahko razložijo in razumejo samo prek opozicije znotraj tega sistema, ki konstituira jezik. Iz tega izhodišča sledi, kakor pravi Saussure, da lahko najdemo razlago samo znotraj samega sistema v njegovem funkcioniranju, ne pa v zunanjih elementih.

PRIMAT RELACIJE IN TEORIJA NIVOJEV

J. Dubois. — Najenostavneje je, da pomislimo na nadomestitev besede člen z besedo *relacija*. Namesto da bi jemali člene izolirano, kakor da funkcionirajo ločeno, se lotimo njihovih relacij. Premeščena v sinhronični sistem, ta misel o relaciji pomeni, da bomo jezik vzeli v danem trenutku kot zaprt sistem. To bo ena od fundamentalnih idej strukturalizma, pristop k dovršenemu sistemu; v njem je treba definirati relacije, ki utemeljujejo ta sistem, te strukture, kajti brz ko govorimo o relacijah, govorimo o strukturah. Tedaj se jezik istovesti s končnim sistemom, katerega kombinacije in relacije so praktično neskončne. Skratka, o neskončnosti proizvedenih stavkov daje odgovor neskončnost možnih kombinacij.

Teh končnih elementov nekega jezika sicer ni odkril Saussure sam, temveč ruski lingvist, Troubetzkoy, Jakobson, in ti so utemeljili novo disciplino: *fonologijo*.

Strukturalne lingvistike ni konstitutiral en sam človek: Saussure iz Zeneve. Resda ji je postavil principe, vendar obstaja še cela vrsta šol, grup, ki so okrog leta 1917 nastale v Moskvi, nato v Pragi (»praški krožek«), nato nekoliko kasneje v Združenih državah in na Danskem, vse pa popolnoma neodvisno. Vse te tendence jemljejo jezik kot zaprt sistem, določen po svojih relacijah. Jezik je formiran iz postopnih nivojev ali rangov. V osnovi so po številu zelo omejene, kočne majhne enote. Možne kombinacije teh enot so že zelo številne in dovoljujejo, da se konstituira naslednji rang; vsak nivo formirajo kombinacije enot, ki se nahajajo na spodnjem nivoju. Najnižji nivo konstituira fonemi. Število fonemov je končno, od 22 do 80 glede na posamezne jezike. Nato so kombinacije med fonemi, ki proizvajajo naslednji nivo: posamezne šole ga po svoje imenujejo — morfemi, monemi, se pravi enote, ki ne ustrezajo popolnoma besedam. Nato se te enote kombinirajo v elemente, bodisi grupe bodisi sintagme ali — kasneje — v stavke; število teh stavkov je očitno neskončno. Izhajamo iz končnega fonema in dospemo v neskončnost stavkov. Vsi fonemi se določajo po relacijah, po opoziciji; temeljna opozicija je samoglasnik soglasnik, potem pa soglasniki in samoglasniki med seboj. V tem je princip strukturalizma, kajti brz ko omenimo Saussura, Troubetzkoya, ali Bloomfielda, govorimo o tem strukturalizmu. Ta princip v osnovi analize sistemov predpostavlja *teorijo nivojev* (nivojev zato, ker govorimo o nivoju fonema, nivoju morfema, nivoju stavka). Ni važno, ali vemo, kako se določa substanca samoglasnikov in soglasnikov, važno je dejstvo, da soglasnik izključuje samoglasnik in da samoglasnik izključuje soglasnik: določajo se preprosto kot dve nasprotni formalni grupi. To je bistvo preloma, ki ga je uvedla strukturalna lingvistika z ozirom na historično in primerjalno lingvistiko 19. stoletja.

Medtem ko je imel prej, v konceptiji delov diskurza, vsak element avtonomno obstoj, pa je v teoriji nivojev vsak nivo vezan na druge, saj izhajamo iz najnižjega nivoja (fonemov), da bi ga integrirali na višjem nivoju. Očitno je, da to implicira, da lahko izoliramo nek nižji nivo in da analiziramo jezik od spodaj navzgor; prav o tem pa danes razpravljajo in celo postavljajo pod vprašaj.

L. Guilbert. — Vsekakor, šlo je za to, da se v funkcioniranju jezika odgovori na neko pritoslovlje: kako lahko iz končnega števila elementov, ki jih predpostavlja pojem strukture, in končnega števila relacij in tipov relacije nastane neskončnost proizvedenih stavkov? V saussurovski perspektivi smo prisiljeni izhajati iz zaprtega sistema, pa vendar moramo upoštevati neskončno funkcioniranje stavkov. Mislili smo, da lahko da o tem odgovor teorija nivojev. Toda teorija nivojev je bila paradoksalno tako vključena v način mišljenja prve polovice 20. stoletja, da o tem ni premišljevala. Hočem reči, da smo pri tem, ko smo definirali Saussura in strukturalizem v prvi etapi, puščali teorijo nivojev na miru. Mislili smo, da ti nivoji pač so in da je tisto bistveno drugje. Zdelo se je, da je resnični problem v metodi definicije enot na različnih nivojih; v tej metodi so se lahko ločevali različni lingvisti in ta metoda je bila znana kot strukturalizem; njen model so si potem sposojale druge discipline.

FONOLOŠKA METODA IN LÉVY—STRAUSS

N. C. — Da, ko na primer Lévy—Strauss v *Anthropologie structurale* definira svojo metodo, se bistveno sklicuje na fonologijo in na Jakobsona. Po njem mora fonologija igrati nasproti družbenim znanostim isto vlogo kot nuklearna fizika nasproti eksaktnim znanostim: samo ona daje model, ki omogoča raziskave podzavestnih struktur fenomenov sorodstva, mitov... torej konstitucijo etnoloških sistemov. Rada bi vedela, ali ni prav interes za teorijo nivojev, ki ga najdemo v nekaterih lingvističnih študijah, pomenil osveščanje za dotlej sprejete predpostavke, ali ni bila to prva evolucija same lingvistike? Se pravi, da se členi določajo bodisi po izključitvah bodisi po vključitvah. Z drugimi besedami, če imam fonem (p) in fonem (b), ju bom določila po tem, da imata oba določeno število skupnih potez (torej vključitev), nato pa se bosta določila drug z ozirom na drugega po tem, da ima eden nekaj, česar drugi nima (to bo izključitev). To je prvo poglavje teorije množic v moderni matematiki. Ali bi mogel dati konkreten primer za relacije med fonemi v francoščini?

J. Dubois. — V fonologiji definiramo foneme z besedami, ki indicirajo izgovarjave; toda vedno je treba vedeti, da so to samo nazivi, ki indicirajo relacije, za katere pa se ne potrudimo vedno, da bi ugotovili, ali točno ustrezajo sistemu, kar se zgodi na vokalnem planu. Pravimo na primer, da se serija fonemov (p), (t), in (k) zoperstavlja fonemom (b), (d) in (g), ki pripadajo isti seriji, ker imajo skupno potezo (ta jih zoperstavlja drugim fonemom), hkrati pa se zoperstavlja med seboj, ker so en izveneci, drugi pa ne. Pri vsem tem je važno samo to, da ne rečemo, da so (p), (t) in (k) gluhi zvoki in da so (b), (d) in (g) zveneči zvoki, temveč da so od teh fonemov eni zveneči in drugi ne-zveneči. Kajti šele tako se vidi, da v francoščini obe seriji ne moreta obstajati druga brez druge, ker gre za formalno definicijo francoskega fonološkega sistema. Če pa bi rekli, da so eni gluhi in drugi zveneči zvoki, bi jih postavili, kot da samostojno eksistirajo, kot da so produkti fizičnih fenomenov. Strukturalna metoda

je odvisna od logike razredov; karakteriziramo jih lahko z odsotnostjo ali prisotnostjo dodatnih potez (privativna opozicija). To potezo zvočnosti lahko najdemo v kaki drugi seriji; (f) in (v) na primer med seboj zoperstavlja odsotnost poteze zvočnosti. Oba fonema (f) in (v) skupaj se zoperstavljata seriji pravkar obravnavanih fonemov, ker sta nasproti zapornikom (occlusives) (p), (t) in (k) oba pripornika (»fricatives«).

Rekli bomo, da se ena serija (priporniki) zoperstavlja drugi (zapornikom) po odsotnosti poteze »zapiranja«, se pravi, da bomo skupnost enot definirali enostavno s sistemi relacije. Samo, boste rekli, kako pa določimo enote same? Gre za metodološki in teoretski problem; povejmo, da so bili strukturalisti pogosto neenotni glede same oblike razčlenitve (découpage) in da so identificirali fonem tako, da so se oprli na pomen morfema: tam, kjer sprememba zvoka modificira smisel (komutacija), tam je fonem.

Mislim, da ni naključje, da so se druge znanosti, ki so sprejele strukturalne metode, oprle na fonologijo, kajti ko so poskušali uporabiti strukturalne principe in metodo »opozicij« na drugih področjih jezika in posebej v leksiki, so naleteli na težave. Na gramatikalnem področju so seveda popolnoma uporabni (ker je na tem področju kočno število elementov), opozicije je možno prešteti, tu je gramatikalni sistem; narobe pa postane to na leksičnem področju mnogo težje. V morfologiji leksike (derivacija) se nam lahko posreči definirati določeno število opozicij po principih, ki so analogni tistim iz fonologije. Toda ko na semantičnem polju skušamo prilagoditi principe strukturalizma slovarju nekega jezika, naletimo na ovire, ki onemogočajo integralno aplikacijo binarnega strukturalnega modela. Celotna leksika se na neskončen način odpre vsem elementom neke družbe, vsem elementom življenja; lahko se vprašamo, ali slovar nekega jezika res formira prav tak sistem kakor fonemi. Mislim, da transcendentni strukturalizem ne more razložiti celote jezika in v tem se javlja nujnost, da se ta sistem deloma preseže in da se poišče zadovoljivejša razlaga.

RADIKALNA SPREMEMBA

N. C. — Skratka, po Saussurovi metodološki revoluciji je navsezadnje najstrožji model strukture poznala samo fonologija. Vsi lingvisti, ki so hoteli ta model razširiti onstran študija elementov brez smisla, kakršni so fonemi, so ga samo povzeli. In vendar se mi zdi, da hočejo nekateri lingvisti s kritiko teorije nivojev omejiti aplikacijo strukturalizma.

J. Dubois. — Modifikacija v lingvistiki, ki je nastopila pred petimi ali šestimi leti, se je spravila nad teorijo nivojev. Nasprotno od tistih kritik, ki so vzdignile proti Jakobsonovskemu modelu, ki ga je prevzel tudi Lévy—Strauss, se kritike lingvistov ne usmerjajo proti binarnemu modelu, modelu opozicij; tiste najbolj temeljne so bile formulirane proti sami teoriji nivojev. V tem je radikalna sprememba teh zadnjih let. Če bi zgolj diskutirali o metodologiji, o fonološkem modelu, o definiciji strukture na način opozicije, če bi jo zamenjali z drugimi sistemi in drugimi metodologijami, bi ostali znotraj strukturalnega modela. Popolnoma normalno je, da strukturalistični lingvisti in tisti, ki so si od njih sposojali različne modele, teoriji modelov sprva niso posvečali nikakršne pozornosti in so iz nje celo naredili nekaj, kar je za jezik bistveno, se pravi, nekaj, česar se ne sme lotevati, medtem ko je danes prav ta teorija tista, ki jo spodbijajo. Z drugimi besedami, ni preobrnjen fonološki model, temveč eksistenca fonema.

L. Guilbert. — Radikalno spremembo teh zadnjih let bi lahko izrazili s tole mislijo: osnovne izhodiščne točke — to ne eksistira. Zato jemljem neki drug model, ki izhaja iz nescesa popolnoma drugačnega: iz stavka. Ta stavek ni kombinacija fonemov; ti so čisto zadnja etapa verige. Skratka, preobrnjena je celotna teorija nivojev. Eno od vprašanj, ki jih današnji lingvisti najbolj trdovratno ponavljajo, se glasi: kaj je »nivoj«? — vprašanje, ki si ga strukturalisti ni nikoli zastavili; ta se je samo spraševal: koliko jih je?

PRISPEVEK CHOMSKEGA

N. C. — Med temi lingvisti najbrž meriš na Chomskega in na prehod od »statičnega pristopa« k »dinamičnemu pristopu« v razumevanju jezika, ki postavlja v prvi plan ustvarjalnost govora?

J. Dubois. — Da, ne mislim sicer, da gre samo za to, toda ko si sposojajo model Chomskega, ko ga jemljejo iz lingvistike, da bi ga uporabili drugje, se človek najprej spomni na to. Mislim, da je to tisto, kar najbolj bije v oči: končno imaš vtis, da v tisto, kar je bilo lepa mrtva struktura, uvaja neko gibanje; da povsem preprosto spet uvaja pojem gibanja. Očitno gre za nekaj povsem drugega, a važno je, da gledamo na to tudi tako. Kakor tudi v Jakobsonovem in Lévy—Straussovem modelu ni važno zgolj zato, ker ta model je, temveč tisto, kar je v obeh drugih. Torej, za nekatere Chomsky ponovno uvaja določeno dinamiko v študij jezika.

L. Guilbert. — Najbrž bo držalo, če rečem, da ideja o obravnavanju stavka v njegovi celoti izhaja iz principa, ki zahteva, da naj se govor proučuje v svojem funkcioniranju; kajti če že mora lingvist razkrojiti in raztelesiti (jezik) na manjše elemente, pa je gotovo, da poslušalci, ko govorijo, govorijo s stavki in da ne analizirajo konstituirajočih elementov. *Primordialni element je potemtakem to sporočilo v svoji celoti in izmenjava, ki iz njega rezultira*. Če jemljemo jezik v njegovem funkcioniranju, se mi zdi, da moramo torej predvsem proučiti, kako se stavki proizvajajo, ne pa samo, kako se rastavljajo.

J. Dubois. — Rad bi nadaljeval neko vprašanje, ki ga je razvil že Guilbert. Zakaj se danes lingvisti ukvarjajo s sintakso? Strukturalni lingvist opisuje in proučuje tekst, ki je zunaj njega, kakor pred njim; nato ga — z določeno distanco — razlaga. Jezik lahko proučuje, ne da bi ga poznal kot govoreč subjekt, ne da bi ga govoril. Neki amerindijski jezik morem oziroma bi mogel proučevati zato, ker ga imam kot predmet pred seboj. Lahko ga analiziram, lahko ga grem celo proučevati v deželo, ne da bi poznal njegov smisel: imam namreč metode, s katerimi lahko razčlenim vse, s katerimi lahko praktično opravi-

Druga lingvistična revolucija

vse študije, ne da bi mi bilo treba pri tem stalno uporabljati pomena. Vendar ko sem to opravil, sem popolnoma nesposoben, da bi proizvedel kakršnokoli stavek tega jezika. Narobe pa je za lingvisti vseh teh zadnjih let fundamentalno prav to, da je govoreči subjekt s konstruiranim modelom sposoben ustvarjati govor. Priča smo torej drugi lingvistični revoluciji, ki je prav tako fundamentalna kot prva: lingvist čedalje bolj proučuje jezik, katerega govori, oziroma jezik, katerega je sposoben govoriti, s katerim je sposoben proizvajati nove stavke. Ameriški lingvisti utemeljujejo svojo lingvistiko na angleščini, Francozi na francoščini, Nemci jo utemeljujejo na nemščini in Rusi svojo na ruščini. To je revolucija z ozirom na prejšnjo epoko, saj je takrat splošna lingvistika obstajala samo kot komparacija sistemov. To seveda ne pomeni, da jezikov, katerih ne poznamo kot govoreči subjekti, ni treba študirati! Res pa je, da lahko zares dobro študiramo in opisujemo samo tisti jezik ali jezike, ki jih govorimo. Tu se dogaja preobrat in kompletna revolucija, in podobno je tudi v etnologiji. Tisti v Evropi konstruirani modeli, ki smo jih sposobni kontrolirati, zadevajo evropske dežele. Prvikrat se začnjo pojavljati etnologi, ki se ne ukvarjajo samo z etnologijo oddaljenih dežel. Tudi tu je razumevanje funkcioniranja nekega etnološkega modela potrebno, da si etnični subjekt modela, v katerem operira.

OBE LINGVISTIČNI REVOLUCIJI IN VPRAŠANJE ZGODOVINE

N. C. — Skratka, po tvojem naj bi bili v lingvistični dve revoluciji in ta zadnja leta naj bi nas privela na prag druge revolucije. Ta druga revolucija naj bi zbudila zanimanje za PROIZVAJANJE GOVORA, ZA USTVARJALNO SPOSOBNOST GOVOREČEGA SUBJEKTA. Kaj misliš, ali bi se mogli v tej novi perspektivi zblizati recimo lingvistika in zgodovina, ali pa študij družbe v njeni celoti, kajti zdi se, da je hotel strukturalizem študij jezika nekako izolirati od zgodovine; dajal je namreč prednost sinhroniji nad diahronijo, kot si omenil na začetku?

L. Guilbert. — To se razume samo po sebi. Z ene strani se zaradi produkcije govora pojavi govoreči subjekt, ne da bi mešali pravi lingvistični vidik s psihološkim vidikom. Ničče ne more zanikati, da ima tisti, ki govori, govoreči, važno vlogo v formulaciji stavka, pri njegovem obratu in naposled pri izražanju, pa naj bo oblika govora kakršnakoli, naj gre za govoreni govor ali za pisani govor; pri tem lahko obdrži lingvistika vso svojo avtonomijo. Z druge strani pa nastopita tudi situacija in družbeni kontekst, in to ne samo v proizvajanju samega stavka, temveč tudi v leksiki. Ta novi način obravnavanja lingvističnega problema daje tako svoje mesto individuu, družbi in zgodovini v njeni celoti.

STRUKTURALIZEM IN ZGODOVINA

J. Dubois. — Rad bi povzel zadnjo besedo: zgodovina. Strukturalizem zgodovini ni popolnoma tuj, res pa je, da odnose med strukturo in zgodovino obravnava na določen način. Evolucijo nekega jezika pojmuje kot prehod od ene strukture k drugi; to pa, če se nahitro in nagrobo izrazimo, temelji na nekaj fundamentalnih idejah. Da bo lažje, si zamislimo prazno polje (case vide). Neke strukture, ki je v nestabilnem ravnotežju, ima točko neravnotežja, simbolizira jo neka vrsta praznega polja. Prehod od ene strukture k drugi nastopi kot funkcija te točke v verigi. V latinščini ne obstaja u (y), medtem ko ga francoščina ima. Razlaga starih filologov 19. stoletja je bila zgolj ta, da se je pač latinski »ou« spreminil v francoski »u«. Strukturalisti kot Haudricourt pa pravijo: »ne, stvar je precej bolj zapletena! Od določene vokalične strukture pridemo k drugi strukturi samoglasnikov« in dejstvo, da je »ou« prešel v »u«, potegne za sabo modifikacijo celotnega vokaličnega sistema; to si razlagamo z notranjim neravnotežjem, ki je v danem trenutku nastalo v organizaciji vokaličnega sistema. Lahko torej rečemo, da strukturalizem zgodovini ni tuj.

Za današnji lingviste se problem zastavlja drugače. Začeti je treba z naslednjimi hipotezami. Subjekt, ki govori francosko, je v posesti nečesa, kar bi imenovali sintaktična pravila francoščine: imam jih jaz, tudi vi jih imate, in vsi Francozi, ki govorijo francosko, imajo to možnost, da uporabljajo ta pravila, se pravi določeno število mehanizmov, ki jim dovoljujejo, da proizvajajo stavke. Ta tip funkcioniranja imenuje Chomsky »model kompetence«. Ta kompetenca je kompetenca za določena pravila. Uporabljati jo pomeni v danem trenutku poslužiti se teh ali onih pravil, da bi proizvedli neko sporočilo. Toda neodvisno od te kompetence nastopajo faktorji, ki subjekta—proizvajalca sporočil določajo po tistem, kar je, po družbeni grupi, kateri pripada, in po situaciji. Ko analiziram dva politična teksta, oba določena po različnem lingvističnem obnašanju, in rečem »ob danem slovarju tale pripada bolj tejle tendenci, tale pa bolj onile«, dejansko opravljam dve analizi; skupna jima je uporaba francoščine, se pravi določeno število skupnih pravil. Razlike med njima ne izhajajo iz kompetence, temveč iz načina, kako jo govoreči uporabljajo. Potemtakem oba faktorja — individuum in družba v definicijo jezika ne vstopata več z modelom kompetence, se pravi s slovničnimi ali leksičnimi pravili, temveč z modelom uporabe teh pravil. To imenuje Chomsky »model performanec«. Ta definicija predmeta pretresa velik del opravljenih študij, ki so mešale, kaj je recimo jezik in z druge strani njegova uporaba, njegova manifestacija, kajti Saussurova distinkcija med jezikom in besedo ne pokriva istih dejstev. Za nas poteka zgodovina prek modela performanec.

Če model performanec, po terminologiji Chomskega, zares omogoča, da se znanstveno uvede pojem individualnega obnašanja (diferenciacija po karakteristikah individua) in pojem družbene sredine, pa model kompetence razstavlja problem na filozofskem področju. Vedeti moramo, ali je po svojem bistvu to »univerzalna« in specifična model človeške vrste, ali

pa je tudi on podvržen določenim variabilnostim, kakor je to pri jezikih.

UNIVERZALNOST GOVORA IN NJENI IZVORI

J. Dubois. — Lingvistično evolucijo teh zadnjih let so vodile filozofske teorije. Model kompetence (tj. ta pravila, ki na primer določajo francoščino) je konec koncev odvisen od tistega, kar so Chomsky in njegovi somišljeniki imenovali univerzalije. Tudi v kompetenci so — kakor je rekel Guilbert — najprej iskali univerzalije: skratka, pravila, ki bi pripadala vsem jezikom in ki se zdi, da so prirojena; na to so mislili, čeprav tega niso vedno povedali, se pravi na pravila, ki bi bila povezana s samim dejstvom človeka. Model govora je utemeljen na tem, da vsi ljudje govorijo in da vse, kar ni človek, ne govori, da tudi mentalno še tako zaostal človek govori. Je nekaj, kar določa govor kot univerzalni model, kajti vsi ljudje imajo to sposobnost, da govorijo. Lingvisti so poskušali najti univerzalije v pravih jezika. Model funkcioniranja govora je odvisen od določenega števila univerzalnih pravil. Vzemimo primerjavo: biološko karakterizira človeka z vidika govora v odnosu do drugih živali dejstvo, da pri njem obe cerebralni hemisferi ne igrata iste vloge, da obstaja cerebralna dominantna, da desna hemisfera ne igra iste vloge kot leva hemisfera — ta je v osnovi govora — medtem ko pri nobeni živali ni najti razlike med obema hemisferama. V tem je biološki substrat zmožnosti ljudi, da govorijo, toda to ne določa te univerzalne zmožnosti.

Na tem nivoju se zastavlja fundamentalen problem teoretičnega reda. Včasih ga najdemo tudi pri Lévy—Straussu, kolikor se klasifikatorska sposobnost misli navezavajo pojasnjuje z neko vrsto apriorne sposobnosti možganov. Lahko zastavimo vprašanje, kakor ga na svoj način zastavlja tudi človek kot Leroi—Gourhan, o razmerju med biološkimi možnostmi in družbeno prakso. Kajti če vsi ljudje govorijo, tudi vsi živijo v družbi. Ti problemi izvora nas morda napeljujejo tudi na druga vprašanja. Bistvo poskusa Chomskega je v razliki med modelom kompetence in modelom performanec. Prva točka: kaj naredi, da obstaja sposobnost za govor, skupna vsem ljudem? Dati je treba neko razlago, saj nihče ne zanika, da vsi ljudje govorijo, da imajo ta govor, ki omogoča medsebojno komunikacijo in po katerem predvsem spoznamo človeka.

Toda obstaja še druga točka: Kako se zgodi, da ta kompetenca vsebuje pravila, ki so univerzalna ali pol-univerzalna? Kako se zgodi, da lahko pri kakršnihkoli tipih družbe, pri kakršnihkoli tipih ljudi in njihovi evoluciji naletem na pravila, ki so skupna več jezikom in ki naposled na neki stalen način omogočajo določen prevod enega jezika v drugega, tudi če ni popoln? Tega problema velikih podobnosti ne smemo zanemariti, čeprav so se spočetka lingvisti zanimali predvsem za razlike.

VIZIJA SVETA, IDEOLOGIJA, SUPERSTRUKTURA IN GOVOR

N. C. — Zdi se mi, da osvetlitev teh podobnosti implicira dvojno filozofsko kritiko: odklonitev nekaterih pojmovanj jezika, ki so iz njega delale vizijo sveta, specifično za neko civilizacijo in nezvedljivo na druge — različni sistemi naj bi prevajali različne misli in različno organizacijo sveta, kajti govor naj bi »razčlenjeval« in imenoval svet na mnogotere načine. Ponavadi omenjajo klasični primer z barvami: Grk ima isto besedo za rumeno—zeleno in za rdečo... Latinec pa ima originalno nasprotje, ki ga ne srečate v vseh jezikih, med belim (albus) in žarečim belim (candidus), Kitajec veže vso svojo razdelitev barv na družbene in simbolične strukture — specifično dejstvo: zeleno, belo, rdečo, črno, rumeno ustrezajo petim elementom (les, kovina, ogenj, voda, zemlja), petim tonom glasbe, stranem sveta itd. Te razlike so resda pomembne, toda kakor pravi Mounin v svoji knjigi »Teoretični problemi prevajanja«, kulturni in lingvistični relativizem spregleda tisto, kar je jezikom skupno in tako pridema do pojmovanja jezika kot »organizatorja« družbenega. Toda osvetljujejo ta problem univerzalije, stalnost sintaktičnih struktur, ki ne izključuje transformacije jezika prek različnih načinov produkcije (kapitalistični—socialistični). Iz jezika tudi ni delati razredne ideologije ali superstrukture v marksističnem smislu (čemur se marksisti niso vedno izognili).

J. Dubois. — Se pravi, da bi se ideologija (če bi jo določali) nahajala v modelu performanec in ne v modelu kompetence. To pa še ne pomeni, da ne obstaja medsebojna relacija.

Epistemologija in lingvistika: v čem sestoji znanstvena transformacija. Gre za nekaj zelo zapletenega. Kot si rekla, vsak diskurz in torej vsak jezik kot performanca na določen način razčlenjuje tudi dejanskost.

V danem trenutku imamo več možnih pravil; odločitev je odvisna od govorečega subjekta in od določenega števila faktorjev, ki določajo grupo, v kateri je, in družbo, v kateri živi; potemtakem bo njegov način uporabe jezika na določen način odsev grupe, v kateri živi. Nič več ne moremo poenostavljati problemov in na primer trditi, da vsak jezik predstavlja posebno vizijo sveta; ravno tako pa tudi ne smemo trditi, da je vsa resnica v negaciji te teze. V bistvu se vse zastavlja drugače. V lingvistiki ne moremo več ponovno zastavljati istih problemov: resnična revolucija v neki znanosti se zgodi takrat, ko se problemi ne sestavljajo več v izrazih, v kakršnih so jih zastavili predhodniki. Danes ne moremo več govoriti o rangih fonema, morfema in stavka; to je zelo važno, kajti nič več ne morejo zahtevati od nas definicije morfema, besede ali fonema. To je resničen preobrat, ki pa ga strukturalistični lingvisti zelo slabo razumejo.

Da, današnji problemi so problemi oblike sintaktičnih pravil in — na drugem planu — problemi definicije subjekta, družbene grupe in situacije. Kako bomo definirali lingvistično obnašanje v intersekciji vseh teh modelov? To postaja izredno zapleteno. Morda znanost napreduje takrat, ko se zave, da bi bili problemi preveč poenostavljeni, če bi jih še naprej postavljali z istimi izrazi.

Ne smemo misliti, da smo samo učenjaki, raziskovalci, zaprti v svojo specialnost in brez kontakta s tistim, kar se dogaja v znanostih, ki so nam blizu. Ta evolucija lingvistike ima praktične posledice na mnogih področjih, tako pri učenju jezikov kot pri izdelavi slovarjev.

To pomeni, da ne smemo misliti, da strukturalni model transcendirata dejanskost in da mora večno trajati, kot da se identificira z jezikom in kot da je o njem vse povedal. Svet se razvija naprej, zato so za nove dosežke potrebni novi modeli. Ta medsebojna odvisnost je v tem, kar delamo, kontinuirana; zelo težko je oboje razločiti. Osebnost imam vtis, da so se nove lingvistične analize pojavile zato, ker so nastale nove potrebe in ker jih prejšnji modeli niso uspeli zadovoljiti; te nove analize so zaenkrat znane komaj omejenemu krogu ljudi, medtem ko je strukturalizem vstopil v široko javnost v trenutku, ko je začel umirati. To je paradoks vulgarizacije.

NOVE POTREBE

N. C. — Katere so po tvojem mnenju te nove potrebe?

J. Dubois. — Vzemimo šolski okvir pouka francoščine. Skoz različne projekte in prepire predvsem spoznavamo, da ves naš pouk francoščine sloni na kontemplativnem aspektu jezika. Gledamo ga, analiziramo, razkosavamo, razčlenjujemo ga, mrcvarimo, predvsem pa se lotevamo pisanega jezika. Zdaj je jasno, da moramo od otroka zahtevati predvsem, da proizvaja izjave, se pravi, da ne sme biti več enostavno pred jezikom, ki naj ga analizira in raztelesa, temveč je treba narobe od njega zahtevati, da se ukvarja z govorenjem, da komunicira z drugimi, ker so potrebe po komunikaciji z drugim veliko obsežnejše, veliko globlje, kot so kdajkoli bile. Naj se otrok ali odrasli ne naučita proizvajati stavke tako, da enostavno analizirata stavek po kakem sicer zelo starem tipu modela, ali tako da kontemplirata neki tekst. Potrebno je predvsem to, da zna mnogostrano in natančno komunicirati, to pa prav zaradi stalnega porasta znanja: vendar je, kar se tega tiče, pouk popolnoma nezadovoljiv. Vsakdo se pritožuje, da otrok v razredu ne govori, da ni razredov, ki bi bili zares aktivni in da se otrok ne zna izražati. Vidimo torej, da pouku očitajo, da ni produktiven v najglobljem smislu te besede, se pravi, da pri tem pouku govoreči subjekt ni ustvarjalec in da samo »kontemplira« predmete spoznavanja.

Tudi naš zgovor, ki pravkar teče, je nekoliko odvisen od iste razlage. Namesto da bi napisali članek, ki bi razlagal lingvistične teorije, pravkar registriramo neko razlago na osnovi proizvajanja izjav. In če moramo iz sodobne lingvistike potegniti kakšen splošen nauk, potem je to gotovo tisti, da moramo izdelovati nove metode s časa primerno razširitvijo sredstev množičnih komunikacij.

OD »KONTEMPLATIVNEGA« PRISTOPA K TEORIJ »PRODUKCIJE«

Če bi bili zlobni, bi rekli, da so si strukturalni model spoznale predvsem kontemplativne discipline (literarno proučevanje) ali pa znanosti v kontemplativnem stadiju. Narobe pa si sintaktične modele Chomskega spoznajo predvsem discipline, ki se zanimajo za samo produkcijo, na primer psiho-lingvistika. Strukturalizem je za psihologijo mrtev in nima zanjo nobenega interesa več. Strukturalni model pa je zelo bogat za literarno kritiko, kjer gre za analizo tekstov in ne za njihovo produkcijo, gre za to, da se tekste kontemplira in da se druge privede do kontemplacije. Precej shematiziram, a nekaj je na tem.

N. C. — Da, malo shematiziraš, kajti obstaja cel tok literarne kritike in marksistične filozofije, ki hoče uporabljati prav model literarne produkcije in ki bi hotel napraviti teorijo »literarne produkcije« (mislim na Machereya), v Sovjetski zvezi pa ponovno zanimanje za Barthesova dela. Ne zanimajo se samo za uporabo pravil in kodov v literaturi, temveč za ustvarjalnost pravil. Kako v literaturi pridemo od enega sistema pravil k drugemu? Ne gre samo za analizo literarnega koda s strukturalnega stališča, temveč za zastavitev problema produkcije koda. V tem smislu se mi zdi, da bo lingvistična in literarna dela v ZSSR in nato tudi nekatera v Franciji omogočila, da se preseže kontemplativni pristop k literaturi.

J. Dubois. — To je čisto res: shematiziral sem, ker tisto, kar danes imenujemo nova retorika, nekoliko drži tudi na planu literarne kritike. Ko poskušajo napraviti slovnice, slovnice pripovedi, slovnice takega ali drugačnega diskurza, kot T. Todorov, ne merijo samo na opis, temveč na definicijo določenega načina produkcije, se pravi, da bi bili radi sposobni — ob poznanju teh pravil — napraviti diskurz tega ali onega tipa. Toda vseeno hočem reči, da tudi najboljše proizvode današnje literarne kritike kljub vsemu obvladuje strukturalizem v statičnem smislu besede.

TRI ETAPE NEKEGA ODPRETEGA VPRAŠANJA

L. Guilbert. — Da, treba je prevladati to vrsto antinomije med strukturo in zgodovino. Mislim, da bi slabo zastavili problem, če bi poudarili nasprotje. Nisem več strukturalist v pravem smislu besede, toda strukturalizem se je vendarle dalo pomiriti z zgodovino. Strukturalisti so vam vedno upravičeno odgovorili, da računajo z zgodovino in so jo celo strukturalno razlagali. Torej med njima ne moremo vzpostaviti popolne antinomije. Toda pri tem ko govoriš o genezi kodov, obstaja neka dvomnost. Za nas lingviste sem sposoben proizvesti historičen diskurz zato, ker ima geneza tudi sinhroničen smisel. Se pravi, če sem v posesti retoričnega koda historične pripovedi. Čisto druga stvar je prehod od koda k drugemu kodu, k diahronični genezi. Današnji lingvistično zanimanje sinhronična in eksplicitna geneza koda. V tem je resnični problem. Kakor praviš, zgodovina nastopi s posredovanjem individualne uporabe pravil; odtod se moramo lotiti prehoda od enega koda k drugemu.

N. C. — Torej se geneza, odnos strukturacije izvede s posredovanjem subjekta in z ozirom na razrede?

J. Dubois. — Vsekakor ne od strukture do strukture.

■ »Model performance, model kompetence.«

Te izraze je uvedel ameriški lingvist Noam Chomsky, da bi opozoril na osrednji problem, s katerim se mora ukvarjati lingvistika: vsak subjekt, ki govori nek jezik, lahko ali oddaja ali spontano razume nove stavke. Ta spontana dejavnost implicira posebno zmožnost: lingvistično kompetenco.

PHILIPPE SOLLERS

PISAVA KOT FUNKCIJA DRUŽBENE TRANSFORMACIJE

Samo dovršeno poznavanje kulture, ki jo je v toku razvoja ustvarilo človeštvo, in njena transformacija bosta omogočila ustvariti proletarsko kulturo.

(Lenin)

Zadnji prispevki k teoriji pisave — posebno tisti, ki so v teku pri Tel Quelu in katerih apsket je predstavila La Nouvelle Critique — zbuja pri buržoaznem tisku najhujši odpor. Seveda lahko takoj pripomnimo, da se je ta že stari odpor okreplil in povečal prav zaradi ponovno začetega dialoga z marksisti. V tem se kaže eden najbolj ohrabrujočih simptomov: naša družba se nejasno zaveda, da se je znašla v procesu mutacije, ki se — kot je naravno — označuje v ideoloških superstrukturah. Kaj se torej dogaja? Priča smo skrajno silovitemu teoretskemu preobratu, transformaciji, katere posledice, z zdaj predvidljive, bojo povzročile, da se pomete z določenim številom mitologij, na katere pa so mnogi razumljivo še zelo utihnje. Toda, kakor piše Marx: »Vsaka mitologija premaguje, obvladuje in oblikuje naravne sile v domišljiji in z domišljijo, izgine torej z dejansko oblastjo nad njimi... Ali je Ahil mogoče s smodnikom in svincem? Ali sploh Iliada s tiskarnami in tiskarskimi stroji? Ali ni nujno, da petje in pripovedke in muze utihnjejo ob tiskarski stiskalnici, ali torej ne izginejo nujni pogoji epske poezije? In še: »Na isti način, kot je za meščane konec razredne lastnine tudi konec sleherne produkcije, tako zanj konec razredne kulture pomeni konec sleherne kulture. Kultura, katere izgubo obkrojuje, za ogromno večino ni nič drugega kakor dresura za proizvodnjo strojev.« Poglejmo torej, kaj danes pravkar izgineva in kaj se naznanja.

1. Če bi parafrazirali prvi stavek Kapitla, bi lahko rekli, da je za kulturo družb, v katerih se vlada kapitalistični način proizvodnje, značilna ogromna akumulacija tekstov. Pod »teksti« razumemo, v širšem smislu, vse kulturne produkcije, ki jih je mogoče uvesti v temeljne mite teh družb: biblioteka, konservatorij, muzej, institucije in rezerve, ki v temelju služijo režiji »zgodovine oblik«, vodeni pa so v smer, ki jo hoče gospodujoči razred. Če vzamemo za primer »literarni« tekst (vendar bi isto raziskavo lahko opravili v smeri glasbe ali slikarstva), je jasno, da je taka akumulacija povzročila apropiacijo posebnega tipa: historična odrezanost, komentar, pouk, imitacija, vrednotenje retoričnega diskurza, katerega funkcija se pojavi kot velika formalna koherentna enota. V tem, kar bomo imenovali princip disertacije ali princip urejene lirizacije, mora načeloma vsak buržujski »naravni« in tradicionalni kalup svoje »spiritualne« eksistence. Buržoazna epoha — to je retorika, povzdignjena na ideološki nivo (resda nezaveden) kot globalna individualna in mentalna forma inteligibilnosti. Osnovna enota te forme je znak, njegove meje: reprezentacija.

2. Po epohi, ki jo je obvladoval simbol (nepopolno razmerje med simbolizirajočimi in simboliziranim, religiozna in fevdalna faza, v kateri se »svet« jemlje kot »govor, katerega neskočni duh drži končnemu duhu«, je torej nastala ekonomija znaka (poljubno razmerje označujoče) označeno, ki implicira triado referenčnega (znak — pojem), »horizontalna« ekstenzija, če hočete, spekulativne in idealistične filozofije (ki je še zmerom zelo živa in ki dela Saussurove predpostavke iste kot so Heglove in Platonove), filozofije, ki je direktno vezana na razvoj zahodnega kapitalizma. Tu nas hkrati zanima:

a) primat, ki ga je misel simbola in znaka dajala besedi (parole) pred pisavo, da je ta z ozirom na govorni akt vedno veljala za drugotno in, bolj povedano, odtujeno z ozirom nanj, podrejeno kot zgolj »znak znaka«. Ob tem moramo upoštevati odlični deli Jacquesa Derridaja (De la Grammatologie, l'Écriture et la Différence, ki kaže, kako in zakaj se dogaja ta podreditev notraj neizogibne ekstenzije fonetične pisave (izredno važna določitev, ki pa jo je nasploh zelo težko prikazati). Seveda ne gre za to, da bi po tej analizi navno ali moralistično zahtevali neko »rehabilitacijo« ali »osvoboditev« pisave glede na besedo, ampak za to, da se, glede morebitne redistribucije teh funkcij, sistematično prouči izključitev, ali kot pravi Derrida, »ponižanje«, katerega predmet je bila pisava (in je še) s strani določene ideologije. Dejansko je bila pisava za to ideologijo, ki bi jo mogli označiti hkrati za ekspresivno in reprezentativno, vedno neka dekorativna zunanost, nevarna možnost neres-

1. Da bi govorili, moramo razpolagati s sistemom pravil, ki omogoča proizvajanje stavkov. Ta sistem pravil konstituira »slovnico jezika«, definirano po Chomskem »kot sredstvo, ki determinira neskončno serijo prav formiranih stavkov«. Metoda je torej v tem, da se z analizo konstruira model, ali »model kompetence«.

2. Toda subjekt uporabljajo ta pravila v konkretnih individualnih situacijah, v različnih lingvističnih in družbenih kontekstih.

»Performanca« sestoji iz te uporabe kompetence, njen model vsebuje faktorje, ki določajo subjekt in situacijo. Lahko torej povzamemo, da kompetenca predstavlja implicitno in skupno vedenje subjektov, ki govorijo isti

nice. Vrednost je ne samo akt besede — besede zavestnega, identičnega in sebi prisotnega subjekta — ampak smisel, »transcendentalno označen«, ki naj bi ga ta akt prevedel, aktualiziral, inkarniral;

b) govoreča ideologija hoče s tem travestirati to, da je »smisel« izpeljan z ozirom na efekt sledi, utiranja, produkcije, da (ta efekt) zakriva sistem jezika, ki je (jezik, umeščen v besedo, potem pa v »pisano« besedo, torej da »smisel« še zdaleč ni »prvi«, izvoren ali da bi se nekje nahajal kot absolutna izhodiščna točka. Problem bo torej v tem, da premislimo to predpisavo, ki odpira možnost jezika v njegovih različikah, misel, ki je možna kot »znanost« samo v pisavi, ki funkcionira tako, da se reflektira, tj. da daje mesto hkrati tekstu in njegovi misli, ne da bi se moral prvi zbrisati pred drugo. Tako se nam kaže, da je bila pisava, ne kot reprezentacija besede, ampak kot translingvistični produkcijski proces (in ob tem se postavlja problematika vse moderne »literature«) vedno prikrita, prav tako kakor delo v predmarksistični teoriji. Ko smo spoznali, da je »smisel« v procesu govora igral vlogo, kot jo ima denar v cirkulaciji blaga, ni bilo vprašanje, da bi »opustili smisel«, ampak da bi opozorili na možnost — kar je velikega teoretskega pomena — študija procesa njegove produkcije. Del — a samo del — tega procesa analizira strukturalna lingvistika, ki ostaja tudi v svojih najnovejših, bolj dinamičnih izvajanjih (Chomsky) kljub vsemu znanost o besedi. Čeprav je v njej nivo besede (mot) dejansko presežen. Lingvistika je oprta na najbolj klarične filozofske postulate, posebej kar zadeva »subjekt«, nujno odigrala svojo deskriptivno vlogo, »literatura«, ki jo mi osvobajamo, pa je predvsem delujoče pisanje (scripture opérante), se pravi izmena nekega drugega prostora, ki nastaja in se uničuje (se produit et s'annule), se konstituira in se troši prek jezika, ne pa v njem. »Literarna« problematika — precizirajmo, da gre za skušnjo delovne misli in ne za kakšno estetsko dejavnost — ni zvedljiva na znanost o »diskurzu«. Trdno je treba vztrajati na distinkciji beseda — pisava, da bi se s tem izognili preneženim asimilacijam na novo preoblečenih fenomenologov, kakršne so: »govorjeni (ali pisani) diskurzi«, kar pomeni strjevati, pisavo postavljati v oklepaje.

3. Pomembno je, kar piše Troubetzkoy: »Kar je imel Saussure za bistvo vsake lingvistične vrednosti: nasprotni, relatiivne in negativne bitnosti (entités), bi mogli prisoditi pravzaprav vsakemu pojmu v vrednosti. Ker fonem pripada jeziku in ker je jezik družbena institucija, je fonem prav neka vrednost in ima isto vrsto eksistence kot katerakoli vrednost. Tudi vrednost kake denarne enote (na primer dolarja) nima niti fizične niti psihične realnosti, ampak neko abstraktno in »fiktivno« veličino. Pa vendar nobena država ne more obstajati brez te »fikcije«. Opozarjamo tudi na ta Mallarméjev stavek (prvi teoretični pisave, ki nas zanima): »Govor se nanaša na realnost stvari samo trgovsko.« S tem je sistem denar — beseda popolnoma določen v svoji diferencialni artiklaciji in lahko vidimo, da se vrednotenje »umetniških del« tukaj vrača v preprosto shemo: delo — avtor — vrednost. Neki subjekt (v glavnem povzdignjen nad delavca v bazi) »ustvari« neko »delo«, ki je vredno denarja (če govoreči kodeks razglasi njegov »smisel« za reprezentativen). Denar, ekonomski aspekt »objave« govora in njegove ideološke orientacije, diktira apologijo in vrednotenje »smisla« (ki je vedno samo nek »določen smisel«) kot temeljni pojem. Kritizirati to prednjačenje tega pojma še ne pomeni odkloniti smisla: beseda smisel in smisel sta dve različni stvari, kakor tudi pojem psa ne laja. Za govorečo ideologijo — deskriptivno, zaprt v »pomen« (vouloir dire) — je način produkcije znaka indiferenten: »Sredstvo produkcije znaka je popolnoma indiferentno, saj ne zadeva sistema« (Saussure).

4. Po našem mnenju marksistična epistemologija uvaja v toku zahodne zgodovine govora radikalen prelom. Od tega preloma dalje se bo navidez paradoksalno odprla kriza znaka: z inflacijo, z zasičenjem, poganjajoč lingvistiko v položaj absolutnega modela takojimenovanih »humanističnih« znanosti. To kraljestvo postaja seveda čedalje bolj dvomljivo; lahko bi rekli, da gre za masivno in v nekem smislu obrambno pregrupiranje proti grozeči »zunanosti«. Ta »zunanost« je za nas hkrati nezaustavljivi zgodovinski vzpon marksizma v njegovih političnih efekatih in nastop vprašanja o pisavi kot »multidimenzionalni« pro-

jezik, performanca pa njihovo aktualizacijo in manifestacijo v konkretnih in vsakič drugačnih situacijah.

■ »Teorija nivojev«.

Hipoteza strukturalne lingvistike, ki omogoča analizirati jezik, tako da izolira različne range ali nivoje. Jezik je pojmovan kot sklop nivojev, tako da nižji nivo (prvi elementi) pošilja k višjemu. O tem glej: E. Benveniste, Poglavlje I: »Problèmes de linguistique générale«.

■ »Semantika«: proučevanje smisla besed.

■ »Sintaksa«: študij shem, ki vodijo kombiniranje besed.

■ »Leksika«: sistem morfemov ali korenov kakega jezika; besednjak pa je sistem uporabe besed v diskurzu ali celoti diskurza.

blematiki, ki jo je dolgo tlačila linearnost misli o znaku. O tem že sto let pričajo vsi poskusi »avantgarde«, toda najpogosteje čisto spektakularno in celo regresivno, brez teoretske zavesti o tem procesu (primeri: italijanski fašistični futurizem, surrelizem, ki se potaplja v pomehkuženem okultizmu, psevdo-orientalno poneumljanje sodobnih ameriških iskanj). Z druge strani pa skuša danes lingvistika integrirati matematično misel, misel ki je zahodna »priča« (po našem mnenju skupaj s tekstualno produktivnostjo) stanovitnosti in celo vedno hujše nenakosti beseda — pisava (tako matematiki razlikujejo »objektivni stil« in »manipulativni stil« in izjavljajo, da »v tem zadnjem znak zadobi nekakšno zgoščenost in, ne da bi nehal biti znak, postane do neke mere predmet, torej znak samega sebe: kaže tendenco po tem, da se vede kot beseda poetičnega govora«). Mitologija znaka se hkrati posplošuje in umika, pri tem pa pomalem daje videti tekstualno akumulacijo naše kulture in dopušča, da jo odslej začnemo brati na drugi stopnji. V tej kulturi razkriva tudi njene nevrtačne, strateške točke, posebej pa — kar zadeva »literaturo« — neprestano borbo skoz našo zgodovino, ki se radikalizira od konca zadnjega stoletja. Lautréamont, Mallarmé, Roussel, Kafka, Joyce, Artaud, Bataille... koliko »učencev«, ki jih produktivno delo zadaja enostavni ideologiji ekspresivnega, reprezentativnega prisvajanja, produktivno delo, ki »trka na vrata« jezika v obliki brez osebne pisave, brez »vrednosti« in ki jo bojo lepe duše »smisla« (buržoazna smisla) takoj proglasile za nečitljivo in nesmiselno. Vendar to delo ni nesmisel, ampak smisel, ki ga zavrača, raziskuje, spodbija, odlaga, povzema, uničuje in ponovno sprošča neko funkcioniranje; funkcioniranje, ki ne vodi h kakemu natančnemu »smislu«, ampak sledi dogajanje označujočih transformacij, ki spreminjajo način retoričnega in govorečega branja v mnogoter, aktiven, neskončen prostor. To smo imenovali »doživljena znanost«, »prevajanje« znanosti, da bi pokazali dialektiko, ki se na tem nivoju sprošča med naravnim in umetnim jezikom, ali med »fizičnim« gledanjem napisane kretnje in njeno razdrobljeno, fragmentarno notacijo, med neprestanim gibanjem produktivne pisave in »subjektom«, ki v njem nastane, ne kot glasnik, ampak kot vpisan eksperimentalni akter.

5. Jakubinski je leta 1924 pisal v »Lefu« (O opuščanju visokega stila pri Leninu): »Naloga znanosti ni le raziskovanje realnosti, ampak tudi sodelovanje pri njeni transformaciji. Lingvistika deloma izpolnjuje to nalogo, kolikor daje teoretsko bazo za izdelavo vzgojne in učne prakse govora. Toda praktična važnost (lingvistike) se neprimerno poveča, če se njena pozornost usmeri na organizirana človekova diskurzivna obnašanja, kot je ustni ali pisani diskurz. Tehnika diskurza pomeni tehnologijo diskurza: in prav tehnologija diskurza je tisto, kar mora, gnana od sodobne realnosti, zaploditi lingvistika današnjega časa.«

Predlagamo, da bi tej »tehnologiji« diskurza, katere razvoj je vse bolj očitno, pridružili še »znanost o pisavi«, ki naj bi obravnavala različne prakse (filozofske, znanstvene, estetske, družbene) kot tekste. Prikazati »tekstualnost« bi pomenilo hkrati osvoboditi se — odstop branja — glede na arheološko nakopičenost naše kulture (in potemtakem z več srečo navezati dialog z drugimi kulturami), to pa bi pomenilo tudi zamajati jo v kompleksnejši, obsežnejši praksi, poudarjajoč preizkušnjo, pred katero je odslej postavljena naša misel. Premislek o »prehodni zunanosti« — pisavi se onstran njene toda omejene problematike »diskurza« odpira k realni družbeni praksi, ki obenem upošteva preteklo — prebrano, dešifrirano, na novo napisano — kulturno in njeno transformacijo na novem — produktivnem — področju, ustvarjenem od današnjega marksizma.

Prevedla Sonja Balent

¹ »Jezik je dejansko instrument, ki je voden in urejen glede na pojme, ki naj jih izrazi. Uspešno se polasča zvokov in te naravne danosti transformira v opozitivne kvalitete, sposobne da nosijo smisel.« (Jakobson) (Podčrtujemo mi).

² Tukaj mislimo prav tako na šesto poglavje Traumdeutung: »Pomen sanj«. »Vsebina sanj nam je dana v obliki hieroglifov, katerih znaki morajo biti postopoma prevedeni (übertragen) v jezik misli sanj.« O problemu pisave pri Freudu in Marxu glej: J. L. Baudry: Écriture, Fiction, Idéologie (Tel Quel 31), Freud et la »création littéraire«; Le sens de l'argent (Tel Quel 32) in J. J. Gout: Marx et l'inscription du travail (Tel Quel 33).

³ O vprašanju »poetičnega jezika kot neskončnosti koda« glej Julija Kristeva, Za semiologijo paragramov, Tel Quel 29.

⁴ »Zapr t v vedočo racionalnost lahko platonizem proučuje »umetnost« samo kot odnos do resničnega, torej kot vejo uporabnih znanosti... (toda) tekstualna produktivnost ni kreacija (demiurgija), temveč delo, ki je pred svojim produktom... Znanstvena je le kot praksa svojega lastnega koda in kot radikalna destrukcija podob, kakršno hoče dati o njej stari ali moderni platonizem, češ da je zmes domnevanja in mere, nepopolna točnost ali možna anomalija.« (Julija Kristeva, La productivité dite texte, v Communications 11).

ANKETA O ŠPORTU MED ŠTUDENTI V DOMOVIH

II. Odločitev o aktivnosti ali neaktivnosti med študijem in zaviralni faktorji

Vprašanje: »Ali nameravaš biti med študijem športno aktiven?«

Vprašanje je bilo postavljeno brez podrobnih podatkov v obliki ali namenu aktivnosti, intenzivnosti in podobno. Delno je to obdelano v naslednjem poglavju.

	da	ne	morda	občasno	b. o.
Z	19,3 %	17,1 %	28,0 %	32,1 %	3,5 %
M	35,4 %	10,9 %	16,6 %	35,4 %	1,7 %

Ugotovimo lahko naslednje: tretjina študentov in petina študentk, ki so odgovorili na anketo, namerava šport gojiti tudi med študijem, po vsej verjetnosti z našo pomočjo ali brez nje. Z ozirom na to, kako malo lahko nudimo, je bolj verjetno ono drugo.

Ker rezultate ankete ne moremo enostavno splošiti na celotno populacijo v domovih, je tistih, ki tega ne nameravajo, dejansko dosti več od tistih, ki so odgovorili v tej anketi z »ne«.

Pri svojem delu bi morali posvetiti pozornost predvsem slednjima dvema kategorijama, ki obsegata za več kot polovico anketiranih. S pametno izbiro panog, dovolj privlačnih in ne preveč zahtevnih, bi se dalo aktivirati (vsaj nekajkrat v semestru) veliko večino tistih, ki sodijo v ti dve kategoriji. Vprašanje pa je, koliko se da v trenutnem položaju dejansko napraviti? Odgovor je: slej ko prej — malo. Toda za ustrezno usmeritvijo dela bi se dalo vsaj to. Zaradi značaja akcij ZS OTK so v veliki meri prav »povratniki« tisti, ki dvigajo število aktivnih študentov.

Za delo Zveze in ostalih organizacij so najvažnejši prav vzroki za neaktivnost. Prvo vprašanje v tem smislu je: »Ce se med študijem ne nameravaš športno udeleževati — zakaj ne?«. Danih je bilo sedem možnih odgovorov in prostor, kamor so lahko anketirani vnesli še svoje spicifčne vzroke, kolikor jim teh sedem kategorij ni zadostovalo. Razen nekaj posameznikom so te kategorije zadostovale, dodana je bila ena sama — slaba organizacija.

vzroki	Z	M
pomanjkanje časa	34,9 %	29,4 %
dragi športni rekviziti	14,3 %	10,9 %
slaba prehrana	3,9 %	16,9 %
nezanimanje za šport	7,3 %	2,6 %
oddaljenost športnih objektov	9,7 %	10,1 %
nepoznavanje športne panoge	5,7 %	3,0 %
neprimernost urnikov	9,7 %	4,1 %
slaba organizacija	0,5 %	1,1 %
b. o.	44,3 %	31,3 %

Razvrstitev zaviralnih faktorjev je pri:

študentkah	študentih
1. pomanjkanje časa	1. pomanjkanje časa
2. dragi rekviziti	2. slaba prehrana
3. oddaljeni objekti	3. dragi rekviziti
4. neprimerni urniki	4. oddaljeni objekti

Na to vprašanje je lahko vsak anketirani dal več odgovorov, pač toliko, kolikor je po njegovem mnenju vzrokov, ki ga ovirajo pri športni aktivnosti. Od tistih, ki so odgovorili na to vprašanje, jih je naslednji odstotek navedel:

Število zaviralnih faktorjev:

	1	2	3	4	5
Z	33,7 %	17,6 %	3,9 %	0,0 %	0,5 %
M	29,8 %	32,2 %	4,9 %	1,5 %	0,3 %

Iz teh treh tabel izhaja, da je najbolj pereče vprašanje časovne stiske, posebno še, ker se pojavlja v različnih oblikah: kot golo pomanjkanje časa, preoddaljenost objektov ali neprimernost urnikov. Prav pomanjkanje časa v vseh oblikah dobi skupno večji odstotek kot vsi ostali zaviralni faktorji skupaj. Ne glede na obliko pojavljanja je za rešitev časovne stiske ena sama pot: objekti, ki bodo študentu čim bližji in na razpolago ob primernih urah, tako da bodo glede na optimalne organizacijske in prostorske možnosti čim bolj zmanjšane omejitve za posamezno kategorijo obiskovalcev. Geslo študentskih organizacij, ki se ukvarjajo s telesno kulturo, bo v prihodnjih letih moral biti: »Študentom objekte za športno rekreacijo!«

Da je v tem rešitev problema, kažejo tudi odgovori na vprašanje: »Ali bi več gojil šport, če bi bila v Študentskem naselju zimski bazen in telovadnica?«

	da	ne	b. o.
Z	90,8 %	3,1 %	6,1 %
M	78,1 %	2,3 %	19,6 %

Komentar je tu po mojem odveč, pripomnil bi le, da je to najskupnejši odgovor v vsej anketi.

Cena rekvizitov (ki v razvrstitveni lestvici zavzema komaj drugo in tretje mesto — z razmeroma velikim zaostankom za časovno stisko) postane dosti

bolj pereč problem, ko se vprašanje zastavi neposredno in konkretno. Vprašanje: »Ali imaš smučarsko opremo?«

	da	ne	b. o.
Z	26,2 %	72,0 %	1,8 %
M	36,3 %	58,4 %	5,3 %

Naslednje vprašanje: »Ali bi se udeležil smučarskega tečaja na univerzi, če bi si opremo lahko poceni sposodil?«

	da	ne	b. o.
Z	78,7 %	9,5 %	11,8 %
M	81,2 %	10,3 %	8,5 %

Slika, ki jo dobimo s tema dvema vprašanjema, je sedaj bistveno spremenjena. Medtem ko v prvem vprašanju dobimo relativno nizek odstotek, se ta v vsakem nadaljnjem veča:

	Z	M
dragi športni rekviziti (odgovori):	14,3 %	10,9 %
nimam smučarske opreme:	72,0 %	58,4 %
udeležil bi se, če...:	78,7 %	81,2 %

Kot 100 % populacija so vzeti tisti, ki so z »ne« odgovorili na vprašanje: »Ali imaš smučarsko opremo?«

Odstotek študentov, posebno pa še študentk brez smučarske opreme je — milo povedano — velik. Cena opreme je namreč za večino študentov zelo trd oreh, ki ga lahko rešujejo samo zelo dobro situirani ali pa tisti gorečnejši, ki se na račun opreme odpovejo marsičemu. Za primer bi navedel, da oprema za šestletnega otroka stane okrog 350 dinarjev, oprema slabše kakovosti za odraslega okrog 550 dinarjev, dobra oprema (vendar ne posebna kakovost, torej brez vsakih zahtev glede mode, tekmovalnosti in podobnega) stane okrog 1.100 din. Vendar so tu zajeti samo stroški nakupa, čevljev, smuči, okovja in palic. Potrebna pa je še obleka, denar za tečaj, žičnico itd. Ob materialnem stanju študentov, pa je iluzorno misliti, da bodo šli lahko študentje v tej športni panogi v korak z boljše situiranimi sloji.

Avtomatično se ustvarja socialna diferenciacija, prvič s samim statusom študenta, že prej pri samih možnostih za študij in še naprej na sami univerzi. Ne glede na to, da pri izbiri študentov za smučarske tečaje upoštevamo materialno stanje študenta in da slabše situirani dobijo popust, pa so le-ti že ob samem vpisu v slabšem položaju. Ta problem je konkretno rešljiv z izposojevalnicami opreme, predvsem smučarske, ki je najdražja, vendar bi veljalo priključiti tudi drsalke, sani in opremo za letne športe. Dlje časa že posluje izposojevalnica smučarskega kluba Akademik, vendar je prav Forum v lanskem letu v tem pogledu šel korak dlje, ker izposoja tudi čevlje ter nekaj malega letne opreme; na splošno vodi politiko, ki jo tu zagovarjam, vendar se zna zopet ustavititi pri denarju, ki bi izposojevalnici omogočil večji izbor opreme in večjo količino.

III. Zanimanje za panoge, oblike dejavnosti, časa in dneva

Vsekakor je to najbolj »praktično« usmerjen del ankete, ki mora tudi najhitreje prinesiti rezultate, vsaj v pogledu nekaterih postavk. Predvsem se večina anketiranih želi ukvarjati s športom v rekreativni obliki, zelo malo si želi tekmovalne aktivnosti, kar je z ozirom na predzadnje razumljivo. Iz slabo izražene želje po nadaljnjem izpopolnjevanju tudi kaže, da ni prav posebnega interesa, da bi ostali objekti učno — vzgojnega procesa, ki ne daje posebno obetajočih rezultatov. »V kakšni obliki bi želeli gojiti šport?«

	Z	M
rekreativno	81,0 %	71,3 %
tekmovalno	4,2 %	14,3 %
izpopolniti se ali naučiti	12,6 %	11,6 %
b. o.	2,2 %	2,8 %

Pri izbiri panog se je lahko vsakdo odločil za 3 panoge, ker so bile 3 prazne razpredelnice. Opredelitev je naslednja:

	Z	M
plavanje	40,9 %	41,2 %
smučanje	30,3 %	32,5 %
namizni tenis	6,8 %	18,5 %
košarka	21,7 %	15,9 %
nogomet	—	14,0 %
odbojka	22,8 %	3,8 %
atletika	6,1 %	9,4 %
splošna telesna vzgoj:	6,1 %	8,0 %
orodna telovadba	8,0 %	3,5 %
rokomet	5,7 %	5,3 %
tenis	7,3 %	7,1 %
drsanje	8,0 %	2,3 %
judo	0,5 %	3,0 %
badminton	0,5 %	1,5 %
streljanje	0,5 %	1,5 %
b. o.	6,8 %	9,4 %

Pri tem je pri študentih še 18 panog, ki so dobile en glas, pri študentkah pa še 7.

Rezultat tega vprašanja je zopet precejšnja podpora prizadevanjem za gradnjo bazena v Študentskem naselju, nasploh pa kažipot pri delu vseh, ki se ukvarjajo s študentsko telesno kulturo kot organizatorji.

Problem dni v tednu. Najbolj izstopata predvsem petek in sobota, to je ravno dneva, ki smo ju doslej razen za izlete odklanjali predvsem zato, ker študentje ob teh dnevih že hodijo domov. Pri tekmovanjih, ki smo jih večji del prirejali, nam je to hodilo narobe. Ker pa se čedalje bolj orientiramo na rekreacijo, bo treba vprašanju sobot posvetiti več pozornosti.

	Z	M
Ponedeljek	17,1 %	21,5 %
Torek	15,4 %	29,4 %
Sreda	17,1 %	16,9 %
Četrtek	13,6 %	19,2 %
Petek	25,1 %	34,7 %
Sobota	31,4 %	34,3 %
Nedelja	13,4 %	14,7 %
b. o.	14,8 %	15,8 %

Koliko minut dnevno?

	Z	M
1/2 ure	7,4 %	6,5 %
1 uro	35,4 %	18,2 %
1 1/2 ure	8,7 %	9,4 %
2 uri	20,5 %	33,2 %
2 1/2 ure	3,4 %	5,2 %
več	—	—
b. o.	24,6 %	27,5 %

Razmerje med količino vadbe in frekvenco odločitev kaže na izredno trezno in realno oceno svojih sposobnosti v skladu s fiziološkimi mejami. V neskladju pa je s časovno stisko, ki je ugotovljena in dejansko obstaja. Zato moramo te odgovore (kot tudi še nekatere druge) upoštevati bolj kot željo in ne namen.

Kolikokrat tedensko?

	Z	M
1 x tedensko	36,8 %	19,6 %
2 x tedensko	51,4 %	46,9 %
3 x tedensko	4,3 %	18,1 %
vsak dan	1,8 %	8,2 %
b. o.	5,7 %	7,2 %

Visok odstotek tistih, ki so se odločili za športno aktivnost dvakrat v tednu, kaže na velik vpliv, ki sta ga imela telesna vzgoja po družtvih in delno v šoli — na formiranje odnosa do te odločitve.

Ob katerih urah? Pri tem vprašanju so kategorije odgovorov preobširne, da bi lahko dobili sliko, ki bi dala praksi koristne napotke, zato je obdelava skupna za moške in ženske.

	M+Z
7—8	5,5 %
8—9	5,5 %
9—10	5,5 %
10—11	6,1 %
11—12	6,1 %
12—13	2,5 %
13—14	3,1 %
14—15	21,1 %
15—16	31,5 %
16—17	38,1 %
17—18	44,0 %
18—19	43,1 %
19—20	29,0 %
20—21	30,2 %
21—22	5,5 %
b. o.	22,0 %

Povzetek

Ce poskusim dodati oceno populaciji, zajete po že prej znanih podatkih, moram poudariti predvsem tole:

Ta populacija je med vso študentsko populacijo materialno najbolj šibka, še posebej pa nasproti ostalim neštudentskim, postavljena je v novo socialno okolje, ki se v marsičem razlikuje od okolja, v katerem so živeli pred študijem. V odnosu na študente iz Ljubljane so brez dvoma v slabšem položaju, ker so jim razmere vsaj v pričetku študija neznanne. Vključevanje v športno aktivnost je s tem precej zavrtlo. Po vsej verjetnosti imajo študentje v domovih tudi slabšo telesno-vzgojno predizobrazbo, ker so šole v večjih središčih v vsakem pogledu bolj opremljene. Ne drži pa to za vse, ker so tudi velike izjeme. Na vsak način pa je populacija v tem in še mnogočem dosti manj homogena — na primer v Ljubljani.

Ocena populacije glede na rezultate ankete:

Populacija ima v večjem delu pozitiven, čeprav ne v celoti tudi aktiven odnos do športa. Z ustreznimi ukrepi bi se jo dalo aktivirati. Ovire so predvsem pomanjkanje časa, pomanjkanje objektov in ustreznih oblik dejavnosti ter slabo finančno stanje in slabo predznanje iz prejšnjega šolanja. Prevelik je odstotek neplavalcev, premalo jih ima smučarsko opremo. Premalo rekreacijskih oblik športa jim je na voljo in preveč tekmovanj.

Boj proti sedanjemu stanju: predvsem gradnja objektov rešuje hkrati stisko in pomanjkanje naprav; delno se bo to dalo rešiti z akcijami študentskih organizacij, delno pa bo treba gradnjo izsiliti od pristojnih forumov — od najvišjih do najnižjih. Vprašanje materialnega stanja je v veliki meri odvisno od izposojevalnic športne opreme; če bi šel proces opremljevanja izposojevalnic s tempom iz lanskega leta, lahko rečem, da bo rešen v treh letih — s tem, da ostane interes za opremo na približno taki stopnji kot danes. To pa ne pomeni, da bo sedaj to vprašanje v osnovi rešeno.

Ne moremo pričakovati izboljšanja stanja brez ustrezne materialne baze, ki — tako kot v vsem ostalem — pogojuje nadstavbo.

Viktor Vest

SAMOUUPRAVA IN UNIVERZA

Junjska študentska akcija v Ljubljani je z vso neizprosno logiko resnice razkrila večkrat neučinkovito in nefunkcionalno vsebino nekaterih samoupravnih struktur ne le v širši družbi, temveč tudi na sami univerzi. Pred napredno in komunistično gibanje univerze se je tedaj nujno postavila naloga, da je v praksi potrebno uresničiti nekatera osnovna spoznanja subjektivnih sil na univerzi. Gre za spoznanja, da je samoupravna akcija znotraj univerze in izven nje močno omejena zaradi neurejenega in neustreznega materialnega vrednotenja družbe do univerze. Zaradi materialnih omejitev se samoupravno dogovarjanje na univerzi primarno omejuje na razprave o pogojih znanstvenega in pedagoškega dela, manj pa o znanstveno-pedagoškem delu samem. Prizadevanja slovenske vlade, da se vendarle začne s sistemskimi ukrepi razreševati materialne ovire resničnejšemu samoupravljanju profesorjev in študentov, so že začela odpirati optimistične perspektive in možnosti zanradikalnejše posege v vsebino in organizacijsko strukturo univerze.

V dosedanjem razvoju amoupravljanja na univerzi se še vedno srečujemo s prevladujočimi klasičnimi elementi in oblikami odločanja, ki se le malo razlikujejo od univerz v monopolnih ali etatističnih družbenih sistemih. O najpomembnejših vprašanjih tedaj še vedno odloča majhen krog ljudi — elite. Nadaljnje uveljavljanje funkcionalne in dejavne samouprave vidimo v iskanju oblik in vsebin, ki bodo omogočile, da pridejo do izraza vsi zainteresirani delovni ljudje na univerzi, tako profesorji kot študenti. Odtujevanje samoupravnih pravic je še posebej očitno pri študentih, ki so tako kot v pedagoški in znanstveni dejavnosti tudi v samoupravnih telesih le objekt odločanja. Ob tem se takoj postavlja temeljno in hkrati mejno vprašanje: kako s formalno zapisano možnostjo samoupravne udeležbe doseči, da bi študent presegel vlogo objekta v subjekt. Aktivni študentje in profesorji so na najrazličnejših akcijah — od junija do danes — dokazovali, da so za nadaljnjo akcijo potrebne radikalne spremembe današnje univerze. Pristajati zgolj na obstoječe, ne da bi spreminjali, bi pomenilo, da bi nešteto kritik obstalo na pol poti. Med drugimi

ostajajo neučinkovita — ali pa se zaradi takega stanja ne pojavijo — tudi tiste študentske kritike posameznih nedelavnih, nesposobnih profesorjev (sem sodi branje 15 let starih skript, nezainteresiranost za delo s študenti, odpor zoper mlad znanstveni kader, itd.).

V samoupravnem okviru je prav tako potrebno ustvarjati atmosfero, ki bo omogočala, da bodo študentje opozarjali na pomanjkljivosti v pedagoškem delu in na njihovo odpravljanje. Samoupravna telesa so vse premalo iniciativna v razkrivanju okostenelih delovnih projektov posameznikov, v dajanju predlogov in upoštevanju študentskih kritik. Ena izmed osnovnih nalog univerzitetne Zveze komunistov in še posebej Zveze študentov je v razvijanju delovnih navad in aktivnosti. Razvijanje te temeljne vrednote je hkrati predpostavka tistemu realno možnemu stanju, ki bo formalno možnost participacije na univerzi spremenilo v dejansko upravljanje univerze. Vse to pa hkrati pomeni, da se študentje ne bodo omejevali zgolj na sklicanje na pravice, temveč tudi na dolžnosti in odgovornosti, ki so sestavni del angažiranega subjekta.

R. R.

(Tz izjave Rudija Rizmana na TV)

KAKO VPLIVATA RELIGIJA IN POLI- TIKA NA SEKS?

Poleg drugih značilnosti so berlinski študentje — v povprečju so najmanj religiozni in imajo največjo seksualno svobodo — dokazali, da imajo vlogo v politični, progresivni aktivizaciji študentov.

To očitno dokazujejo podatki, ki govore, da »tam, kjer gospodari redno obiskovanje cerkve — seks navadno potegne krajši konec!« V Berlinu odhaja v cerkev samo 1/3 študentov, v Tübingenu 2/3. Med moškimi v Tübingenu je dvakrat več tistih, ki obiskujejo cerkev (47 odst.) kot pa v Berlinu (24 odst.). Poglejmo, kaj porečejo o tem odnosu hamburški znanstveniki: »Religiozna-cerkvena vzgoja je glavni faktor, ki izziva seksualne komplekse in preprečuje seksualnost.«

V leto pred temi raziskavami je samo 27 odst. neporočenih moških — izmed tistih, ki redno obiskujejo

cerkev — imelo stike z osebami nasprotnega spola. Tisti, ki so »indiferentni« do cerkve, so bili dvakrat aktivnejši — (64 ods.).

Samo 1/5 religioznih študentov je izjavila, da ima seksualne izkušnje, medtem ko je med dekleti, ki se ne vežejo na cerkev, celo 3/4 z izkušnjami.

Vsi tisti, ki jim to ni bilo jasno že prej, so lahko po tej anketi prepričani, da je (prav tako kot religija) tudi politika v sorazmernih odnosih z ljubeznijo.

Seksualno življenje študentov kaže na relativno majhno odvisnost od političnega prepričanja: levo usmerjeni študenti (71 odst.) v tem pogledu prednjačijo pred »desnimi« (58 odst.) le za 13 odst.

Pri študentkah je razlika mnogo večja. Med socialistično usmerjenimi študentkami je celo 80 odst. takih, ki imajo izkušnje v seksualnih odnosih — svoje levo usmerjene kolege presegajo torej za 9 odst. Zanimivo je, da so bile levo usmerjene študentke edine, ki so se (od vseh anketiranih) stoddotno opredelile za predzakonsko seksualno aktivnost obeh spolov. Poleg tega jih večina (72 odst.) meni, da ima žena pravico do nezvestobe v zakonu. Tako »daleč« niso šli niti njihovi »levi« kolegi. Od njih je 98 odst. takih, ki so se opredelili za predzakonsko spolno življenje, a 62 odst. daje ženam pravico do nezvestobe v zakonu. Levi študenti so (67 odst.) nagnjeni k temu, da se tudi izven zakona nekoliko »zabavajo«.

Povsem drugačni so podatki, ki so jih dobili od študentov, ki so verni. Celo 35 odst. le-teh ne želi stopiti v predzakonske stike — niti takrat, če bi se znašli v »delikatnem« položaju. Med dekleti jih 42 odst. vztraja na strogi abstinenci pred sklenitvijo zakona.

Vendar se ti odnosi nekoliko razbijejo, ko gre za »preventivna sredstva«. Samo 15 odst. moških in 15 odst. žena — iz skupine, ki obiskuje cerkev — se je opredelila proti uporabi omenjenih sredstev. Toda skoraj vsi študenti (96 odst.) od celotnega števila anketiranih je menilo, da so kontracepcijska sredstva dovoljena, zaželena in nujna.

Danes celo najkonservativnejši študenti — izjavljajo hamburški seksologi — ne razpravljajo o moralnem aspektu in dopustljivosti uporabe kontracepcijskih sredstev.

Najzanimivejše odgovore so dali tisti, ki odgovarjajo na vprašanje, kako visoko bi študenti ocenili svojo seksualno izkušnjo.

Realne podatke o izkušnjah anketiranih študentov v spolnih odnosih (za moške znašajo 65 odst., za ženske 57 odst.) so študenti obeh spolov približno točno uganili, vsaj kar se tiče žensk. Toda študentke so v veliki meri »precenile« seksualne stike svojih kolegov.

Poglejmo, kako to napačno kalkulacijo pojasnjuje avtorji raziskave: »Čeprav ima »dvojna morala« povsem neznatno vlogo v odnosu mladih do spolnosti, pa je vendarle precej tistih, ki menijo, da je »dvojna morala« še dokaj ustvarjalna in učinkovita.«

(Der Spiegel, prev. R. L.)

ŠTAFETNI RAZGOVORI

ODGOVARJA:

LUDVIK ZAJC

Predsednik Izvršnega odbora Izobraževalne skupnosti SRS

1. Ali nam lahko sami naštejete bistvene »materialne« pomanjkljivosti našega izobraževalnega sistema, posebno univerze? Ali se bo dilema, ki jo v ponostavljeni obliki navajajo profesorji sami: »ali plačamo račun za elektriko, ali izplačamo mesečne plače« — kdaj razrešila v univerzitetno telo, ki bo dihalo zunaj materialnega oklepa?

2. Kako bi rešili problem odtoka »možgan« (brain-drain) v zahodne države, ali: z drugimi besedami — kako bomo zavarovali naše lastno gospodarstvo pred »obrtniško« mentaliteto?

3. Ali je mogoče v prihodnosti pričakovati univerzo, ki bo nehala poučevati študente o že doseženem napredku v znanosti, ampak bo ta napredek sama nadaljevala? Z drugimi besedami: ali bo mogoč prehod iz »pozitivistične« univerze k univerzi, ki je problemsko orientirana?

4. Ali se vam zdi, da število konfliktov v naši družbi raste, se spreminja v temeljna protislovja; ali se vam zdi, da njih število pada in postajajo spori funkcija te družbe?

5. Kako si predstavljate politično diferenciacijo v slovenski družbi?

6. Koga predlagate za naslednjo žrtev »štafetnega razgovora?»

1.

Danes k sreči že težko govorimo o dilemi, ki ste jo nakazali v prvem vprašanju. Materialni položaj našega šolstva se je s postopnim uresničevanjem znanih stališč skupščina SR Slovenije in njenega izvršnega sveta začel dokaj hitro popravljati. Univerza je v zadnjih letih dobila tale sredstva (samo za pouk):

leta	indekst 1964 = 100
1964	30.269.570 N din 100
1965	37.442.517 N din 123
1966	42.835.815 N din 141
1967	50.220.281 N din 166
1968	55.743.392 N din 184

Razumljivo je, da nobena družbena dejavnost, pa niti proizvodnja, ne bo mogla nikoli delovati zunaj »materialnega oklepa«; važno je le, da ta oklep ni tako ozek, da bi zadušil možnosti normalnega razvoja, kar je doslej nedvomno bilo zaradi izredno nizkih materialnih in funkcionalnih sredstev vsega našega

šolstva. Za izboljšanje tega pa bo moralo napraviti svoje tudi naše šolstvo samo, prav tako seveda tudi univerza.

Tendenco, da se neprestano širi obsega pouka (pri tem pa ne vedo tudi obseg potrebnega znanja), da se ob tem prevzemajo srednješolske metode pouka, narašča število ur, ki jih »preseda« študent na predavanjih — vse to vodi k nastavljanju vedno novih in novih učnih moči; navadno so to tzv. pomožne učne moči, torej ne ljudje, ki bi v stroki oz. znanstveni panogi pomenili vrh kvalitete. To seveda pomeni tudi zniževanje osebnih dohodkov; še huje pa je, da pomeni to na nekaterih fakultetah tudi prelivanje sredstev iz materialnih izdatkov v osebne dohodke — s tem pa se seveda onemogoča modernizacija pouka.

Ta trditev k sreči ne velja za vso univerzo, vendar je tako ravnanje še vedno tako pogosto, da bo morala republiška izobraževalna skupnost najbrž poseči v sedanje samoupravne odločitve posameznih visokošolskih zavodov in zavarovati interes študentov s tem tudi širše družbe, ki želi hitrejšo modernizacijo pouka zlasti na univerzi.

Materialni položaj naše univerze je že zdaj tak (in bo v prihodnjem letu še bolj), da lahko s skupnim prizadevanjem vseh dejavnikov — in študentje so tu zelo pomembni — hitreje uresničujemo prizadevanja za vse kvalitetnejši pouk in vzgojo.

Zato so po mojem mnenju bistvene pomanjkljivosti našega izobraževalnega sistema vse bolj »duhovne« in vse manj materialne narave.

2.

Menim, da »odtoka možganov« ne bomo nikoli povsem preprečili in da ga v celoti tudi ne bomo želeli onemogočiti. Vsaka odprta družba, ki je spoznala, da lahko napreduje ne s svojo izoliranostjo od sveta, temveč z vključevanjem v sodobne tokove kulture in znanosti, mora računati tudi s tem pojavom. Vsak »odtok možganov« povzroča tudi »pritok možganov« ali vrnitev le-teh — in to izpopolnjenih — če je sicer splošna družbena atmosfera za vsakršen razvoj — pa tudi razvoj znanosti — ugodna.

In tu imamo, tako v nekaterih delovnih organizacijah, pa tudi na posameznih visokošolskih zavodih, ob sicer vedno stimulatивnejši družbeni atmosferi, postavljene najrazličnejše »bariere«. Srečal sem se z naravnost neverjetnimi stališči, npr.: res je, da ima doktorat, res je, da predava na svetovno znanih uni-

verzah — toda to je lahko dosegel, ker je bil »zunaj«, mi pa smo medtem gradili naš socializem. In zdaj naj ga sprejmemo v naš kolektiv?

Dovolite mi zapisati krivoversko trditev, da celo premalo skrbimo za načrten in seveda začasen »odtok možganov« posebno z univerze. Cimprej bomo morali tudi materialno omogočiti, da bodo predvsem mlajši znanstveno-pedagoški delavci začasno odšli v najbolj razvite znanstvene centre doma in v svetu in tudi tam poskušali dokazati svojo kvaliteto. Dosedanja prizadevanja v tej smeri so že dala dobre rezultate, so pa še vedno premalo načrtna in zajemajo preozek krog.

V svojem vprašanju pa ste želeli najbrž opozoriti tudi na »odtok možganov«, pogojen zaradi premajhnega zaposlovanja mladih strokovnjakov. Za to sta dva vzroka: premajhno število novih delovnih mest in mentaliteta — vi jo imenujete »obrtniška« — v posameznih delovnih organizacijah.

Socialistična družba, ki ne zna načrtno in zato tudi pravočasno »odpirati« novih produktivnih delovnih mest — ne le za strokovnjake, ampak za novo delovno silo na sploh — po mojem mnenju izpušča iz rok eno izmed pomembnih moralnih prednosti. Pri tem ne izključujem načrtnega, smotrnega zaposlovanja tudi — vendar ne predvsem — izven njenih teritorialnih meja.

Pred »obrtniško« mentaliteto pa se bo moralo naše gospodarstvo zavarovati predvsem samo; družbena pomoč bo najbolj učinkovita, če bomo tudi naprej od sledno uresničevali družbeno in gospodarsko reformo. Menim pa, da bi ne bilo v nasprotju z našim samoupravnim sistemom, če bi na nek način dodatno »obdajali neznanje«, to je, da bi delovnim organizacijam, ki imajo povsem neustrezno izobrazbeno ravnen vodilnih ljudi, naložili dodatni prispevek za izobrazevanje.

3.

Prepričan sem, da smo že doslej upravičeno pričakovali »nepozitivistično« univerzo. »Pozitivizem« pouka na univerzi je le prevod za »obrtniško mentaliteto«, kot ste jo definirali v drugem vprašanju. Grem celo dalje in trdim, da pozitivizem na univerzi pogosto je obrtniško miselnost v delovnih organizacijah, kot je seveda res tudi obratno.

Res je tudi, da vaša kritika, s katero pa se tudi sam strinjam, ne velja za vse veje znanosti in vse fakultete naše univerze enako. Prepričan sem, da imamo pedagoško znanstvene delavce, ki ne le poučujejo študente o doseženem napredku v znanosti, ampak ta napredek tudi sami nadaljujejo in ga vnašajo v pedagoški proces. Prav tako pa je res, da bi najbrž našli tudi primere, kjer bi bili veseli že tega, da bi poučevali študente o že doseženem napredku v znanosti. Ponekod je najbrž odpor proti uvajanju informacijske dokumentacijske službe v univerzitetni pouk rezultat strahu, da bi študentje z njeno pomočjo zvedeli kaj več »o že doseženem napredku v znanosti«, kot pa zvedo zdaj na nekaterih predavanjih.

Zavedam se seveda, da je ta trditev posledica mojega, gotovo nepopolnega poznavanja pedagoškega procesa na naši univerzi, mojih razgovorov z nekaterimi študenti in pedagoškimi delavci, in bi bil samo vesel, če je poletela mimo cilja.

Prehod iz »pozitivistične« univerze v univerzi, ki je problemsko orientirana, je bil torej že doslej mogoč, ponekod že tudi uresničen, in samo upamo lahko, da bo v novih materialnih pogojih in po sprejemu novega zakona o visokem šolstvu ter zakona o znanstveni dejavnosti še hitrejši.

4.

Menim, da bi bilo temeljno protislovje naše družbe v tem, če število takih konfliktov, ki postajajo javni, ne bi raslo. Ena izmed funkcij naše družbe je po mojem torej tudi v tem, da doslej zastrti ali »zatrti« konflikti postanejo predmet javnih obravnav in s tem tudi predmet razreševanja na samoupravni osnovi. Samoupravljanje šele lahko resnično omogoča, da pridejo »pod reflektor« vsi družbeni problemi, vsi najrazličnejši interesi tako posameznika kot posameznih interesnih grupacij. Ob razreševanju teh različnih interesov, ki so večinoma objektivno pogojeni glede na družbeni in tudi ekonomski položaj posameznih interesnih grupacij, se znova in znova preverjajo dosedanja in nastajajo tudi nova načela izhodišča, načelni pogledi na posamezne probleme in celotno podobo naše družbe.

Osnovo odgovora na peto vprašanje bi lahko našli v tem mojem odgovoru, vendar ga prepuščam naslednjem v »štafetnem razgovoru«; predlagam tovariša Miloša Poljanška, predsednika Prosvetno-kulturnega zbora skupščine SR Slovenije.

Prihodnjič bo odgovarjal:
MILOŠ POLJANŠEK

RAZPIS

za volitve predstavnikov študentov v univerzitetni svet delavske univerze v Ljubljani.

Ker je v smislu člena 13 in 164 statuta univerze potekla mandatna doba predstavnikom študentov na filozofski fakulteti, pravni fakulteti, fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, fakulteti za naravoslovje in tehnologijo ter biotehniški fakulteti, ki so bili izvoljeni v univerzitetni svet za dobo dveh let, je univerzitetni svet sklenil, da bodo na temelju 10. člena pravilnika o volitvah in odpoklicu predstavnikov študentov v univerzitetni svet in v skladu s 16. členom statuta univerze volitve za predstavnike študentov na zgoraj navedenih fakultetah v četrtek, dne 19. decembra 1968.

REKTOR:

prof. dr. inž. Roman Modic, l. r.

PREDSEDNIK UNIV. SVETA:

prof. dr. inž. Milan Osredkar, l. r.

AKADEMIA ZA GLEDALIŠTVO RADIOFILM IN TELEVIZIJO

SVOBODNA KATEDRA

ZA GLEDALIŠKE VEDE

RAJKO NOČNIK:
 UMETNOST IN ZNANOST
 V SOBNI DRUŽBI
 ČETRTEK 5. DECEMBRA
 OB 19³⁰ NA AGRFTV

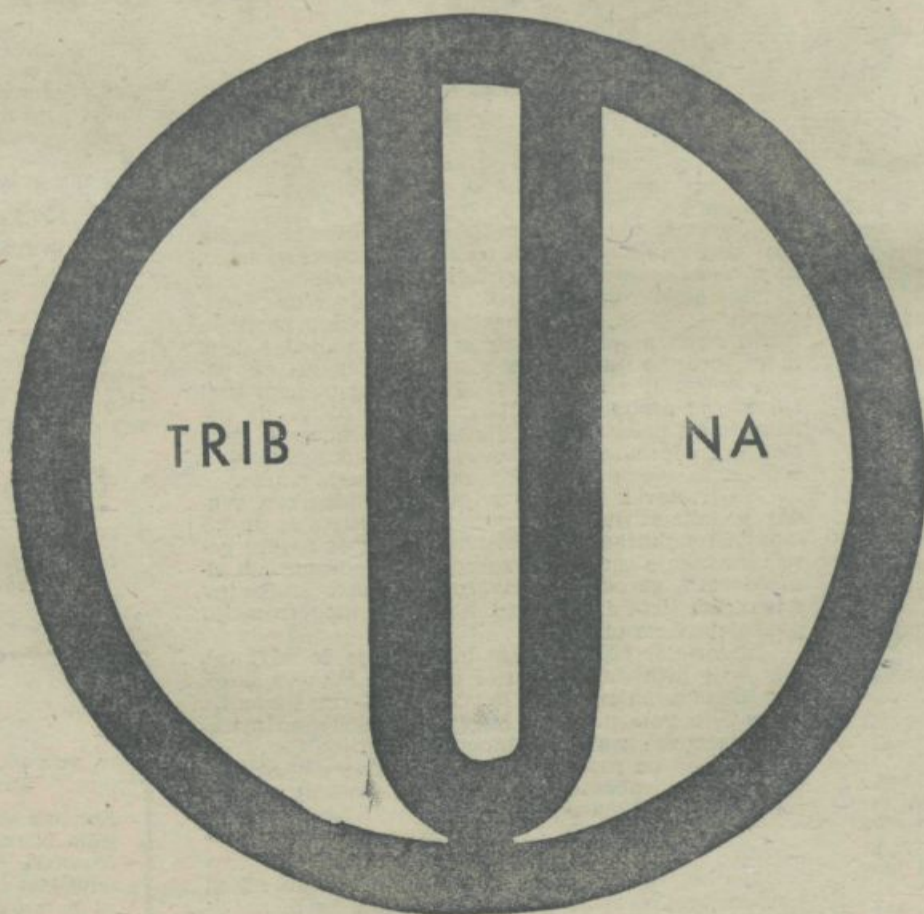
DESIGN: PIK & SAH

Slovenski mladini! Slovenski javnosti!

Zemlja naše Gorenjske pod Stolom ni samo polna naravnih lepot, temveč tudi starih domov, v katerih je tekla zibelka velikim možem, ki so nekoč živeli na tej zemlji in delali zanjo. V Doslovičah, vasici med Begunjami in Zirovnico, je eden takih domov starosvetna kajža — rojstna hiša Franca Seliškega Finžgarja.

Leta 1967 se je Zavod za spomeniško varstvo odločil za nakup in preureditev pisateljeve domače hiše, tako da bi le-ta potlej bila muzej in spomenik.

21. decembra 1967 je bila po skoraj celo leto trajajočih pogajanjih končno podpisana kupoprodajna pogodba med dotedanjim lastnikom Finžgarjeve bajte ter Zvezo kulturno-prosvetnih organizacij Jesenice kot kupcem. (Pristojna komisija je ob sami zasnovi projekta ocenila zgradbo v vrednosti 3500,00 din, tedanji lastnik pa se o tej smešno nizki ceni sploh ni kanil pogovarjati, zato je postavil svojo smešno visoko ceno 120.000,00 din. Obstalo je pri tem, da je možakar dobil 60.000,00 din.) Denar je dobil Odbor za nakup Finžgarjeve rojstne hiše od nabiralnih akcij po slovenskih osnovnih šolah, srednjih šolah, delovnih organizacijah in delovnih kolektivih, daje pri raznih organizacijah in društvih, veliko pa tudi od posameznikov. Skupni znesek darovanega denarja je bil 65337,23 din, kar jasno pričča o tem da je zadostovala prva nabiraina

akcija šele odkupu hiše v surovem stanju. Izkazalo pa se je, da bo prenovev in organizacija potrebovala še nadaljnjih 80.000,00 din. Ob tem si šteje članekar v nepopisno čast obrniti se na dragega bralca, naj, če ima dragi bralec le malo srčne kulture, prispeva kak dinar v fond za izvršitev omenjenega projekta. Kajti, glejmo, samo enkrat ne bomo šli gledat kakšnega slabega filma, le eni škatlici cigaret se bomo odrekli, pa bomo že čez leto dni bogatejši za pomemben muzej in večer spomenik velikemu slovenskemu pisatelju. Hkrati pa članekar čuti dolžnost pozvati univerzitetni odbor, naj organizira po fakultetah nabiralno akcijo, ali pa, če si UO tega ne bi štel v čast — v kar si avtor članka šteje tukajšnje poročanje — naj dragi bralec darovano vsoto nakaže na žiro račun štev.: 5151-679-2135, na naslov: Zveza kulturno-prosvetnih organizacij občine Jesenice sklad za odkup Finžgarjeve rojstne hiše.

(Pisec gornjega članka se noče bahati s svojo srčno kulturo, ko se javno obvezuje k naslednjemu: da bo honorar — znesek ta hip avtorju še ni znan — dobljen od tega sestavka, nakazal na gornji naslov in številko žiro računa.) m. š.

Študentski list Tribuno urejajo:

Ivo Marenk, Milenko Matanovič, Andrej Medved, Nande Miklavc, Rudi Rizman, Dimitrij Rupel, Marko Slodnjak (odgovorni urednik, Tone Stojko (urednik fotografije), Sašo Srot, Marko Svabič, Dušan Tršar (tehnični urednik), Milenko Vakanjac, Franci Zagoričnik.
 TRIBUNA — Izdaja UO ZSJ — Uredništvo in uprava Trg revolucije 1-II — Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-78-1 — Letna naročnina za študente 15 N din, za ostale 20 N din, posamezen izvod 1,5 N din — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Piska CP »Delo« Ljubljana, Tomšičeva 1, telefon 23-522 — Poštšina plačana v gotovini.